

БЕЗБЕДНОСТ ПОЛИЦИЈА ГРАЂАНИ

Бања Лука
година V
број 2/09

МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

УРЕДНИШТВО

Издавач: Управа за полицијско образовање,
Бања Лука

За издавача: Доц. др Миле Шикман

Главни и одговорни уредник: Мр Горан Амиџић

Редакциони одбор: проф. др Душко Вејновић, председник
доц. др Милан Даничић, члан
доц. др Миле Шикман, члан
доц. др Урош Пена, члан
доц. др Миле Матијевић, члан

Спољни сарадници:

проф. PhD. Jiri Straus, члан
проф. др Зоран Кековић, члан
доц. др Дане Суботић, члан
доц. др Желимир Кешетовић, члан
доц. др Саша Мијалновић, члан

Технички уредник: Саша Јојић

Лектор: Јованка Борић

Преводилац: Јелена Вигњевић

Адреса уредништва: Булевар Живојина Мишића 10А
Бања Лука
телефон: 051/333-603
телефакс: 051/333-699
е-mail: direktor_vsup@education.muprs.org

Тираж: 250 примјерака

Штампа: ППГП „Комесграфика”, Бања Лука

ISSN1840-0698

УДК: 351.74

*Рјешењем Министарства просвете и културе Републике Српске
број: 6-01-8-1/05 од 31.01.2005. године
„Безбједност-Полиција-Грађани” Бања лука,*

уписан је у Регистар јавних гласила под редним бројем 487

САДРЖАЈ

Проф. др Душко Вејновић НЕКЕ СОЦИОПОЛИТИЧКЕ И ЕКОНОМСКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ ГЛОБАЛИЗМА И АНТИГЛОБАЛНИХ ТЕНДЕНЦИЈА	1
Др Урош Пена Др Бранислав Симоновић ОДНОС ЈАВНОГ И ПРИВАТНОГ СЕКТОРА БЕЗБЈЕДНОСТИ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ.....	17
Др Миле Шикман ПРОБЛЕМИ ДЕФИНИСАЊА ТЕРОРИЗМА – РАЗЛИЧИТА ДИСЦИПЛИНАРНА СХВАТАЊА.....	39
Доц. др Драгомир Јовичић Гојко Шетка БРОЈ ПРИПАДНИКА ПОЛИЦИЈЕ У ОДНОСУ НА БРОЈ СТАНОВНИКА – ПОЛИТИЧКО И/ИЛИ ПОЛИЦИЈСКО ПИТАЊЕ.....	59
проф. др Драган Јовашевић доц. др Љубинко Митровић ПОЈАМ, НАЗИВ, ПРЕДМЕТ И ПРАВНА ПРИРОДА МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА –I дио рада–	73
Р. Ђурица М. Драгољић УЛОГА И ЗНАЧАЈ ПРИПРЕМЕ УЗОРАКА ТРАГОВА У ФОРЕНЗИЧКОЈ ЛАБОРАТОРИЈСКОЈ ПРАКСИ.....	95
Доц. др Милан Гужвица КАРАТЕ У СПЕЦИЈАЛНОМ ФИЗИЧКОМ ОБРАЗОВАЊУ	107

Мр Горан Амиџић	
РАЗВОЈ ЉУДСКИХ РЕСУРСА У ПОЛИЦИЈИ	121
Мр Стево Иветић	
Славен Росић	
РЕГИОНАЛНЕ ИНИЦИЈАТИВЕ У ОБЛАСТИ БЕЗБЈЕДНОСТИ – СЛУЧАЈ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ И БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ.....	135
Мр Невенко Врањеш	
УПРАВНА ФУНКЦИЈА ПОЛИЦИЈЕ	155
Индира Рогић	
Николина Грбић-Павловић, мастер	
ЖЕНЕ У ПОЛИЦИЈИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ	167
Дарко Јокић, дипл.правник	
ОДРЕЂИВАЊЕ ВЈЕШТАЧЕЊА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ	181
Спец. Драгана Милијевић	
ПРИКАЗ КЊИГЕ: RESEARCH METHODS FOR CRIMINOLOGY AND CRIMINAL JUSTICE ("МЕТОДИ ИСТРАЖИВАЊА У КРИМИНОЛОГИЈИ И КРИВИЧНОМ ПРАВОСУЂУ").....	199

Проф. др Душко Вејновић¹

Висока школа унутрашњих послова

Бања Лука

НЕКЕ СОЦИОПОЛИТИЧКЕ И ЕКОНОМСКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ ГЛОБАЛИЗМА И АНТИГЛОБАЛНИХ ТЕНДЕНЦИЈА

***Апстракт:** Концепт развоја свјетског или глобалног друштва постао је могућ и остварљив тек у модерно доба, захваљујући науци, технологији, индустријској производњи и универзалним вриједностима које су остварене у 20. вијеку и разликују се од оних у претходним временима. Различита су објашњења глобализације, али се најчешће инсистира на постојању доминантне логике глобализације, затим на читавом сету узрочних чинилаца у њеном објашњењу, па се често говори о глобализацијском синдрому. О глобализацији су расправљали и своје судове износили хиперглобалисти, скептици и трансформационисти, али на другој страни пажњу заслужује критика и њој сродне теорије глобализације. Највише су заступљени **социолошки, економски, политички, културни, технолошки, комуникацијски и еколошки приступи** феномену глобализације, али у новије вријеме тежи се комплексној анализи глобализације са **социо-политичког и економског аспекта**. Тек овим дубинским и суштинским разматрањима могуће је разумјети суштину глобализације, њених тенденција и антиглобализма.*

1. Општа разматрања

Сви досадашњи критеријуми подјеле, политички, идеолошки, национални, класни, вјерски и сл. данас се замагљују, маргинализују и потчињавају основном – глобалном – економском критеријуму, који води доминацији и моћи оних који имају капитал, преко којег се све остало

¹ Аутор је предсједник Дефендологија центра за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања у Бањој Луци.

рјешава. Том глобалном циљу који не бира средства и методе реализације све је подређено, јер се користе сви људски изуми, достигнућа и комплетан научнотехнолошки прогрес, али и многе наизглед превазиђене догме. Идеолошке и све друге разлике се потискују у други план, а све због економског интереса сарадње. И политички противници су економски партнери. **Рачуни и интерес доминирају над емоцијама.** Економским методама и мјерама се постижу бољи ефекти него било којим другим. Економска моћ је постала главна монета у међународним односима, а економска конкурентност доминантно одређује курс глобалне политике. У животу економија и политика су изузетно повезане и неодвојиве једна од друге, при чему у националним оквирима политика доминира над економијом, док би се за међународне односе, посебно за данашње глобалне односе, могло закључити да економија одређује вођење политике. **Економски моћници преко инвестиционог капитала и глобалне производње доминирају на свјетској економској сцени.** Економска моћ данас заправо користи политичку, војну и другу моћ за остваривање својих циљева. Истовремено, **глобализација** је феномен који **обиљежава дух времена** на почетку новог миленијума и најзначајније обликује политику, економију и друштвени живот свијета, мада неједнако и са различитим посљедицама. Овај процес, који подразумева интензивно економско, технолошко, политичко, идејно – културолошко, војно и др. повезивање људи, народа и држава по моделу западне цивилизацијске парадигме, добија све више на интензитету, са све израженијом тенденцијом да захвати све сфере индивидуалне и колективне егзистенције људи. Оно што је суштински и радикално ново везано за појаву овог феномена и што неоправдано дуго и истрајно замагљује истраживачку оптику јесте из коријена измијењена природа, темељи, принципи и механизми, прије свега, међународног економског, а тиме и глобалног политичког и геополитичког поретка. Идеолошки, глобализација се заснива на вриједностима либерално-демократског (неолибералног) модела западног свијета – приватном власништву, индивидуалним слободама и демократији, а њен циљ је ширење тих вриједности на све просторе свијета и све сфере људског дјеловања. Основни интегритетни фактори су експанзија слободног тржишта, развој комуникација и глобалних информационих технологија као и мобилност капитала у материјалној сфери, односно, унификација мјерила вриједности и начини живота у духовној сфери. Основни смисао и циљ глобализације јесте да обезбиди **несметан проток идеја, робе, капитала и информација**; отуда је њено најзначајније обиљежје, свакако, до сада **незабиљежена међузависност људи, народа и држава савременог свијета.** Захваљујући прије свега развоју информационих технологија, савремена друштва постају све отворенија, а друштвени односи у глобалном смислу све транспарентнији, чиме се све више

развијају савремене форме социјалног, економског и политичког живота. У економском смислу, посебно, глобализација значи приступ раду, капиталу и сировинама на свим тржиштима и производњу за сва тржишта, што би требало да омогући алокациону ефикасност, смањење трансакцијских трошкова и повећање трговине темељене на компаративним предностима. Дакле, глобализација доноси свијет који је све више повезан, у коме државне границе имају све мањи значај и у коме се отварају неслућене могућности економског, технолошког и демократског развоја живота људи на земљи. С друге стране, транснационалне корпорације у највећој мјери и заједно са међународним финансијским институцијама и организацијама, Међународним монетарним фондом, Свјетском банком и Свјетском трговинском организацијом, првенствено, покрећу процес глобализације и пресудно утичу на глобалне економске односе. Транснационалним корпорацијама се приписују заслуге за раст богатства на свјетском нивоу, раст свјетске трговине, изузетан напредак на пољу науке и технике, али им се приписује и одговорност за посљедице које настају. Оптужују се за раст незапослености, искоришћавање јефтине радне снаге у државама у развоју и **повећање јаза између богатих и сиромашних**. Главни фактори моћи транснационалних корпорација су фактори знања и технологије, што им омогућава ефективну контролу најзначајнијих тржишта, тржишта робе и услуга, финансијских тржишта и тржишта информација. Таква позиција омогућава им да у државама и регионима гдје дјелују, остварују ефективну контролу производње, робних токова, политике цијена и инвестиција, али и да врше огроман идеолошки, политички и културни утицај. Моћ којом располажу омогућава транснационалним корпорацијама да буду значајни политички актери. Све је чешћа пракса да дипломатија корпорација потискује дипломатију држава, чиме транснационалне корпорације преузимају прерогативе националне државе.

Број транснационалних корпорација сваки дан расте, а неке од њих располажу таквом гигантском економском снагом која далеко превазилази снагу многих држава и као такве све значајније утичу на свеколике, а не само економске и финансијске процесе у све већем броју држава. Иза моћних транснационалних корпорација стоје и њихове моћне националне државе, које их својом глобалном политиком и утицајем на међународне финансијске организације спремно подржавају у њиховој мисији глобализације. Транснационалне корпорације битно утичу на правце, структуру и обим одвијања међународне трговине, а њихови интереси и значај превазилазе националне оквире, па својим дјеловањем подстичу процес глобализације међународних економских односа. Око 350 водећих транснационалних корпорација држи у рукама око 40% свјетске трговине, што им омогућава снажан утицај на карактер

либерализације. Исто тако, транснационалне корпорације контролишу око 4/5 свјетског капитала и око 2/3 свјетских инвестиција на годишњем нивоу, при чему се овај удио константно увећава. Џиновска маса мобилног, транснационалног капитала, чије дневне трансакције већ премашују обим од 1.500 милијарди долара, слама све протекционистичке баријере и у потрази за најповољнијим условима профита, јефтином радном снагом и природним богатствима, стиже до свих крајева свијета. Транснационалне корпорације улажу директне и портфолио инвестиције у неразвијене државе највише ради обезбјеђења јефтиних ресурса. Улагања транснационалних корпорација представљају потенцијални лијек за досад невиђену незапосленост у неразвијеном свијету. Зато многе неразвијене државе настоје да дођу до инвестиционог капитала транснационалних корпорација и да стекну предности за које вјерују да ће из тога проистећи, као што су новоотворена радна мјеста. **Неразвијене државе** настоје да дођу до капитала транснационалних корпорација вјерујући да оне представљају пут за постизање економског успјеха који су оствариле новоиндустријализоване државе. Међутим, без обзира на све, мјерено збиром свих страних улагања, најпримамљивије локације за страна улагања су још увијек развијене државе. Разлог за ово лежи у основном мотиву транснационалних корпорација – **максимизацији профита**. Наиме, стопа повраћаја инвестиција из развијених држава је највећа, јер комбинација богатства и политичке стабилности смањује ризике улагања. Ипак, и неразвијене државе су прималац значајних улагања и, што је још важније, она се непрекидно увећавају.

У својој књизи Предавања о античкој филозофији, Меинли П. Хол пише: «Још није дошло време да просечан човек буде довољно јак или довољно мудар да влада собом»². Исти мислилац наводи да је сто година раније, или тачније 1884. године, било предвиђено да ће се у наредних неколико стољећа људи вратити боговима Платона и Аристотела. Многи су жељно ишчекивали тај племенити дан када ће богови филозофије завладати свијетом. Такво ишчекивање је остало неиспуњено, слично оном Платоновом, по којем истинског друштвеног напретка неће бити док год друштвом не буду владали најумнији, а у Платоновим разматрањима то се односи на филозофе.

По Олдосу Хакслију, који цитира ријечи Великог Инквизитора из дјела "Браћа Карамазови" Фјодора Михајловића Достојевског, људи ће не крају положити своју слободу пред ноге наших управљача «и рећи им: учини од нас своје робове, али нас нахрани».

² Ралф Еперсон: Нови светски поредак, Плави круг Невен, Београд, 2001, стр. 10.

Алвин Тофлер је упозорио да нова цивилизација настаје током нашег живота и доноси са собом нови начин живљења породице, измијењен начин рада, љубави и егзистенције, нову економију, нове политичке сукобе, а поред свега што смо истакли, доћи ће до измјене људске свијести.

Данас се на планети уобличава и ствара нови свјетски поредак, чији заговорници истичу да ће он донијети мир и безбједност. Умјесто очекиване правде, истине и благостања у свијету, све израженији су сукоби, ратови, неморалне појаве, отуђење, незапосленост и драстична поларизација становништва на сиромашне и богате. По свему судећи, кућа свјетског поретка не гради се «од дна навише, него од врха наниже».

Да бисмо боље и свестраније разумјели збивања у данашњем свијету, нужно је да покушамо филозофски размотрити појам глобализације. Основно полазиште креће се од одређења глобализације као феномена који обиљежава прелазак из старог у нови вијек и означава почетак новог миленијума. Ради се о сложеним и комплексним питањима која обухвата глобализација, што доказује посебна расправа на 54. Генералној скупштини Уједињених нација посвећеној проблему глобализације, која је одржана 1999. године. По дефиницији коју налазимо код Хелда и Мек Груа (McGrew), "глобализација је убрзање, проширивање и продубљивање утицаја планетарних токова и начина друштвене интеракције, промицање либералног система, глобалног тржишта, међународног правног поретка, либералне демократије и људских права као универзалних стандарда модерне људске цивилизације. Али, глобализацијске контроверзе нису само једно између осталих академских питања, већ и поприште правних, мислило се већ заборављених, уличних окршаја. Међутим, идеја глобализације јесте извор великих недоумица: не само на улицама већ и у академском свету, такође».³

Мислиоци који заступају **традиционални тип националне културе** слажу се у погледима да она не нуди заједничке елементе око којих би се сви људи могли «договорити». Присталице ових ставова о глобализацији тврде да она «представља синоним за стари, добри западни империјализам и колонијализам». Све више људи сматрају да су за изградњу њиховог личног идентитета подједнако важни односи и идеје које су лично одабрали и идентитети њихових локалних заједница. **Глобализација повећава јаз између богатих и сиромашних, доприноси неједнакости између земаља и народа и не нуди једнаке шансе за успјех.** Модерни трендови развоја на економском, политичком

³ Дејан Петровић: Филозофске импликације глобализма и антиглобализма, интернет издање, 2004, стр. 3.

и технолошком плану само увећавају негативне посљедице и продубљују кризу у данашњем свијету, па све више у први план избијају филозофске и политичке импликације глобализма. Јирген Хабермас је у свом дјелу "Постнационална констелација" уочио да у савременом свијету долази до опадања моћи националних држава, које се манифестује у губитку способности државне контроле, све већем легитимацијском дефициту у процесу одлучивања и растућој немоћи по питањима пореза и организације.⁴

Поред негативних тенденција у свим областима савременог живљења, глобализација може да повеже националне привреде, прошири тржиште, учини приступачним савремену технологију у производњи, дистрибуцијама и обради података. **Глобализацији недостају отвореност, одговорност и скоро је немогућа предвидљивост њених токова.**

2. Глобалне пријетње

Познати социолог Мирослав Печујлић наводи да је ризик трајно својство људског бивствовања и да је у глобализацији опасност добила екстремне размјере, па се друштво у којем живимо претвара у **«свјетско друштво ризика»** (У. Бек). Он уочава да се ауторитарна форма глобализације увећава. «Четири јахача апокалипсе», у која спадају опасност од еколошке катаклизме, катастрофе произведене НБХ оружјем, малигни раст сиромаштва и сукоб цивилизација. **Глобални тероризам** узима маха и све више угрожава савремено друштво. Оно што је нарочито изражено у данашњем свијету су етнички, национални и вјерски сукоби на микро нивоу и сукоби цивилизација на макро нивоу. Све су то централна обиљежја постбиполарне ере, па се поставља питање човјековог идентитета и отпора поништавању тековина и вриједности властите културе. Најважнија обиљежја глобализације у свијету у којем живимо састоје се у сљедећем: «Данашња `дивља`, `орвеловска` глобализација, која насиљем решава конфликте, која хуманизам и реторику људских права претвара у ратни сукоб и злочин далеко је од `правичнијег` и `брижнијег` света». Напротив, она је последица противречног бића савременог света, а изражава се у тежњи да споји неспојиво: глобализацију демократије и глобализацију тоталитаризма, да помири непомирљиво; да уз бахато америчко вођство хармонизује прокламоване циљеве који су у супротности са прагматичним потезима

⁴ Јирген Хабермас: Постнационална констелација, Откривање, Београд, 2002, стр. 118.

влада и ратних лобија». ⁵ Сасвим се јасно може запазити да глобализација попут митског бога Јануса има два лика, односно два лица.

Хабермас се залаже да се на плану глобализације **помире непомирљиве супротности**. Указује се да удаљени циљ треба да буде превазилажење социјалних пукотина и раслојавања свјетског друштва, а да се при томе сачувају културне особености. Карл Попер је у својој аутобиографији истакао да је комунизам вјера која је обећавала да ће доћи боље друштво и заснивала се на законитостима људског развојка, да је био убијеђен да ће се остварити мање насилан и праведнији свијет. У праћењу догађаја запитао се да ли стварно зна шта се дешава у свијету или се ради о привиду и неразумијевању. Дошао је до закључка да је било потребно преиспитивање прије него што се прихвати вјера «што своја средства оправдава неким далеком циљем.» Неки аргументи иду у прилог глобализацији увиђањем размјера опасности којима је изложен данашњи свијет у цјелини, као и сви његови дијелови подједнако. Претпоставља се да ће у наредних 50 година становништво на Земљи нарасти на 9 милијарди, услиједиће недостатак воде, житних поља, шуме и рибе, а томе се могу придодати и остали проблеми свијета у развоју (тоталитаризам, фашизам, негирање малих држава, појава друмско-ратничке културе), што указује на то да ће деградација околине додатно утицати на величину потенцијалног социјалног уништења, чиме се крећемо у бифуркацијски свијет. «Дио планете настањен је Хегеловим и Фукујаминим "последњим човјеком", који је здрав, ухрањен и мажен технологијама. Други, већи дио настањен је Хобсовим "првим човјеком", осуђеним на живот, који је биједан, ружан, животињски и кратак.» ⁶ Каплан је такође упозорио на дубок јаз између богатих и сиромашних, те остале проблеме који чекају сутрашњи свијет. Према Фрањи Туреку, глобалне пријетње угрожавају глобално, егзистенцијално и есенцијално виталне функције међународне глобалне заједнице, па се оне огледају у овим факторима глобалне безбједности/небезбједности: «Анализом свих **опасности** које пријете глобалној сигурности као глобалне пријетње или факторе глобалне сигурности/несигурности можемо одредити:

- 1) међународни/глобални организовани криминал,
- 2) тероризам,
- 3) ширење и контрола оружја за масовно уништење,
- 4) тирани,
- 5) екон – пријетње и

⁵ Аспекти глобализације, Београдска отворена школа. Београд, 2003, стр. 23.

⁶ Kaplan D. Robert: The Coming Anarchy, The Atlantic Monthly, February, 1994, p. 44-76.

6) вјерске секте.»⁷

Са растом глобалистичких тенденција све више до изражаја долазе покрети који им се одупиру. Протестне манифестације највише узимају маха на улицама великих градова и то у вријеме одржавања састанака група моћних сила за које се сматра да управљају токовима глобализације. Ти протести и покрети називају се антиглобалистичким или алтерглобалистичким.

3. Неки аспекти антиглобализма

Националисти себе радије називају **алтерглобалистима** и залажу се за истинску глобализацију, ону која долази одоздо и узима у обзир суштинска питања људског интернационализма и социјалне правде, док је глобализација одозго она која намеће умјесто да пружи људима прилику за избор. Ту је заједничка тачка на којој се налазе «интереси иначе толико различитих (а понегдје директно супротстављених друштвених група и покрета као што су еколошки покрети, групе за заштиту људских права, анархистички, женски, пацифистички покрети, па све до насилних група као што су неонацисти, или чак групама – вишком енергије а мањком друштвене свести задојених адолесцената, који су тек одушевљени осећањем новопронађене припадности, као и том припадајућом пажњом», наглашава Д. Петровић. Постављају се питања да ли су покрети и протести који се данас организују против глобализације рађање нечег новог или је то немоћни вапај да се било шта учини да би се избјегли лавиринти глобализације. «Понекад је тешко рећи да ли су ови трендови почетак нечег истински новог, или посљедњи трзаји нечега врло старог. Да ли су они, као што ме је питала професорка инжењеринга и мировна активисткиња Урсула Франклин, напосто 'заклони од ветра', нешто што ствара привремено склониште од корпоративне олује, или су по среди камени – темељи неког још незамишљеног, неизвесног здања.»⁸ Можда поменути трендови представљају клице нечег новог што се још није развил, па ћемо се вјероватно изненадити када се под утицајем савремених услова уобличи феномен глобализације.

Хабермас полази од констатације да је **солидарност** грађана једне државе до сада постојала на националној равни и да се она мора проширити на грађане уније. **Социјална држава** је током вишедеценијске борбе с комунистичким супарником постала заштитни

⁷ Фрањо Турек: Глобализација и глобална сигурност, Хрватска удруга за међународне студије – ХУМС • Interland д.о.о., Вараждин, 1999, стр. 58.

⁸ Noami Klain: Не лого, Самиздат Б92, Београд, 2003, стр. 539.

знак развијеног и слободног Запада, али је у тим процесима доживљавала бројне промјене, те отворене нападе на своју структуру. То је навело марксистички оријентисаног мислиоца Ериха Хобебаума да закључи да су деценије после Другог свјетског рата биле златно доба.

Различите оријентације и усмјерења у поимању глобализације могу се свести на ова одређења. «Покрети који обједињују тежње за другачије усмереном глобализацијом, себе најбоље дефинишу фразом 'ми имамо много да, а само једно не'. Дакле, у питању је у најбољем смислу те речи широка коалиција против заступника садашњих трендова глобализације неолибералног типа, која има једини циљ (своје да): **свјетско тржиште са циљем максималног профита**. Ситуација нас донекле подсећа на доба шпанског грађанског рата, када је дошло до уједињења најразличитијих покрета против диктатуре генералисимуса Франка. Што, наравно, није једини пример. Идеолошки, овај модерни покрет покрета се подједнако удаљава од пуког реформизма (он им није довољан), као и од хазардерског, авантуристичког радикализма (није адекватно теоријски промишљен). Чврсто стоје на становишту избјегавања националног романтизма, који доноси више штете него користи и траже рационалну али и темељну друштвену критику.»⁹ Добро примјећује Хабермас да у координатама савремене дискусије о глобализацији, ни неолибералима ни националистима није тешко да направе свој избор. Искристалисале су се четири струје на овом плану: евроскептици, протржишни Европљани, еврофедералисти и заступници космополитског становишта.

Као једно од позитивних достигнућа глобализације, наводи се да она успијева ублажити или потпуно неутралисати бројне етничке сукобе, па и отворене ратове, јер читаву планету ставља под свој надзор и ништа незапажено не пролази. На другој страни лансира се теза да «постепено докидање, укидање или ограничавање изворних националних идентитета управо погодује већим међурелигијским, међуетничким или међусобним сукобима». Међутим, сви они који озбиљније анализирају феномен глобализације мораће да се суоче са проблемом тероризма. Шире сагледавање надлажеће мондијализације и опасности које она доноси коментарисао је Жан Бадријар: «Прва два светска рата одговарала су класичној слици рата. Први је ставио тачку на премоћ Европе и колонијално доба. Други је докрајчио национализам. Трећи, који се управо одиграо, у форми хладног рата и одвраћања наоружавањем, завршио се поразом комунизма. Од једног до другог сваки пут се ишло све даље према јединственом светском поретку... Али четврти светски рат је другде. Он је оно што опседа читав светски поредак, сваку хегемонску доминацију – када би ислам доминирао

⁹ Дејан Петровић: Филозофске импликације, глобализма и антиглобализма, интернет издање, 2004, стр. 7.

светом, тероризам би се дигао против ислама. Јер управо се сам свет опире мондијализацији.»¹⁰

Примијетно је да се на Западу повећавају **социјална окупљања** најразличитијих група и средина против корпоративне мобилизације и на стотине хиљада људи протестује на улицама. У Русији и бившим социјалистичким земљама постављају се питања због чега се то дешава на развијеном Западу, па се стварају парадоксалне ситуације у којима се ризикује да ове земље постану посљедњи бастиони економског либерализма и «слободног капитализма», износи у свом раду "Мисли глобално – дјелуј антиглобалистички" Предраг Крстић. Џорџ Сорос отворено упозорава да се Русија претворила у земљу разбојничког капитализма, у којој су «широко распрострањени биједи, општа корупција, несигурност, анархија и криминал», али не примјећује кризно стање, испразне форме демократије, злоупотребе, неморал, криминал и многе друге девијације у развијеним западним земљама, посебно у оним најмоћнијим.

Главне снаге постфордског капитализма постале су знање, субјективно предузетништво, моћ – инвенција, комуникација и слично, па се прекида с робним друштвом и с државом као погубним монополом политичке одлуке. Свијет се данас нашао на великој прекретници, а могу услједити низбрдице и велики потреси који могу имати несагледиве посљедице на глобалном нивоу. Он је данас далеко од оног који смо очекивали; не назире се побољшања, већ су услједили **дехуманизација, убрзано сиромашење широких слојева становништва на планети, продубљавање конфликта, нарасли еколошки проблеми, презасићеност вјештачким производима и нездравим начином живљења.** Има могућности да се мисли и дјела другачије, али је потребан прометејски дух и одлучност. **Интелектуална елита** се задовољава ситним уступцима или отворено служи интересима и циљевима економски моћних земаља и њихових удружења, а заборављају се или запостављају правда, истина, једнакост међу људима, суштинско остварење демократије и људских права и слобода. Можда се треба упитати: «Значи ли то онда да данас више ништа није алтернативно, да је субверзија немогућа и да је свака перверзија само питање особеног укуса, а неконвенционалност ствар животног стила? Јесу ли пермисивност, релативизам, цинизам, либерализам и императив профита уништили могућност побуне? Уосталом, побуна против чега? Зар није актуелни корпорацијски феудализам, потпомогнут информацијско-технолошком револуцијом, већ срушио капитализам и створио један *fantasy* свијет у којем су монтаже различитих циркусних атракција, збиљских и

¹⁰ Jean Baudrillard: Дух тероризма, НСПМ, број 3-4, Београд, 2003, стр. 117.

фиктивних, постале нормом дјеловања. Или пак још сањарите о неком бољем, слободнијем, праведнијем – другачијем свијету?»¹¹

По Алену Скоту, приступ глобализацији може бити **политички** или дијагностички, с тим да је та диференција више суштинске природе и односи се на марксистички и немарксистички приступ расправи о овом феномену. За Ноама Чомског неолиберална идеологија у орвеловском духу подразумијева једну врсту новоговора, који савјете за економско дјеловање проглашава за коначна, неупитна и, сама по себи, разумљива морална начела.

Имајући у виду чињеницу да човјечанство гради своју будућност путем најразличитијих механизма двају истодобних процеса: **интеграције и дезинтеграције**, може се закључити да се у свијету одвијају процеси **културне ентропије** и да то пријети да изазове потпуну дезинтеграцију и уништење бројних националних култура. Према томе, **свјетски етос** настаје на платформи повезивања (људи, култура, религије, друштва итд.) заједничких вриједности и путем стварања свјетског етичког поретка у процесу интеграције човјечанства. Нова етичка теорија није садржана у свјетском етосу, нити се он може свести само на вриједност религије. **Изградња новог моралног поретка** захтијева нови тип понашања појединца и институција с циљем да се допринесе свјетском миру, сигурнијој егзистенцији путем рјешавања глобалне економске, социјалне и еколошке кризе мирним средствима, добром вољом и сарадњом земаља и народа. У правцу свестранијег разумијевања етоса на глобалном нивоу, наводи се: «**Свјетски етос** не гради се само на вреднотама религија него и на вреднотама других филозофија и свјетоназора. Тиме се од минимално основног консензуса гради свјетски етос и тежи стварању 'етоса човјечанства'. У том контексту свјетски етос треба проматрати као могући одговор о развоју културе хомо сапиенса, поглавито његове духовне димензије у времену доминације знаности и технике. Зато га Кинг назива 'пројект свјетски етос'»¹²

Специфичност глобализације је у томе што она не значи свјетску државу, већ друштво без свјетске државе и без свјетске владе, што доприноси ширењу глобално дезорганизованог капитализма, бременитог опасностима и замкама. Налазимо се у свијету који измиче контроли, претвара се у глобално село, па **драма глобализације** траје и прераста у савремени мит или апокалиптичну пошаст.

¹¹ Зоран Рошко: Рушење не свега постојећег, него свега очекиваног, Зарез, Загреб, 2004, бр. 130.

¹² Демократија и етика, Паво Баришић, (ур.), Хрватско филозофско друштво, Загреб, 2005, стр. 76.

Глобализација представља два лика свијета, и по Д. Хелду и сличним теоретичарима истраживање феномена глобализације обухвата погледе и мишљења хиперглобалиста, скептика и трансформациониста, док је на другој страни низ концепција и теоријских становишта која припадају другим оријентацијама, попут критичке теорије глобализације, те неким другим приступима овом феномену у стварности и фетишизираном облику. Тежи се комплексној теорији глобализације која са филозофског аспекта анализира појаве и кретања у савременом свијету.

Данашњи неолиберални теоретичари полазе од основног филозофског камена – темељца који је поставио Фукујама у своме раду "Крај историје" и касније преточио у књигу "Крај историје и последњи човјек". Фукујама полази од становишта да либерална демократија садржи највишу форму система владавине и да је однијела дефинитивну историјску побједу над својим ривалима, оличним и у наслединој монархији, фашизму и комунизму, и тако означава завршну тачку у еволуционом развоју човјечанства – крај историје. По овом питању Фукујама се ослања на Хегела, у смислу развоја идеје слободе, и заступа мишљење да се та идеја остварила у савременој либералној демократији америчког типа. Ипак, Фукујама не тврди да је дошло до краја историје у дословном смислу, него се то остварило са логичког аспекта. За Фукујаму је важан Хегел каквог га интерпретира Александар Кожев, и у том опсегу инсистира на крају историје и борби за признање, чиме је до изражаја долазило синтетичко мишљење на релацији Хегел – Кожев. Као један од битних разлога за враћање Хегелу Фукујама истиче и разумевање историје као борбе за признање стварно корисног и плодног начина за освјетљавање савременог свијета». Хегел је настојао да успостави ону димензију друштва коју су замислили и за њу се залагали Хобс и Лок у разумијевању човјека као **моралног субјекта** чије се специфично достојанство доводи у везу са његовом унутрашњом слободом «од физичке и природне детерминације.»

«Ову Хегелову борбу за живот и смрт, Фукујама повезује са Платоновим тхумосом, пошто аристократског господара обузима гнев уколико други људи не вреднују њега као што он вреднује самога себе. То осећање може бити извор истакнутих врлина (храброст, великодушност, отпор тиранији итд.), али може имати и своју негативну страну. Неки филозофи су били наведени да верују да је управо тхумос – онај срчани део душе – извор свег људског зла. Такав случај је ако се он манифестује као мегалотхумиа (жеља за супериорношћу над другим људима), иако постоји и супротан случај – исотхумиа (жеља за признањем једнакости са другим људима). Ове две нагонске жеље, узето

заједно, сачињавају две различите манифестације жеља за признањем, преко којих се најлакше може разумети прелаз у модернитет.»¹³

Самјуел Хантингтон је развио тезу о неизбежном сукобу цивилизација која заокупља пажњу филозофа и других мислилаца, док Дитер Сенгас тврди да се такав сукоб може предуприједити **интеркултуралним дијалогом**, чиме би се спасило човјечанство од опасности које вишеструко угрожавају савремени свијет.

Аргентински филозоф Дусел у својим дјелима разликује двије парадигме глобализације: еуропоцентричну, по којој је Европа постала центар «универзалне историје» свијета, и ону по којој је Европа центар свјетског система односа. По првој парадигми полази се од становишта да је европска историја посебна и јединствена, што доказују мислиоци попут Хегела и Вебера. У другој тези наводи се аргументација да модерна није у себи затворен систем рационалности, већ средиште сјетског система гдје се одвија процес конструкције периферије од стране европског центра.

Емил Влајки у својој књизи "Увод у комуницирање постмодернизма" свестрано разматра, поред осталог, и феномен глобализације и ишчезавање етике у савременом свијету: «Истинска етика, моралност и принципјелност су, на свим нивоима, нестали да би били размијењени вампирско-профитном идеологијом у име које ништа није људски искрено, нити је довољно свето ни вриједно било каквог давања себе, уколико се из тога не може извући нека опипљива материјална корист. Другим ријечима, људи су постали тако егоистично увјетовани, да су у сваком моменту, због опсесивног материјалног стицања, спремни да лажу све остале, а и саме себе (ради умирења савјести), тако да је основна култура која актуелно превладава у нашој цивилизацији, незаустављива култура лажи. Орвел ју је суштински добро описао у свом роману '1984'»¹⁴

За садашњи тип неолибералне глобализације може се рећи да доприноси просперитету многих категорија становништва, али се на другој страни стварају **све веће сиромаштво** и неједнакост у свим дијеловима свијета. Јасно је да ништа не смије да буде подређено слободи и демократији као највећим вриједностима савременог човјечанства. Раније је било залагање за социјализам са **људским ликом**, данас би нам била потребна глобализација с људском душом.

¹³ Дејан Петровић: Исто, стр. 57.

¹⁴ Емил Влајки: Увод у комуницирање постмодернизма, Факултет за политичке и друштвене науке, Бања Лука, 2007, стр. 15.

4. Умјесто закључивања

Дакле, може се закључити да глобализација недвосмислено утиче на продубљивање **јаза између богатих и сиромашних**. И даље, она утиче на раслојавање унутар самих држава, како развијених тако и неразвијених. И док у развијеним државама то доводи до све израженијих **социјалних неједнакости**, у овим другим, уз социјалне неједнакости, то доводи и до стварања **богатих елита**, које задовољне својим статусом заправо омогућавају свјетској глобалној елити континуитет глобализације и даље богаћење. Подаци, задовољство и хвалисање тиме што је раст у државама у развоју процентуално већи од раста у развијеним државама и да овакав развој и резултат воде ка смањењу јаза између богатих и сиромашних, јесте чист еуфемизам. Овакав тренд у глобалној економији убрзано води ка још већем богаћењу богатих.

Сиромаштво је главни изазов глобалне економије, глобалног друштва и глобализације. Свијет богатих претвара се у све ужу мањину и 2025. године чиниће 7–10% свјетске популације, а сиромашни али демографски виталан Југ исте 2025. године чиниће преко 90% све млађе свјетске популације. Али овај свијет популационог богатства истовремено је тло гигантског економског сиромаштва, брзо растућег младог и незадовољног становништва. Отуда ово представља прави изазов, а евентуални будући сукоби умјесто између јаких и оних који то нису, могли би се водити између **старих (и богатих) и младих (и сиромашних)**.

Prof. dr Duško Vejinović

Police College

Banja Luka

**SOME SOCIO - POLITICAL AND ECONOMIC
IMPLICATIONS OF GLOBALISM AND
ANTIGLOBAL TRENDS**

Abstract: The development of world and global society has become attainable and feasible only in modern times, thanks to the science, technology, industrial manufacture and the universal values which were achieved in the 20th century and which differ from those in previous times. There are various explanations of globalization, but it is most insisted on the existence of dominant logic of globalization, then on the entire set of causal factors, so that we have very often mentioned the term of globalization syndrome. Many have discussed and judged on globalization, such as hyper-globalists, skeptics and *transformationists*, but on the other hand, the attention is also paid to the criticism, and to the related theories of globalization. Concerning the approaches to the phenomenon of globalization, the most present are sociological, economic, political, cultural, technological, communication and environmental ones, but recently there has been a tendency towards complex analysis of globalization from the socio-political and economic point of view. Only these deep and essential discussions allow us to understand the essence of globalization, its tendencies and anti-globalism.

Др Урош Пена,
Директор полиције Републике Српске,
Професор, Висока школа МУП-а, Бања Лука,

Др Бранислав Симоновић
Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
Висока школа МУП-а

**ОДНОС ЈАВНОГ И ПРИВАТНОГ СЕКТОРА
БЕЗБЈЕДНОСТИ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И
РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ**

Апстракт: У овом раду се представља однос између јавног и приватног сектор безбједности у Босни и Херцеговини и Републици Српској. У првом дијелу се говори о законски предвиђеним облицима сарадње између полиције и приватног сектор безбједности који се огледа у очинском односу државе и полиције према приватном сектору безбједности (издавање и повлачење дозвола за рад, контрола и надзор приватног сектор безбједности, обука и усвајавање чланова приватног сектор безбједности). У другом дијелу рада се разматрају бројне могућности које се пружају за професионалну сарадњу између полиције и приватног сектора безбједности. У закључку се однос између јавног и приватног сектор безбједности посматра у контексту глобалних, свјетских трендова и на основу тога се извлаче одређени закључци о карактеристикама тренутног стања у БиХ и РС. На крају се налазе препоруке за унапређење односа између полиције и приватног сектор безбједности, а заснивају се на визији о постепеном развоју јединственог безбједносног система.

Кључне ријечи: приватни сектор безбједности, контрола приватног сектора безбједности, професионална сарадања и партнерство.

1. Законски оквири установљивања приватног сектора безбједности у БиХ и РС

Приватни сектор безбједности у БиХ је нови, најмлађи субјект у систему безбједности, који заузима све већи значај не само у безбједносном већ и у економском и социјалном смислу (1). Због тога се намеће питање сарадње приватног сектора безбједности са осталим субјектима система безбједности, а прије свега агенцијама за спровођење закона, посебно полицијом. Анализа овог проблема значајна је из више разлога; неки од њих се односе на БиХ као постконфликтно подручје и друштво у транзицији, гдје цијелокупан безбједносни сектор пролази кроз трансформацију од ауторитарног и ратног модела ка демократском моделу, који има сасвим другачију улогу у друштву него што је то имао раније. Реформа војске, полиције, обавештајног сектора била је (и још увијек јесте, нарочито реформа полиције) предмет пажње међународне заједнице у БиХ и домаћих политичких и неполитичких актера, и у том подручју постигнут је значајан напредак (Лалић, 2003).

Приватна безбједност (2) је у Босни и Херцеговини формално успостављена 2002. године, доношењем законских прописа на територији ентитета (Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине) и Брчко дистрикта. У том контексту у Републици Српској донијет је Закон о агенцијама за обезбјеђење лица и имовине и приватној детективској дјелатности (3) (Службени гласник Републике Српске, бр. 50/02, измјене и допуне 92/05 и 91/06), у Федерацији Босне и Херцеговине донијет је Закон о заштити људи и имовине у Федерацији БиХ (Службене новине ФБиХ, бр. 50/02), а у Брчко дистрикту, 2004. године, донијет је закон сличан поменутом закону у Републици Српској (Закон о агенцијама за обезбјеђење лица и имовине и приватној детективској дјелатности Брчко дистрикта, 2004. године). Наведеним законским прописима на цијеловит начин уређује се дјелатност сектора приватне безбједности, одређују услови за оснивање предузећа за обезбјеђење лица и имовине, права и обавезе припадника физичког обезбјеђења и приватних детектива, као и надзор над радом предузећа за обезбјеђење лица и имовине и приватном детективском дјелатношћу.

Наведени законски оквир представља добру основу за развој сектора приватне безбједности у Босни и Херцеговини. То је уочљиво по порасту броја приватних агенција које се баве обезбјеђењем лица и имовине, као и броја запослених у сектору приватне безбједности у Босни и Херцеговини. Међутим, сектор приватне безбједности у Босни и Херцеговини и даље није у потпуности уређен. Томе доприноси већ наведена чињеница да не постоји закон о сектору приватне безбједности

на нивоу Босне и Херцеговине, што даље доводи до низа других импликација које се одражавају на овај сектор безбједности. Ситуацију додатно чини сложеност чињеница да су регионалне полицијске агенције (центри јавне безбједности у Републици Српској и кантонална министарства унутрашњих послова у Федерацији Босне и Херцеговине) надлежне за издавање одобрења за рад агенција за обезбјеђење лица и имовине (и приватну детективску дјелатност), тако да не постоји централизован систем података о броју агенција за обезбјеђење лица и имовине (и приватну детективску дјелатност у Босни и Херцеговини), о њиховим капацитетима (велике, мале, итд.), пословним аранжманима (врста послова, послови у иностранству, и др.), броју запослених, броју акредитованих припадника физичко-техничког обезбјеђења, броју приватних детектива, итд. (Вејновић/Лалић/Шикман, 2007).

Сарадња припадника физичког обезбјеђења са овлашћеним службеним лицима полиције је њихова законска обавеза, али и неопходност која је нужна у раду припадника физичког обезбјеђења. Наиме, безбједност грађана и њихове имовине није приватна него јавна ствар и јавни интерес, без обзира да ли ту функцију обезбеђују државни или приватни субјекти. Поред схватања која истичу позитивну друштвену улогу приватног сектора безбједности јер омогућава корисницима услуга да остваре или заштите своја права, присутна су и супротна, критичка схватања, која полазе од тога да приватизовање послова безбједности има негативне импликације јер доводи у питање основне демократске вриједности и принцип једнакости пред законом, јер се безбједност комерцијализује и чини доступним само онима који имају новац (Прензлер, 2001; Вејновић/Лалић/Шикман, 2007). Ипак, сарадња приватног и јавног сектора безбједности је нужна и неопходна за успјешно обављање послова безбједности.

Сарадња припадника приватног сектора безбједности (припадника физичког обезбјеђења и приватних детектива) са овлашћеним службеним лицима полиције, у Републици Српској, може се посматрати кроз законску (обавезну) и професионалну (факултативну) сарадњу. Без обзира о каквој је сарадњи ријеч, она представља врло битан сегмент обављања послова из домена приватне безбједности (физичко-техничког обезбјеђења лица и имовине и приватне детективске дјелатности) (Пена/Шикман/Амиџић, 2006).

2. Законом установљени облици сарадње полиције и приватног сектора безбједности

2.1. Овлашћења за рад приватног сектора безбједности

Законским и подзаконским прописима одређено је да послове из домена приватне безбједности обављају лица која за то имају одговарајуће одобрење и овлашћење. Тако, обезбјеђење лица и имовине могу обављати припадници агенције за обезбјеђење лица и имовине, и то лица која имају овлашћења за обављање тих послова. Законом су прецизно одређени услови које морају испуњавати припадници физичког обезбјеђења да би добили овлашћења за обављање послова физичког обезбјеђења лица и имовине. На основу захтјева за издавање овлашћења и доказа о испуњавању услова, надлежни Центар јавне безбједности доноси рјешење којим се подносиоцу захтјева издаје овлашћење за обављање послова физичке заштите (Пена/Шикман/Амићић, 2006) (4). Овлашћење за обављање дјелатности обезбјеђења лица и имовине може се издати физичком лицу – оснивачу, односно власнику предузећа, ако испуњава одређене услове, и то: да је држављанин Републике Српске или Босне и Херцеговине и да има пребивалиште у Републици Српској или Босни и Херцеговини, да је пунољетан, да својим досадашњим начином живота, понашањем или активношћу показује да ће одговорно обављати послове, да има општу здравствену способност и посебну друштвену и физичку способност, што доказује потврдом овлашћене здравствене установе, да има најмање средњу стручну спрему и пред испитном комисијом Министарства унутрашњих послова положен стручни испит за обављање послова физичког обезбјеђења. Када је ријеч о приватној детективској дјелатности, овлашћење за обављање детективских послова може се издати лицу: које је држављанин Републике Српске или БиХ и има пребивалиште у Републици Српској, које је навршило 25-ту годину живота, има високу или вишу стручну спрему, има завршен приправнички стаж код приватног детектива у трајању од осамнаест мјесеци, својим досадашњим начином живота, понашањем или дјелатношћу показује да ће савјесно и одговорно обављати детективске послове, има општу здравствену способност и посебну душевну и физичку способност, што доказује увјерењем овлашћене здравствене установе, има положен стручни испит за приватног детектива, који је положен пред испитном комисијом МУП-а (5). Приватни детектив за вријеме обављања послова дужан је показати детективску легитимацију овлашћеном службеном лицу Министарства унутрашњих послова и лицу од кога прибавља одређене податке. Међутим, у пракси је присутан

проблем споре сертификације припадника физичког и техничког обезбјеђења и приватних детектива. Наиме, захтјеви тржишта условљавају све већи број радника физичког и техничког обезбјеђења, а капацитети надлежних институција за обуку и оспособљавање припадника обезбјеђења не могу адекватно одговорити тим захтјевима.

Припадник физичког обезбјеђења у обављању послова физичког обезбјеђења, за вријеме трајања дужности има право и дужност (овлашћења) да предузима мјере и радње, и то: да утврди идентитет лица које улази, односно излази из објекта или простора који се обезбјеђује, да нареди лицу које ремети прописани ред и мир удаљавање са простора или из објекта који се обезбјеђује, забрани неовлашћеним лицима приступ објектима или простору који се обезбјеђује, да задржи лице које је на простору или објекту које обезбјеђује затекао у вршењу кривичног дјела до доласка полиције, да прегледа возило или лице на улазу у простор или објектат који се обезбјеђује и на улазу у њега, употреби средства принуде и носи кратко ватрено оружје (пиштољ) само за вријеме обављања послова непосредног чувања и обезбјеђивања лица и имовине. Припадницима физичког обезбјеђења може се одузети овлашћење за обављање послова физичког обезбјеђења услед злоупотребе овлашћења, које може бити привременог или трајног карактера. (6)

Овлашћено лице органа државне управе или правног лица које на основу јавних овлашћења води одређене евиденције, може приватном детективу дати податке о: стално и привремено пријављеним лицима, полисама осигурања, пореским пријавама, власницима моторних возила и пловила, податке из државних архива, податке о пензијском и инвалидском осигурању. Овлашћеном лицу наведених органа државне управе или правних лица која на основу јавних овлашћења воде одређене евиденције, није дозвољено да даје приватном детективу податке који су посебним прописом одређени као службена тајна. Приватни детектив који је поводом обављања послова који су му повјерени сазнао за кривично дјело које се гони по службеној дужности, обавезан је одмах пријавити то дјело Министарству унутрашњих послова или надлежном јавном тужилаштву. Такође, приватни детектив је обавезан омогућити увид у све прикупљене податке и доказе којима располаже овлашћеном службеном лицу Министарства унутрашњих послова, о чему овлашћено службено лице саставља записник.

Приватни детектив може искључиво прикупљати податке о: несталим лицима или лицима која се скривају или лицима која су написала или послала анонимна писма или лицима која шире клевете, сумњичења или увреде, лицима која су странци проузроковала штету, предметима који су изгубљени или украдени, успјешности лица у

обављању послова, успјешности и пословности правних лица или самосталних привредника.

Нека истраживања о односу приватног сектора безбједности и агенција за спровођење закона у БиХ показују да се мишљења испитаника донекле разликују по овом питању (7). Тако, припадници полиције (полицијски руководиоци и полицијски службеници) сматрају да не постоји довољно информација о овлашћењима припадника сектора приватне безбједности, да овлашћења нису довољно прецизно одређена и у потпуности јасна, и да је: *''потребан подзаконски акт који би ближе дефинисао овлашћења приватних агенција за обезбјеђење лица и имовине и начине остваривања тих овлашћења''*. Поред тога, иста категорија испитаника сматра да је ријеч о недовољно ефикасном систему давања дозвола, због чега је потребно предвидјети низ посебних критеријума за добијање дозвола за рад приватних агенција за обезбјеђење лица и имовине. Ово укључује и строже (''оштрије'') критеријуме за запошљавање припадника приватних агенција за обезбјеђење лица и имовине, с обзиром на то да: *''добијање дозволе за рад приватних агенција за обезбјеђење лица и имовине зависи од утицаја и познанстава (приватних веза) њихових власника''*, због чега утицајнији власници немају много проблема при добијању потребних дозвола за рад приватних агенција и при запошљавању радника, већ без потребне документације и испуњених свих критеријума добијују дозволе за рад и сличне дозволе. За разлику од ових мишљења, припадници сектора приватне безбједности (менаџери у приватним компанијама) сматрају да је процес добијања дозвола добар, у смислу да су процедуре јасне, релативно брзе, да се такве одредбе поштују у пракси, да није присутна дискриминација, и слично, при чему наводе пример поштовања законских одредби: *''У складу са законом лице које је отпуштено из полиције због теже повреде радне дисциплине не може добити дозволу за бављене пословима обезбјеђења лица и имовине у наредних пет година. Један полицајац који је желио да заснује радни однос у нашој агенцији није добио одобрење за рад од МУП-а, јер није испуњавао законске услове''* (Вејновић/Лалић/Шикман, 2007).

Исто истраживање, у даљем тексту, даје доста критичких осврта на овај дио односа полиције и приватног сектора безбједности. Тако припадници полиције сматрају да је конкретни начин избора припадника физичког обезбјеђења прилично неадекватан. Сматрају да је начин избора особља приватних агенција за обезбјеђење лица и имовине апсолутно незадовољавајући, те да те послове врше лица која нису стручна и немају потребне квалитетете. Мишљења су да су запослени у приватним агенцијама за обезбјеђење лица и имовине сумњивог понашања, у смислу да би се према појединим од њих могле предузети одређене полицијске активности. Такође, сматрају да међу њима има

људи са криминалном прошлошћу, који су запослењем у приватним агенција за обезбјеђење лица и имовине, нашли одређено уточиште и спас од закона. За разлику од полицајаца, запослени у сектору приватне безбједности сматрају да је избор припадника сектора приватне безбједности прилично адекватан. Запошљавање радника врши се преко јавног конкурса или по препоруци. Углавном се тражи радно искуство у полицији, војсци или другим безбједносним агенцијама, односно они имају веће шансе за запослење него особе без искуства (Вејновић/Лалић/Шикман, 2007).

Обе категорије испитаника сматрају да постоје нерегистровани радници (рад на црно) у сектору приватне безбједности. Није ријетка пракса да агенције не поштују законске прописе из области радних односа, односно да не пријављују раднике на биро за запошљавање. Што се тиче нерегистрованих радника, испитаници сматрају да је ова појава присутна у великој мјери и да је фактички то пракса код агенција које се баве обезбјеђењем. На тај начин агенције избјегавају знатне пореске и друге обавезе и према држави и према радницима, што им омогућава да увећавају свој профит. Када се анализира проблем нерегистрованих радника у агенцијама за обезбјеђење лица и имовине, уочљиво је да се стање у тој области у доброј мјери поправило у посљедње вријеме, нарочито од када је полиција почела са чешћим инспекцијским надзорима. Припадници агенција за обезбјеђење лица и имовине морају добити потребан сертификат за рад, што знатно смањује могућност ангажовања непријављених радника, мада и тада постоје одређени модели и начини да се радници запошљавају без потребних уговора о раду и слично. Такође је присутна пракса да их пријављују на само пола радног времена. У овом дијелу постоји једна контроверза, тј. МУП издаје одобрења за рад, али не траже увјерење да је особа законито засновала радни однос. То отвара могућност за злоупотребе и рад на црно. Има и случајева рада радника обезбјеђења без дозволе за рад: *”...процјењује се да данас око 20% ради без одобрења. Претходних година тај проценат био је далеко већи и износио је до 70%...”* (Вејновић/Лалић/Шикман, 2007).

2.2. Надзор над радом приватног сектора безбједности

Ради ефикасног и законитог вршења послова обезбјеђења лица и имовине предвиђено је вршење надзорне дјелатности над обављањем послова из области сектора приватне безбједности (обезбјеђење лица и имовине од стране припадника физичког и техничког обезбјеђења и приватна детективска дјелатност).

Надзор над обављањем послова обезбјеђења лица и имовине може бити: инспекцијски надзор, управни надзор и стручни надзор.

Инспекцијски надзор над обављањем послова обезбјеђења лица и имовине спроводе овлашћена лица Министарства унутрашњих послова. Управни надзор над спровођењем Закона и прописа донесених на основу њега, над радом образовних установа која спроводе оспособљавање лица за обављање послова физичког и техничког обезбјеђења, такође обавља Министарство унутрашњих послова.

Управни надзор обавља овлашћено службено лице МУП-а, којом приликом оно утврђује законитост пословања, провјерава начин примјене прописаних заштитних и безбједносних мјера, прегледа евиденције и пословну документацију која му омогућава увид у пословање, пословне просторије, уређаје и техничку опрему, провјерава начин чувања, примопредају и ношење ватреног оружја, провјерава оспособљеност за руковање ватреним оружјем припадника обезбјеђења и радника унутрашње службе обезбјеђења, прегледа складишта ватреног оружја и муниције, те спроводи и друге мјере и радње којима се остварује увид у пословање.

Стручни надзор над извођењем послова техничке заштите може обављати само правно лице које је регистровано за обављање послова надзора на начин и под условима утврђеним законом. Технички преглед система техничке заштите подразумијева провјеру исправности и функционалности свих уређаја и опреме која чини систем техничке заштите, провјеру усклађености система техничке заштите са пројектом, провјеру обучености лица, провјеру корисничких упутстава за руковање и провјеру доказа квалитета уграђене опреме, на основу чега се сачињава записник.

У обављању послова надзора овлашћено службено лице МУП-а предлаже Министарству унутрашњих послова доношење рјешења о привременој забрани обављања дјелатности правном лицу, ако утврди: да су у обављању послова обезбјеђења лица и имовине учињени тежи пропусти у поштовању закона и других прописа, неиспуњавање прописаних техничких и кадровских услова, обављање дјелатности која није регистрована или чије је обављање забрањено, те да запослени немају прописано овлашћење за обављање послова обезбјеђења лица и имовине.

Надлежни Центар јавне безбједности рјешењем ће одузети одобрење за оснивање предузећа за обезбјеђење лица и објеката ако се утврди да су подаци на основу којих су издати подаци лажни и престане постојати неки од услова на основу којих је издато одобрење. Такође, надлежни Центар јавне безбједности рјешењем ће трајно одузети овлашћење припаднику физичког обезбјеђења за обезбјеђење лица и имовине ако се утврди да су подаци на основу којих је издато одобрење лажни; престану постојати неки од услова на основу којих је овлашћење

издато; ако припадник постане трајно неспособан за обављање послова обезбјеђења лица и имовине и изгуби пословну способност.

Надзор над обављањем детективске дјелатности, односно управни надзор над спровођењем Закона о агенцијама за обезбјеђење лица и имовине и приватној детективској дјелатности, као и прописа донесених на основу њега, спроводи Министарство унутрашњих послова. Инспекцијски надзор над обављањем детективских послова спроводе овлашћена лица Министарства унутрашњих послова. (Вејиновић/Тривуновић/Ђокић/Вртовец/Лалић/Шикман/Ђукић).

Центар јавне безбједности ће рјешењем трајно одузети приватном детективу овлашћење за обављање детективских послова ако се утврди да су подаци на основу којих је издато овлашћење лажни, ако престане постојати неки од услова на основу којих је издато овлашћење, ако детектив постане трајно неспособан за обављање детективских послова, изгуби пословну способност или ако престане постојати један од услова за добијање овлашћења.

Поред наведеног, припадници физичког обезбјеђења имају законску обавезу да извјештавају овлашћена службена лица полиције о примијењеним средствима принуде, али и да извршавају наређења која им издају овлашћена службена лица полиције. Начин извјештавања овлашћених службених лица полиције мора бити у складу са правилима и процедурама рада физичког обезбјеђења. Исто се односи и на поступање по законитим наређењима од стране овлашћених службених лица полиције, која припадници физичког обезбјеђења морају извршавати.

Такође, овлашћена службена лица полиције имају и надзорну функцију у односу на припаднике физичког обезбјеђења, при чему је значајна сарадња која се мора успоставити приликом обављања ове функције.

Правна лица која се баве пословима обезбјеђења дужна су водити евиденције о: уговорима склопљеним са странкама, ватреном оружју, запосленим радницима задуженим за руковање оружјем, објектима, просторима и лицима која обезбјеђују. Евиденције о детективској дјелатности воде Министарство унутрашњих послова и детективске канцеларије. Министарство унутрашњих послова води евиденције о: издатим овлашћењима за обављање детективских послова и детективским легитимацијама, издатим одобрењима за баљење детективском дјелатношћу којима се утврђује да су испуњени прописани услови, издатим увјерењима о положеном стручном испиту за приватног детектива.

Приватни детективи и детективске канцеларије су дужни водити евиденцију о склопљеним уговорима за пружање детективских услуга.

2.3. *Обука и усавршавање приватног сектора безбједности*

Обука и усавршавање приватног сектора безбједности је врло важно питање у функционисању овог сектора. Управо из тог разлога ово питање је законски, односно подзаконским актима регулисано и дато у надлежност полицијских агенција. Тако је Правилником о начину полагања стручног испита за припаднике физичког и техничког обезбјеђења и приватној детективској дјелатности регулисано питање обуке припадника физичког и техничког обезбјеђења и приватних детектива и начин полагања стручног испита.

Обука припадника физичког и техничког обезбјеђења и приватних детектива састоји се од теоријске и практичне наставе, коју спроводи Министарство унутрашњих послова Републике Српске или правна лица овлашћена за обављање овог посла од стране министра унутрашњих послова. У вези са тим, од почетка 2004. године, па до 1. 7. 2008. године, Министарство унутрашњих послова извршило је обуку 1.688 пријављених кандидата, кроз 36 организованих курсева. Тренутно око 300 кандидата чека на обуку. У истом периоду испите за припаднике физичког и техничког обезбјеђења положило је 1.567 кандидата, док 75 кандидата чека на полагање испита.

Програм обуке за припаднике физичког обезбјеђења обухвата: физичку заштиту, употребу средстава и уређаја техничке заштите, основе криминалистике, основе комуницирања, држање, ношење и правилну употребу ватреног оружја и специјалну физичку обуку. Програм обуке за припаднике техничког обезбјеђења обухвата: техничко обезбјеђење, грађевинарску регулативу, техничку регулативу и криминалистичку технику заштите тајности података. Програм обуке за приватне детективе обухвата криминалистику.

О завршеној обуци издаје се потврда. По завршеној обуци полаже се стручни испит пред испитном комисијом Министарства унутрашњих послова Републике Српске. Кандидату који положи стручни испит издаје се увјерење о положеном стручном испиту.

Када је ријеч о актуелној обуци за припаднике физичког обезбјеђења може се рећи да се углавном ради о основној и обавезној обуци коју реализује МУП у трајању од седам дана. Ова обука спроводи се на Полицијској академији у Бањој Луци, од стране за то предвиђених предавача. Та обука је теоријска, не укључује практичне ситуационе тренинге, тако да је ниво оспособљености оних који прођу тај програм елементаран и представља само полазну основу за даљње усавршавање. Поред ове обуке, коју испитаници сматрају недовољном, поједине агенције за обезбјеђење лица и имовине врше и додатну обуку, мада се та

обука не би могла назвати специјалистичком у правом смислу ријечи: *”...јер и таква додатна обука, ако је буде, углавном је врло ниског нивоа и заснива се на практичним искуствима неких од припадника агенције за обезбјеђење, те би се могла назвати интерна обука...”*. Обука, посебно специјалистичка, као и обука у руковању ватреним оружјем мора бити стална и то треба да представља један континуиран процес. Због тога, приватне агенције које се баве обезбјеђењем лица и имовине морају да имају предвиђене наставне планове и да се не задовољавају само основном обуком. Такве обуке углавном се односе на послове који су по својој суштини сложенији и захтијевају један професионалнији приступ. Тако су присутни разни видови интерних обука, као што су пратња новца, обезбјеђење посебно важне личности, употреба борилачких вјештина, итд.

3. Професионална сарадња полиције и приватног сектора безбједности

Постојећи закони регулишу односе полиције и приватног сектора безбједности и односе се на контролу и надзор приватног сектора од стране полиције. Полиција даје и одузима лиценце за рад агенцијама и запосленима у приватном сектору безбједности, врши инспекцијски надзор, спроводи основну обуку, итд. У оквиру тако постављеног система јасно је да полиција има доминантну (надређену улогу) улогу.

Међутим, поставља се читав низ других питања, која се прије свега тичу сарадње у циљу унапређења система безбједности у заједници откривањем и спречавањем кривичних дела и других облика угрожавања људи и имовине, креирањем и изграђивањем једinstвене безбједносне политике, доприношењем у формирању безбједносног система.

Нема сумње да се послови полиције и приватне безбједности у многим сегментима преклапају и теже ка истом циљу. Уколико је безбједност штићених објеката или штићених личности на већем нивоу, уколико приватна безбједност боље ради свој посао, утолико ће мање бити посла за полицију. На другој страни, радећи свој посао и полиција и запослени у приватној безбједности долазе до разноразних безбједносних информација које по неки пут превазилазе приватни интерес којим се штити конкретни објекат или штићена особа. Према томе, постојећи законски оквири су превише уски (тичу се само форме, тј. контроле испуњености услова за рад) и не покривају веома важне области рада које се тичу садржине, тј. стратешких и тактичких питања

сарадње или партнерства у доприношења и очувању безбједности заједнице.

Општа правила кривичнопроцесног и кривичног законодавства да грађани треба да пријављују кривична дјела или да одговорна лица треба да поднесу кривичну пријаву за сва кривична дјела за која су сазнала у оквиру вршења своје службене дјелатности не могу да задовоље потребе изграђивања безбједне заједнице, а још мање нове свјетске тенденције у домену безбједности. Садржинска (квалитативна) сарадња по питању безбједности између полиције и приватног сектора безбједности остала је законски непокривено поље, чиме је остављено пракси да се сама сналази.

Нема сумње да је неопходно успостављати, његовати, развијати професионалну сарадњу запослених у оквиру приватног сектора безбједности са овлашћеним службеним лицима полиције који непосредно обављају своје послове и задатке на подручју (сектору) штићеног простора или објекта. Ту се прије свега мисли на сарадњу приватног обезбјеђења и секторских полицајаца који обављају редовну позорну или патролну дјелатност.

Поред тога, нарастајућа опасност од организованог криминалитета и тероризма, тешких облика криминалитета у привреди, актуелизује потребу да полиција успоставља квалитетне видове размјене криминалистичко-обавјештајних информација и развија сарадничке односе са приватним детективским агенцијама и агенцијама за приватно обезбјеђење лица и објеката.

Посматрано генерално, сарадња између запослених у приватним агенцијама за обезбјеђење и приватних детектива са овлашћеним службеним лицима полиције треба да буде заснована, у најмању руку, на принципима професионалног и коректног односа од обостране користи. Као таква, она може допринијети бољем раду запослених у приватном обезбјеђењу, пошто припадници полиције могу помоћи запосленима у физичком обезбјеђењу при обављању њихових свакодневних послова и задатака. Конкретна помоћ може бити различитог садржаја: од преношења искустава припадника полиције запосленима у приватном обезбјеђењу, до пружања помоћи при процјени безбједносне ситуације која се односи на штићени простор или објекат, итд. На другој страни запослени у приватним агенцијама за обезбјеђење и детективским агенцијама у своме раду долазе до широког спектра информација које превазилазе интерес приватне заштите штићених објеката и лица. У сваком случају у питању су битни облици сарадње, који могу значајно да допринесу подизању укупног степена безбједности и заштите лица и имовине.

Истраживање праксе спроведено у Бањалуци (коришћено у овом раду) показује да су међусобни односи полиције и приватног сектора безбједности далеко од теоретског идеала о доброј сарадњи, а још даље од партнерства (8). У пракси се односи између приватног сектора безбједности и полиције тешко подижу на виши ниво квалитативне сарадње и задржавају се на формалистичкој сарадњи надзора и поступања по кривичним пријавама у случају извршења кривичних дјела.

Истраживање показује да запослени у приватној безбједности и припадници полиције нису задовољни својим међусобним односима. Заједничко је мишљење да је постојећа сарадња на врло ниском нивоу и углавном се своди на обавезне облике комуникације. Та сарадња углавном се односи на послове који су у вези с регистрацијом приватне агенције за обезбјеђење лица и имовине, и пријављвање радника ради добијања сертификата за рад, односно њихове обуке и оспособљавања. У већини случајева контакти постоје само када полиција треба да реагује по службеној дужности у случају извршеног кривичног дијела. Када приватне агенције контактирају с полицијом, обично се ти контакти одвијају успорено и с тешкоћама. Реакција полиције је брза и адекватна једино у случајевима личног познанства полицајаца и радника из приватног сектора безбједности. Анкетирани радници приватног обезбјеђења посебно истичу да не постоје меморандуми о сарадњи којима би се дефинисали облици сарадње, комуникација и размјена информација са полицијом. Истраживање потврђује значајну дозу неповјерења полиције према приватном сектору безбједности (Вејиновић/Лалић/Шикман, 2007).

У Босни и Херцеговини и РС није установљена пракса оцавања састанака овлашћених службених лица полиције и запослених из сектора приватне безбједности. Ти би састанци отварали могућност анализе конкретних проблема у међусобним релацијама и рјешавање актуелних питања која коче сарадњу а која су у надлежности полиције. Проблемски оријентисан рад, дефинисање ризика и сачињавање заједничких стратегија дјеловања на проблеме који се тичу полиције и приватног сектора безбједности на овим просторима не постоји.

Приватни сектор безбједности у БИХ и РС није укључен у грађанске иницијативе партнерства које се одвијају у оквиру форума за безбједност или у пројекте превенције разних форми криминалитета које се повремено спроводе у локалним заједницама, што представља још једну неискоришћену могућност и шансу.

4. Закључна разматрања

У свјетским оквирима је дошло до великих промјена у оквиру праксе и схватања (тумачења, тј. теорија) безбједности. Приватни сектор безбједности улази све више у области које су доскоро биле ексклузивно право полиције или државних органа у најужем смислу те ријечи. (На примјер, све је чешће приватно обезбеђење на аеродромима, чак и контрола уласка у авионе. Приватне агенције сада већ обављају услуге у вези са издавањем виза, отварају приватне затворе, обезбеђују амбасаде итд.). На другој страни, број запослених у приватном сектору безбједности убрзано се повећава. Сада је већ однос између запослених у полицији и у сектору приватне безбједности скоро 1:1, са тенденцијом даљег увећања процента у корист приватних агенција које се баве безбједношћу.

Све ово отвара низ питања концептуалне, законске, економске, организационе, теоријске природе. Приватизација у области безбједности отвара читав низ моралних питања, питања која се тичу људских права: Да ли они који имају новца и могу да плате услуге приватног обезбеђења имају права да остваре већи степен безбједности? Да ли се тиме угрожавају људска права и право сваког на безбједност независно од материјалног стања? (Кесић, 2008). Да ли постоји опасност да ће се временом јавни сектор безбједности (тј. полиција) маргинализовати због тога што није спреман на промјене и прилагођавање новим тржишним процесима? Или ће се можда полиција специјализовати само за тешке облике криминалитета и криминалитет са елементима организованости? Или ће сама полиција све више почети да наплаћује своје додатне безбједносне услуге, како би могла да издржи утакмицу на тржишту са приватним агенцијама за обезбеђење и попуни своје финансијске фондове (нпр. обезбеђења на утакмицама и концертима, пратње новца)?

Све више се заступа схватање да је разлика између „јавног“ и „приватног“ у домену безбједности све проблематичнија. Утолико прије што покровитељи безбједности и провајдери безбједности постају измијешани у смислу њихове јавне и приватне природе. Због тога постоје схватања да је оно што се догађа примјереније означити појмом мултилатеризација у управљању безбједношћу, него приватизација сектора безбједности. (Кешетовић, 2007). Без обзира на то у ком правцу иду промјене, несумњиво је да ће бити значајне. Због тога се као круцијално питање поставља сагледавање и усмјеравање (руковођење промјенама).

Точак промјена на релацији међусобних односа јавне и приватне безбједности је незадрживо кренуо. У различитим државама он се не одвија истом брзином. Разликује се стање економске развијености и технолошког напретка, политички процеси и политички интереси утичу на зацртану или у пракси остварену политику у сектору безбједности, разликују се законски оквири којима се усмјерава процес промјена, у крајњем исходу разликују се култура и традиција дате државе.

Непходно је разумјети специфичности тренутних релација између сектора јавне и приватне безбједности у БиХ и РС. Тек потом, и на основу резултата анализе постојећег стања, могуће је предложити стратегију будућег развоја (управљати промјенама у жељеном правцу, на основама јасне безбједносне политике и стратегије).

Анализа тренутних релација између сектора јавне и приватне безбједности у БиХ и РС указује да су услед утицаја међународних фактора донијети законски прописи којима се регулише област приватне безбједности, али само у уском сегменту (статусна питања, контрола и надзор, обука).

Карактеристике односа између сектора јавне и приватне безбједности у БиХ и РС су следеће:

- ☒ *Патерналистички однос јавног сектора* (полиција даје и одузима овлашћења, спроводи надзор, полиција је „старији брат“);
- ☒ *Мањак међусобног повјерења* (тј. постојање неповјерења), али *вишак међусобног неразумијевања и нетрпељивости* (то показују резултати истраживања праксе који су коришћени приликом писања овог рада);
- ☒ *недостаје сарадња и тамо гдје би било могуће да она постоји у обостраном интересу*
- ☒ *нема ни назнаке од партнерства;*
- ☒ *недостаје визија „вишег“ циља*, тј. недостаје схватање да су на истом „задатку“ у служби безбједности (сваки сектор са свог аспекта);
- ☒ *не постоји садржинска размјена информација* (у вези са стањем безбједности, ризицима, криминалом који је изван штићеног интереса дате приватне агенције);
- ☒ *нема интегрисаних активности једног и другог сектора*, тј. нема заједничких безбједносних (превентивних и репресивних) акција (егзистирају један поред другог и свако за себе);
- ☒ *приватни сектор није уклопљен у друштвену заједницу*, остао је изолован у оквиру приватног интереса који га је ангажовао.

Без обзира на изнијете примедбе, законско уређење материје приватне безбједности дало је велики допринос унапређењу концепта безбједности и значајно је квалитативно поставило БИХ и РС испред неких држава у региону (на примјер испред Србије, која још није законски регулисала ову материју и гдје влада апсолутни хаос у овој области, и испред Црне Горе, која је правно уредила ову област) (Бошковић/Бошковић). Постојећим законским рјешењима многа битна питања која се тичу статуса, контроле, обуке приватног сектора безбједности су ријешена (мада има још простора за побољшања).

У циљу даљег развоја потенцијала које посједује сектор приватне безбједности, предлаже се сачињавање меморандума о сарадњи и увођење праксе одржавања заједничких састанака између представника полиције и власника агенција приватног сектора обезбјеђења (Кесић, 2008). Овим идејама које доприносе бољој интеграцији сектора приватне безбједности у безбједносни систем државе треба дати и законску потпору. У фази законских промјена требало би почети са увођењем законских обавеза којима би се јавни и приватни сектор безбједности обавезали на међусобну сарадњу (нпр. закључење меморандума о сарадњи, одржавање заједничких састанака са стратешким и тактичким циљевима), размјену безбједносних информација (бар код појединих врсти кривичних дјела), укључење у превентивне акције које су у вези са опусом професионалног рада дате приватне агенције безбједности. На тај начин стварали би се постепени законски услови квалитетнијег интегрисања приватног сектора безбједности у цјеловит систем безбједности у оквиру заједнице. Тиме би се постигло да сектор приватне безбједности постепено добије конструктивнију улогу и представља подршку у остваривању цјеловите безбједности у контроли криминалитета и унапређењу безбједности грађана. Мјерама пореске политике којима би се предвиђале олакшице за приватни сектор безбједности уколико он узме учешћа у активностима и програмима од јавног значаја омогућила би се и економска основица за формирање новог квалитета у изграђивању цјеловите безбједносне политике.

5. Забиљешке

- 1) Чињеница је да је у савременом свијету присутан тренд преузимања појединих послова безбједности који су традиционално били у надлежности државе у надлежност приватних актера. Динамика и природа тих процеса разликује се од државе до државе. Међутим, могуће је уочити видљиву разлику између приватног сектора безбједности у земљама западне демократије и земљама у транзицији и неразвијеним земљама широм свијета. Процес раздвајања функције

покровитеља безбједности (auspices) тј. субјеката који имају одређене безбједносне потребе и функције провајдера (providers), односно оних који те потребе задовољавају, кључан је преокрет у односу на традиционална схватања безбједности. Иако се та нова безбједносна парадигма у савременој теорији и пракси назива приватизација послова безбједности, исправније је говорити о мултилатерализацији тих послова. Опширније види: Ж. Кешетовић, Партнерство полиције и приватног сектора безбједности у Србији – стање и перспективе, Зборник радова: "Приватна безбједност у БиХ и Републици Српској – стање и перспективе", Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2007, п. 94.

- 2) Даничић и Стајић приватну безбједност дефинишу као планску, организовану и на закону засновану самосталну или заједничку дјелатност и функцију појединца, организације, приватних и/или професионалних агенција, усмјерених на сопствену заштиту и заштиту других, као и заштиту одговарајућих лица, простора, објеката, пословања или дјелатности, а који нису покривени ексклузивном заштитом државних органа. У: М. Даничић, Љ. Стајић, *Приватна безбједност*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008.
- 3) Поред наведеног закона, донијети су и сљедећи правилници: Правилник о начину полагања стручног испита за припаднике физичког и техничког обезбјеђења и приватној детективској дјелатности, Правилник о условима и начину спровођења техничког и физичког обезбјеђења, Правилник о условима обављања послова пратње и обезбјеђења новца, вриједносних папира, племенитих ковина, метала и других вриједности, Правилник о легитимацији припадника обезбјеђења и детективској легитимацији, Правилник о евиденцијама и Правилник о просторним и техничким условима за заштиту од крађе и других незгода и злоупотреба, које мора испуњавати пословни простор предузећа које обавља дјелатност обезбјеђења лица и имовине и детективска агенција.
- 4) Под овлашћењима припадника физичког обезбјеђења подразумијевају се мјере и радње које припадници физичког обезбјеђења могу примјењивати, у складу са законским и подзаконским актима који регулишу надлежност агенција за обезбјеђење лица и имовине. Овлашћења су допуштени начини дјеловања и понашања припадника физичког обезбјеђења у обављању послова из надлежности агенција за обезбјеђење лица и имовине за вријеме трајања дужности на објекту и простору који обезбјеђује. Урош Пена, Шикман Миле, Амићић Горан, *Приручник за припаднике физичког обезбјеђења*, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука, 2006, п. 13

- 5) Захтјев за издавање овлашћења за бављење детективском дјелатношћу подноси се Центру јавне безбједности према пребивалишту подносиоца захтјева. С обзиром на то да је Министарство унутрашњих послова ван сједишта организовано у пет центара јавне безбједности, захтјев се подноси једном од њих (ЦЈБ Бања Лука, ЦЈБ Добој, ЦЈБ Бијељина, ЦЈБ Источно Сарајево и ЦЈБ Требиње). Уз захтјев за издавање овлашћења за бављење детективском дјелатношћу прилажу се докази о испуњавању наведених услова. Докази о испуњавању наведених услова јесу јавне и друге исправе издате од надлежних органа и институција, као што су: увјерење о држављанству, извод из матичне књиге рођених, увјерење о општој здравственој способности, увјерење о положеном стручном испиту за обављање послова физичког обезбјеђења, свједочанство о завршеној средњој школи и друго. Податке о досадашњем начину живота, понашању или дјелатности који показује да ће кандидат савјесно и одговорно обављати детективске послове прикупља надлежни орган. Центар јавне безбједности рјешењем одлучује о захтјеву за издавање овлашћења за бављење детективском дјелатношћу. Против рјешења Центра јавне безбједности може се изјавити жалба министру унутрашњих послова. Такође, начелник Центра јавне безбједности именује комисију, која утврђује постојање просторних и техничких услова пословних просторија приватног детектива.
- 6) Привремено се може одузети овлашћење за обављање послова физичког обезбјеђења припаднику физичког обезбјеђења уколико се увиђајем утврди да постоји основана сумња да је припадник физичког обезбјеђења употребом ватреног оружја учинио прекршај или кривично дјело. Овлашћење припаднику физичког обезбјеђења одузима се до окончања прекршајног или кривичног поступка. У зависности од исхода прекршајног или кривичног поступка донијеће се коначна одлука о враћању привремено одузетог овлашћења за обављање физичког обезбјеђења или о његовом трајном одузимању. Уколико се утврди прекршајна или кривична одговорност припадника физичког обезбјеђења, он ће одговарати за учињени прекршај или кривично дјело, без обзира што је прекршај или кривично дјело учинио за вријеме обављања дјелатности физичког обезбјеђења.
- 7) Једно такво истраживање под називом "Компаративна анализа европског модела приватне безбједности и приватног сектора безбједности у БиХ – правни, професионални и социјално-економски аспекти" урађено је од стране Дефендологија центра за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања (Вејновић, Шикман, Лалић), а резултати истраживања презентовани су на Конференцији коју је организовао ИПЕС у Дубаију 2007. године. Види детаљније: Д. Вејновић, В. Лалић, М. Шикман, *Comparative Analysis of the*

European Model of Private Security Services and the Private Security Sector in Bosnia and Herzegovina: Legal, Professional and Socioeconomic Aspects, International Police Executive Symposium, Working Paper No. 10. August, 2007. p. 20. www.ipes.info

- 8) На потребу развијања кооперације и партнерских односа између полиције и приватног сектора безбједности указују стручњаци из Републике Српске, нпр. Даничић. Даничић, М: Приватне фирме и управљање новом безбједношћу, Безбједност-Полиција-Градјани, 2/2005, пп. 397-415; Даничић, М., Стајић, Љ.: Приватна безбједност, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008.

6. Литература:

- [1] Бошковић, М., Бошковић, А.: *Основи детективске делатности*, Бар, 2007.
- [2] Кековић, З: *Савремени трендови у не-државном сектору безбједности*, Зборник радова: Сузбијање криминалитета, Деценија после смрти професора Водинелића, Крагујевац, 2004, стр. 585–601.
- [3] Кесић, З: *Однос између јавног и приватног сектора безбједности - стање и перспективе*, Зборник радова: Приватна безбједност – стање и перспективе, Нови Сад, 2008, стр. 202–218.
- [4] Кешетовић, Ж: *Партнерство полиције и приватног сектора безбједности у Србији – стање и перспективе*, Зборник радова: "Приватна безбједност у БиХ и Републици Српској – стање и перспективе", Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2007.
- [5] Лалић, В: *"Реформа сигурносног сектора у БиХ"*, *Дефендологија*, Вол. 13–14, септембер 2003.
- [6] Prenzler, T: *Private Investigators in Australia: Work, Law, Ethics and Regulation*, Criminology Research Council, Australia, 2001.
- [7] Вејновић, Д., Лалић, В., Шикман, М: *Comparative Analysis of the European Model of Private Security Services and the Private Security Sector in Bosnia and Herzegovina: Legal, Professional and Socioeconomic Aspects*, International Police Executive Symposium, Working Paper No. 10. August, 2007. p. 20. www.ipes.info
- [8] Вејновић, Тивуновић, Матијевић, Ђокић, Вртовец, Лалић, Шикман, Перко, Ђукић, *Детективска дјелатност, теоријски и практични аспекти по стандардима Европске уније*, Бања Лука, 2008.
- [9] Пена, У., Шикман, М., Амиџић, Г.: *Приручник за припаднике физичког обезбјеђења*, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука, 2006.

- [10] Даничић, М., Стајић, Љ.: *Приватна безбједност*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008.
- [11] Cled, В. (1993), *Secutity officer's mannual*, Lakeland Publishing, SAD,
- [12] CoEES, UNI Evropa (2003), *Code of conduct and ethics for the private security sector*.
- [13] Towards a European Model of Private Security, (2004), Joint declaration by CoESS and UNI-Europa, CoESS, Madrid.

Dr Uroš Pena

Director of the Republic of Srpska Police
Professor, Police College, Banja Luka, the Republic of Srpska
Bosnia and Herzegovina

Dr Branislav Simonović

School of Law, University of Kragujevac, Serbia;
Police College, Banja Luke the Republic of Srpska,
Bosnia and Herzegovina

**THE RELATIONSHIP BETWEEN PUBLIC AND
PRIVATE SECURITY SECTOR IN BOSNIA AND
HERZEGOVINA AND THE REPUBLIC OF SRPSKA**

Abstract: This paper analyzes the relationship between Public and Private Security Sector in Bosnia and Herzegovina and the Republic of Srpska. The first part of the paper examines the law-established forms of cooperation between the Police and Private Security Sector, which are reflected in the state's and police's paternity attitude towards Private Security Sector (issue and withdrawal of work permits ,control and supervision over the Private Security Sector, training and specialization of Private Security Sector staff members). The second part of the paper discusses waste possibilities of professional cooperation between the Police and Private Security Sector. The conclusion remarks set forth the relationship between the Public and Private Security Sector observed in the context of global world trends in this field. Based on this, there have been made conclusions about characteristics of present situation in BiH and RS. In the end, we have recommendations for enhancing the relationship between the

Police and Private Security Sector, which are based on the vision of gradual unique security system development.

Key words: Private Security Sector; Private Security Sector control; professional cooperation and partnership.

Др Миле Шикман
Управа за полицијско образовање
Бања Лука

ПРОБЛЕМИ ДЕФИНИСАЊА ТЕРОРИЗМА – РАЗЛИЧИТА ДИСЦИПЛИНАРНА СХВАТАЊА

Апстракт: Проблеми дефинисања тероризма у непосредној су вези са тешкоћама његовог појмовног одређења. Проблеми дефинисања тероризма су исто тако сложени, као и схватање тероризма и терористичке активности. Томе сигурно доприноси и мултидисциплинарни приступ проучавању овог друштвено негативног феномена, затим различит научни приступ изучавању проблематике тероризма, различити институционални (политички) приступи, као и одређени терминолошки проблеми у проучавању тероризма. Тако су схватања тероризма продукти институционалних перспектива, дисциплинарног предмета проучавања или пак личних искустава. Овај рад нема амбиције утврђивања дефиниције тероризма, већ да укаже на неке кључне проблеме приликом његовог дефинисања, у циљу превазилажења и схватања тероризма на објективан начин. У литератури су доминантна схватања тероризма као облика угрожавања безбједности (са аспекта наука безбједности, политичких наука) и облика криминалитета (са гледишта кривичног права, криминалистике, криминологије). Ова схватања углавном указују на кључне елементе тероризма, који га одређују као облик угрожавања безбједности или облик криминалитета. Нема сумње да је тероризам истовремено и облик угрожавања безбједности и облик криминалитета (као један од облика угрожавања безбједности).

Кључне ријечи: тероризам, дефинисање тероризма, криминалистика, криминологија, науке безбједности, политичке науке, кривично право.

1. Проблеми дефинисања тероризма

Неки од кључних проблема дефинисања тероризма наведени су у апстрактну раду. Поред тога, дефинисање тероризма отежава и низ других фактора, од којих се могу навести и постојање бројних увражених и нејасних, и при томе још међусобно спорних колоквијалних представа о томе шта је то тероризам, пежоративност приликом дефинисања тероризма (његово дефинисање под утицајем емоција и интереса), демонизованост термина тероризма, итд. Анализа тих проблема потврђује да је тероризам веома сложен и изразито развојан феномен, који има низ појавно разноврсних форми, али и то да његово дефинисање ометају: непознавање феномена, појмовна испреплетеност са сродним облицима политичког насиља, присутност емоција при дефинисању, а нарочито политички интереси оних који га дефинишу, као и низ других, мање уочљивих, мада не и мање битних фактора¹.

Проблем дефинисања тероризма деценијама представља извор неспоразума међу државама, због чега ни данас нема заједничког става о дефиницији тероризма². О овом проблему водећи свјетски стручњаци имају опречне ставове. Навешћемо само неке. Валтер Локер (*Walter Laqueur*), на основу анализе више стотина дефиниција тероризма, тврди да је немогуће дефинисати тероризам, будући да једна дефиниција не може да обухвати све дивергентне облике тероризма, али указује да постоји општа сагласност да тероризам подразумева коришћење насиља или пријетњу насиљем³. С друге стране Брајан Џенкинс (*Brian Jenkins*) наводи да је само дио проблема то што је сама појава тешко објашњива, али постоји посебна варијабилност између посматрача који покушавају да дефинишу тероризам. Џенкинс тврди да проблем није само опис облика испољавања, то је проблем пристрасности посматрача на основу његове перцепције или политичке мотивације. По његовом

¹ Види детаљније: Симеуновић, Д. (2005). Проблеми дефинисања савременог тероризма, *СПМ број 3-4, год. XII, свеска 15*. стр. 8-9.

² На сложеност овог проблема указује и чињеница да ни у оквиру Уједињених нација нема постигнуте сагласности о овом питању. Недостатак споразума о дефиницији тероризма је велика препрека за значајније међународне противтерористичке мјере. Чини се да је проблем у схватањима по којима је један те исти облик насиља за неке тероризам (а његов носилац терориста), а за друге борба за слободу (чији је актер борац за слободу) - (*one man's terrorist is another man's freedom fighter*) – што је једна од најтежих препрека у борби са тероризмом.

³ Laqueur, W. (1999). *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, New York: Oxford University Press, 6.

мишљењу, тероризам може бити објективно дефинисан па основу квалитета акта, али не и идентитету починиоца или природе свог циља⁴. Алекс Шмид (*Alex P. Schmid*) наводи да је узалудно настојање да се одреди нека свеобухватна дефиниција тероризма, без јасно дефинисаног предмета истраживања, истраживачких метода и техника, као и развијених теорија о тероризму⁵, док Брус Хофман (*Bruce Hoffman*) указује на карактеристике тероризма које га битно разликују од других облика насиља. Хофман наводи да постоји једна ствар са којом се сви слажу, а то је да је тероризам пежоративан термин. По њему, то је ријеч са изразито негативном конотацијом, која се обично употребљава за непријатеље или супарнике, или за оне са којима се човек не слаже и које би, иначе, желио да игнорише⁶. Према Душану Јаковљевићу, суштинску тешкоћу при дефинисању појма тероризма карактерише таутологија и општост, посебно када се дефинисању приђе са становишта етимологије⁷. Развијањем заједничког схватања и дефинисања тероризма обезбиједила би се потпуна сагласност и универзалан одговор о појавном одређењу и суштини тероризма. Заправо, дефиниција тероризма је основни и кључни елемент за суочавање са тероризмом, елемент на основу којег би било могуће успоставити кооперативну, међународну кампању против тероризма⁸. Данијел Новотни (*Daniel D. Novotny*) сматра да је потребно дефинисати терористички акт, а не оптерећивати се појмом и схватањем тероризма. Разлог је у томе што неке терористичке организације нису искључиво терористичке организације, док с друге стране неке нетерористичке организације могу да изврше терористички акте. Терористички акт, по њему, мора обавезно укључивати три елемента: први се тиче његових извршилаца, други циља и трећи карактера акта. Тако, терористички акт је почињен од стране појединца или групе појединаца који су без легитимне власти призната држава, чија је мета насумично изабрана, ради постизања неког политички релевантног циљева путем изазивања страха-насиља.⁹

⁴ Jenkins, B. M. (1990). *International Terrorism: Characteristics, Causes, Controls*. (Ed. Kegley, Charles W. Jr.). New York: St. Martin's Press

⁵ Schmid, A., Jongman, A. (2005). *Political terrorism, A New Guide to Actors Authors, Concepts, Data Bases, Theoris, and Literature*. (Second Edition). Transactions Publishers, New Brunswick (U.S.A.) and London (UK), p 3.

⁶ Хофман, Б. (2000). *Унутрашњи тероризам*, Народна књига Алфа, Београд, стр. 26.

⁷ Јаковљевић, Д. (1997). *Тероризам са гледишта кривичног права*, Службени лист СРЈ, Београд, стр. 22.

⁸ Упореди: Ganor, B. (2005). *The Counter-Terrorism Puzzle*, New Brunswick: Transaction Publishers, p. 1

⁹ Novotny, D.D. (2008). What is Terrorism?, *Focus on Terrorism* (Ed. Edward V. Linden), Volumen 8, Nova Science Publishers, Inc. pp. 25-30.

Проблем дефинисања тероризма јесте и у чињеници да се тероризам често схвата или поистовјеђује са ратним чином, криминалним актом и политичким насиљем. Због чињенице да и рат и тероризам представљају атак на људску рационалност, прије свега рационалност циљева и средстава, многи аналитичари и истраживачи баве се односом рата и тероризма кроз призму сличности и разлика ове двије појаве¹⁰. Рат је, ипак, знатно комплекснији од тероризма и у прошлости се много више изучавао. Тероризам се разликује од рата у неколико аспеката. Прво, рат је инструмент, то је средство које има неке разумне изгледе да буду испуњени постављени циљеви. Насупрот томе, тероризам је углавном симболичног карактера, сам чин има већи медијски значај, комуникативног је карактера за циљану јавност, али је мало наде да ће бити испуњени терористички циљеви и захтјеви. Друго, у садашњем међународном правном поретку, националне државе имају легитимно и законито право на самоодбрану у случају оружаног напада. Разне међународне норме и институције регулишу готово сваки аспект рата¹¹.

¹⁰ Уопште нема дилема о разликовању рата и тероризма. Дефинитивно се ради о двије потпуно различите појаве. Ипак, ове двије појаве се кроз различите контексте доводе у међусобну везу. Посебно је ово питање актуелно послје проглашења тзв. "рата против тероризма". "Рат против тероризма" или "Рат против терора" је кампања коју је започео бивши амерички председник Џорџ Буш, а која укључује разне војне, политичке и легалне акције које треба да спрече ширење тероризма послје напада 11. септембра 2001. на САД. Тадашњи председник САД Џорџ Буш навео је следеће као циљеве рата: уништити терористе и њихове организације, идентификовати и лоцирати све терористичке организације, спречити ширење тероризма, спречити терористе да регрутују нове чланове, успоставити међународни стандарде у циљу борбе против тероризма, ојачати, у међународном циљу да се спречи тероризам, рад са земљама које желе сарадњу и допринети у Рату против тероризма, помоћ слабијим државама, спречити рекламу терористичких организација (чиме се шири тероризам), спречити стварање нових терористичких организација, спречити подршку терористима, елиминисати све терористе, спречити терористичке нападе и позиције које исти могу искористити, ујединити се са земљама које су вољне у циљу спречавања тероризма, победити рат идеала, заштитити све Америчке грађане у САД и др, користити националну стратегију за одржавање безбедности, бити спреман за терористичке нападе, предузети све мере да се заштите грађани САД и проверити могућност новог терористичког напада. Види: President Bush Releases National Strategy for Combating Terrorism, February 14, 2003, The White House. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/02/20030214-7.html>

¹¹ Рат као друштвену појаву регулише и право (међународно јавно и ратно право). Правни појам рата је ужи од његовог општег појма. Рат је оружани сукоб између двије или више држава, узрокован вољом једне од њих, уз потребу принудних мјера којим свака зараћена снага покушава наметнути своју вољу противнику. До 1928. године рат је био одобран по

С друге стране, већина терористичких група су недржавне организације (осим спонзорисаних терористичких група), и зато не могу легално користити силу. Треће, сама природа терористичких аката крши норме, правила и законе рата¹². С тим у вези, тероризам је увијек неморалан чин и политички неприхватљив, док рат, бар према традицији праведног рата, може бити оправдан према одређеним околностима. Чак и када је случај (ако је то икад случај) да је тероризам мотивисан одређеним прихватљивим или оправданим узроцима, он увијек укључује спремност да се тероришу, ако је потребно повреде или убију, недужни грађани. Тероризам се стога не може толерисати, јер он директно и нескривено напада недужне људе. Терористи јавно демонстрирају своје нереспектовање људских живота (укључујући и сопствених), као и непоштовање прихваћених норми, закона и својине. Тероризам покушава да обеснажи и уклони моралне, политичке и економске разлике као цивилизација вриједности¹³.

Главна разлика између терористичких аката и "обичних" криминалних аката је у политички мотивисаној намјери терориста. Тероризам је мотивисан политичким намјерама и примјењује насиље ради остваривања политичких циљева. Често и криминалци примјењују насиље према својим жртвама (насилнички криминалитет), али њихов циљ је прије свега стицање противправне имовинске користи, ради личног богаћења и задовољства. Веома је значајно да се терористичке

међународном ратном праву, јер је свака независна држава имала право на вођење рата. Након тога је рат по први пут у историји забрањен Паришким пактом (27. августа 1928. године), гдје су се државе, потписнице тог уговора одрекле права на рат и обвезале да у њиховим међусобним односима неће прибјећи рату. Међутим ова обвеза је важила само за потписнице уговора, па је рат и даље био правно допуштен. Повеља Уједињених нација из 1945. године коначно забрањује рат као средство рјешавања међународних спорова и националне политике. Чланице УН су се обвезале да неће употребљавати силу или претити силом која би била усмјерена против политичке или територијалне независности било које државе, да ће све спорове и сукобе рјешавати једино и искључиво мирним путем, да ће пружити помоћ свакој нападнутој чланици, да ће се уздржати од пружања помоћи свакој држави против које УН преузму неку принудну мјеру. Иако забрањује рат, повеља УН ипак допушта *урођено право на појединачну и заједничку самоодбрану у случају оружаног напада против неког члана Уједињених нација, док Савјет безбједности не предузме мере потребне за очување међународног мира и сигурности*.

¹² Cunningham, G. W. (2003). *Terrorism Definitions and Typologies, Terrorism: Concepts, Causes, and Conflict Resolution* (Ed. Stephen Younger), Defense Threat Reduction Agency Fort Belvoir, Virginia, p. 8.

¹³ Чичовачки, П. (2005). Неморал и тероризам, *Филозофија и друштво XXII-XXIII*, стр. 120-121.

активности систематски разликују од радњи криминалаца и патолошких убица. Криминалац и терориста користе насиље као средство за постизање сопствених циљева. Без обзира на то да ли криминалац користи насиље као средство за стицање новца, материјалног богатства, или убија или наноси повреде одређеној жртви за новчану накнаду, он увијек дјелује из себичних (личних) разлога. За разлику од тероризма, насилни чин обичног криминалца није срачунат на изазивање последица – нарочито не психолошких – изван самог чина. Криминалац користи неки насилни чин којим „терорише жртву“, на примјер, пријетњу ножем трговцу пред касом да би га приморао да му да новац. Једна од значајних разлика између терориста и криминалца јесте у томе што криминалац није заинтересован за утицај на јавно мњење – једино жели да узме новац и удаљи се са лица мјеста, те да буде што мање запажен¹⁴. Дакле, криминалци нису заинтересовани за остваривање утицаја на јавност, већ напротив, док је добијање публицитета доминантна карактеристика тероризма¹⁵. Ипак, кривичноправно посматрано и тероризам је врста криминалног акта и као такав је предвиђен кривичним законима. Осим тога, многе терористичке групе врше и "обична" кривична дјела као што су разбојништва, принуде, изнуде и преваре, отмице и друга, ради финансирања терористичке организације.

Ако тероризам није легитимни и признати облик ратовања и није исти као "обичан" злочин, то он мора да има специфичности које га дефинишу као посебан облик политичког насиља. Кључне разлике укључују циљану политику и оперативну праксу, као и ниво легитимитета и масовне подршке. Један од кључних фактора у одређивању легитимности политичких актера и њихових активности је утврђивање нивоа подршке коју имају од стране популације. Масовни политички покрети као што су револуције и грађански ратови се често посматрају као легитимни облик политичког изражавања, без обзира на насилан елементе. Међутим, они могу да се доживљавају као нелегитимни, ако то представља мањинске ставове или су у режији других земаља.

Коначна разлика тероризма у односу на компариране облике насиља (рат, криминал, политичко насиље) може се посматрати у вези са начиним извршења терористичких аката (стратегија и тактика терориста). Брајан Џенкинс (*Brian M. Jenkins*) примјећује да терористи располажу ограниченим терористичким тактикама. Шест основних терористичких тактика чине 95% свих начина извршења терористичких аката. То су: бомбашки напади, атентати, оружани напади, отмице, талачке ситуације

¹⁴ Гађиновић, Р. (2008). Феноменологија савременог тероризма, *Војно дело*, бр. 3. стр. 56.

¹⁵ Hoffman, B. (1998). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press, p. 34.

и отмице.¹⁶ Ове акте најчешће врши ограничена група оперативаца, који су подржани од стране терористичке организације или ћелије, која се обично састоји од мање од 100 активних учесника.

Нема дилеме да су разлике уочљивије и јасније него дефиниције тероризма. Гас Мартин (*Gus Martin*) настоји дефинисати тероризам правећи разлике. Он прихвата неминовност политичке мотивације, као заједничког елемента већине дефиниција, а затим прави разлике између метода (силе) и циља, тако што тероризам карактерише примјена различитих метода, према неселективној жртви, искључиво цивилним лицима¹⁷. Џонатан Вајт (*Jonathan White*), у скали сукоба, тероризам види између немира и герилског ратовања (табела 1).

Табела 1. Вајтова скала конфликта

Кршење народних обичаја	Прекршај	Кривично дјело	Организовани криминалитет	Немири	Тероризам	Герилско ратовање	Сукоб ниског интензитета	Рат	Масовно уништавање
----------------------------	----------	----------------	------------------------------	--------	------------------	----------------------	-----------------------------	-----	-----------------------

Извор: White, J. (2006). *Terrorism and Homeland Security*. Belmont, CA: Wadsworth.

Многи аналитичари проблем дефинисања тероризма виде и у изјави "једнима терориста, другима борац за слободу", која је постала не само клише, већ и стварни проблем приликом одређења и дефинисања тероризма¹⁸. Заиста, исти акт од једних може бити посматран и дефинисан као терористички акт, док други то могу сматрати "борбом за слободу". Њихово схватање је у великој мјери ствар перцепције, али је и поткрепљено аргументима којима заступају своје гледиште. Већина истраживача тероризма не жели се упуштати у дубљу анализу овог проблема, већ једноставно прихватају да је то став перцепције, односно проблем без објективног рјешења. Због тога је овај проблем једна од најспорнијих области истраживања тероризма, и испољава се на два

¹⁶ Jenkins, B. (2001). *Terrorism: Current and Long Term Threats*. Testimony before the Senate Armed Services Subcommittee on Emerging Threats, RAND Corporation, Santa Monica, CA p. 36

¹⁷ Martin, G. (2003). *Understanding Terrorism*. Thousand Oaks, CA: Sage.

¹⁸ Ganor, B. Defining Terrorism - Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?, *Research and Publications, Institute for Counter-Terrorism* (<http://www.ict.org.il/ResearchPublications/tabid/64/Articleid/432/currentpage/1/Default.aspx>)

начина. Прво, људи траже смисао и покушај да се разумије понашање, кроз идентификацију узрока понашања, тако што схватају да понашање опредјељује функција личних диспозиција и ситуационих фактора. Психолошки посматрано, то значи да је наше понашање резултат наших личних склоности и конкретних ситуација (околности и окружења) у којима се налазимо¹⁹. Други проблем, још израженији када је у питању одређење тероризма, јесте у томе што људи имају дубоко укоријењену психолошку потребу да успоставе систем непријатеља и савезника. Овај феномен се дешава од индивидуалног до групног нивоа. Ово је нарочито важно у вези са формирањем етничке, националне или вјерске групе идентитета, нарочито ако су осјећања идентитета под пријетњом²⁰. Тада се пројектују негативне слике на другу страну (непријатеље), како би се сачувале позитивне слике за сопствене групе и саме себе. Идентификација са овим етничким, националним и вјерским групама идентитета у великој мјери одређује став према људима у оквиру групе и према онима изван групе. Фактички, тада настају супротна гледишта у погледу одређења тероризма.

2. Схватање тероризма као облика угрожавања безбједности

Наука безбједности тероризам категорички као облик угрожавања безбједности појединих држава, региона, па и међународне заједнице, без обзира на то да ли се ради о унутрашњим или спољним облицима угрожавања безбједности, односно оружаним или неоружаним облицима угрожавања безбједности модерне државе. У зависности од тих параметара (спољни, унутрашњи, оружани, неоружани), тероризам се класификује у неку од категорија облика угрожавања безбједности.

Под појмом тероризма као облика угрожавања, подразумијева се начин испољавања облика тероризма, односно терористичких аката, којима се угрожава безбједност на националном или међународном нивоу. Појам је изведен из релације облик-садржај, гдје је садржај неодређен појам коме се треба одредити значење. Облик се може одвојити од садржаја-појаве, процеса и имати самостално значење, а као аргумент се узима могућност да један исти облик може да изражава различите садржаје. Облик је спољна, појавна страна процеса или појаве и представља релативно трајни и институционални вид садржаја. Код

¹⁹ Wilmot, William W. and Joyce L. Hocker. (2001). *Interpersonal Conflict*, 6th Edition, New York: McGraw-Hill, p.28

²⁰ Volkan, Vamik, Demetrios A. Julius and Joseph V. Montville (Eds.). (1990). *The Psychodynamics of International Relationships: Volume I: Concepts and Theories*. Lexington, MA: Lexington Books, p. 31.

већине друштвених појава и процеса, облик је саставни дио остваривања односа. Одређујући њихов ток и садржину, он у већини случајева постаје саставни дио појединих творевина²¹. На овај начин и тероризам се одређује као један од облика угрожавања.

Према мјесту настанка тероризма, као облика угрожавања, може се извршити класификација тероризма на онај који је организован, усмјераван и долази споља (ван територије државе) и оне облике тероризма чији се основни узроци и носиоци налазе унутар земље (унутрашњи). Практична искуства показују да данас осим чисто спољних и чисто унутрашњих облика испољавања тероризма, има и оних облика тероризма који се нпр. дешавају унутар земље и ту се налазе њени носиоци, али се њихови инспиратори, финансијери и планери налазе ван државе (елементи иностраности). Тако, тероризам се испољава и као спољни облик угрожавања безбједности државе²², који се назива међународни тероризам (међудржавни и транснационални), и као унутрашњи облик угрожавања безбједности државе²³, када се назива унутрашњи тероризам или тероризам масовних размјера. Тероризам је увијек оружани облик угрожавања безбједности државе (спољни и унутрашњи).

Међу теоретичарима савремених међународних односа постоји висок степен сагласности да тероризам, посебно међународни тероризам, представља глобалну безбједносну пријетњу²⁴, посебно тероризам инспирисан идејама радикалних религијских покрета, све већа пријетња коришћења оружја за масовно уништење у терористичке сврхе (нуклеарни, хемијски и биолошки тероризам), као и повезаност тероризма са организованим криминалитетом и корупцијом, појава наркотероризма,

²¹ Вејновић, Д., Шикман, М. (2007). *Дефендологија – друштвени аспекти безбједности модерне државе*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, стр.

²² Поред међународног тероризма, као спољног облика угрожавања безбједности државе, у литератури се наводе још и а) оружана агресија (средњег или високог интензитета), оружана интервенција и оружани притисак и б) сукоб ниског интензитета (изазивањем унутрашњих немира, субверзијама, герилским ратовањем и сл.), укључујући и међународни тероризам.

²³ Унутрашњи облици угрожавања безбједности модерне државе дијеле се на оружане и неоружане облике: а) оружани облици су: оружана побуна, тероризам масовнијих размјера, б) неоружани облици су: обавјештајно-извиђачка дјелатност, саботаже, диверзије, рушилачке демонстрације, психолошко-пропагандна активност, разне криминалне и социопатолошке појаве, угрожавање животне средине итд.

²⁴ Поред тероризма, као глобални безбједности изазови, ризици и пријетње наводе се још трговина наркотицима, пролиферација оружја за масовно уништење, организовани криминалитет, регионални сукоби, непланска експлатација и уништавање природних извора (хране и сировина) и глобалне животне околине, убрзани прирашај свјетске популације и проблеми њеног здравља, итд.

злоупотреба савремених информатичких технологија у терористичке сврхе (сајбертероризам), и друго²⁵.

3. Схватање тероризма као облика криминалитета

Криминалитет као негативна друштвена појава представља скуп активности једног лица или групе људи у одређеном временском периоду, које су у супротности са правним прописима и нормама понашања чије непоштовање и кршење повлачи одговарајућу кривичну санкцију, а чија врста и висина зависи од степена друштвене опасности учињених дела²⁶. Криминалитет је као негативна друштвена појава стално присутан, а развија се и веома вјешто прилагођава свим друштвено–политичким и економским системима, чиме испољава своју динамичност и способност опстанка, што додатно зависи од географских, политичких, економских, правних, моралних и других чинилаца. Према томе, криминалитет представља друштвени и индивидуални проблем у етиолошком и феноменолошком смислу, јер се његови коријени налазе у друштвено–материјалним условима класног друштва, а последице се одражавају на живот друштва и појединца²⁷. С тим у вези, тероризам је облик криминалитета. То је друштвено негативна појава, чији су носиоци појединци или група лица, а активности противправне, за шта је предвиђена одговарајућа кривична санкција. Тероризам, као облик криминалитета је присутан у друштву (свијету), мијења се и развија у складу са насталим друштвено–политичким и друштвено–економским односима. Ипак, ово је сложено питање и присутни су различити криминалистички и криминолошки присутни у одређивању тероризма као облика криминалитета. Те тешкоће се посебно испољавају при класификацији криминалитета, односно мјеста тероризма у тој класификацији.

²⁵ Бајагић, М., Манојловић, М. (2003). Тероризам – глобална безбједносна пријетња, *Зборник радова "Тероризам у савременим условима"*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, стр. 48-49.

²⁶ Израз *crimen* чини основу назива знатног броја наука које за предмет имају кривично дело, односно криминалитет, као његов скупни израз (криминалистика, криминологија, криминална политика, кривично право, итд.). У. Кривокапић, В.: *Криминалистика тактика I*, Полицијска академија, Београд, 1996, стр. 15.

²⁷ Бошковић, М. (1998). Криминалистика методика I, Полицијска академија, Београд, стр. 209.

Са аспекта криминалистике²⁸, тероризам се различито теретира, у зависности од тога да ли се као доминантан критеријум класификације узима мотив извршења, средство извршења, начин извршења, објект напада или неки други критеријум. Тако се тероризам најчешће класификовао као облик политичког криминалитета²⁹, који посебно карактерише: мотивисаност политичким или идеолошким побудама, држава и државно уређење као мета напада, односно њена спољна и унутрашња безбједност, висок степен друштвене опасности са нарочито израженом нехуманости, безобзирности и дрскости, висок степен организованости, како у погледу организованог вршења терористичких аката, тако и у погледу организовања терористичких организација, различитост облика испољавања, коју карактеришу појава нових облика извршења, злоупотреба савремених информатичких технологија, и др., кажњивост припремних радњи, итд. Нема дилеме да су мотиви тероризма првенствено политичке природе. Они исто тако могу бити вјерски, етнички или пак криминални. У литератури, терористичким криминалитетом назива се врста делинквенције и типологија криминалних појава усмјерених на нарушавање опште сигурности људи и остваривања других криминалних циљева тероризмом.³⁰ У такве деликте спадају: оштећења (експлозивним направама) јавних и других објеката друштвеног значаја, удруживање злочинаца ради вршења деликата насиља, узимање талаца, отмице, укључујући отмице бродова, авиона и других превозних средстава.

Чини се да су доминантна она криминалистичка гледишта која тероризам посматрају као вид организоване криминалне активности, коју карактерише предузимање акта насиља, вршење атентата и отмица, подметања експлозива и пожара и предузимања других општепознатих мјера и радњи ради остваривања политичких циљева (уже схватање) или

²⁸ Криминалистика је наука која својим научним и стручно-практичним методама изналази, проучава, прилагођава и усавршава најадекватније начине, поступке и методе, с циљем да се открије и расветли кривично дело, открије извршилац, прикупе и обезбеде материјални и лични докази, а све ради утврђивања истине, успешног покретања и окончања кривичног поступка, као и ради спречавања кривичних дела. Криминалистика у свом практичном испољавању користи своје искуствене методе, али и методе других наука које у пракси прилагођава својим потребама, при чему оне прилагођене и усавршене нужно добијају криминалистички карактер. Кривокапић, В. (1996). *Криминалистика тактика I*, Полицијска академија, Београд, стр. 101.

²⁹ Политички криминалитет подразумијева специфичне облике кривичних дјела, извршених из политичких побуда, која угрожавају унутрашњу или спољну безбједност, као и све криминалне активности које се врше из идеолошких и политичких разлога унутар и изван државе. Према: Савић, А. (1994). *Увод у државну безбедност*, ВШУП, Земун, стр. 10.

³⁰ Бошковећ, М. (2000). *Криминолошки лексикон*, Матица српска, Нови Сад, стр. 355.

религијских, етничких, криминалних и других циљева (шире схватање)³¹. Тероризам се по правилу испољава кроз планску, систематску и организовану активност, у којој је наглашено одсуство икаквих хуманих обзира. Нужно је постојање терористичке организације као носилаца терористичке активности, прије свега организоване терористичке активности. Због тога се на тероризам гледа искључиво као на облик организованог криминалитета, његове најсуровије облике, који немају у основи економски профит (профит је у овим случајевим средство извршења), већ политички, секташки, вјерски и религијски фанатизам³², а на транснационални тероризам као на типичан вид испољавања савременог међународног криминалитета³³. Поред наведених схватања, постоје и она тумачења која тероризам посматрају као облик имовинског, насилничког или пак неког другог облика криминалитета³⁴.

Наведено јасно указује да се тероризам не може схватити одвојено од укупног криминалног дјеловања. Ипак, због сложености појаве, њеног мултидисциплинарног карактера и других потешкоћа изучавања тероризма, изузетно је сложено тероризам исправно класификовати као врсту неког облика криминалитета (политички, насилнички, организовани и слично). Томе доприни чињеница да су кључни елементи тероризма присутни у појединачим класификацијама криминалитета (политички мотив као предмет политичког криминалитета, коришћење насиља као елемент насилничког криминалитета, организовано вршење терористичке активности као саставни дио организованог криминалитета, и слично). Због тога, оправданим се намеће посматрање тероризма као посебног облика криминалитета, с тим да се могу вршити његова даља класификација по облицима испољавања, мотивима, начинима и средствима извршења и другим познатим критеријумима.

Са аспекта криминалистике, тероризам је врста криминалитета, те је у спречавању и сузбијању тероризма потребно користити научне или на практичном искуству засноване методе и средства која су најпогоднија да се терористичко дело открије и разјасни, открију

³¹ Упореди: Алексић, Ж., Шкулић, М., Жарковић, М. (2004). *Лексикон криминалистике*, Дигитал дизајн, Смед. Паланка, стр. 357.

³² Упореди: Кривикапић, В. (2005). Криминално организовање, тероризам и мере супротстављања, *Зборник радова "Организовани криминалитет – стање и мере заштите"*, Полицијска академија, Београд, стр. 24; Бошковић, М. (2005). *Организовани криминалитет и корупције*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука.

³³ Павишић, Б. (1991). *Појаве савремених злочина*, Приручник, 3., стр. 172.

³⁴ Упореди: Павишић, Б. (1991). *Појаве савремених злочина*, Приручник, 3.; Игњатовић, Ђ. (1998). *Организовани криминалитет – први део*, Полицијска академија, Београд; Милошевић, М. (2003). Процесни и материјални аспекти кривичноправне заштите од тероризма, *Зборник радова*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, и др.

терористи и обезбиједје докази, као и да се спријечи извршење планираних терористичких аката. Криминалистика са својом дисциплинама (криминалистичком тактиком³⁵, техником³⁶ и методиком³⁷) изучава и усавршава методе откривања, истраге и доказивања свих кривичних дјела, а самим тим и кривичних дјела тероризма. Међутим, проблем са коришћењем овог приступа је бављење само облицима испољавања тероризма и посљедицама, а не и узроцима тероризма. Криминалистички приступ је свакако моћан и користан алат за супротстављање тероризму, али нужни су и други аспекти, прије свега његова криминолошка истраживања, нарочито његове етиолошке димензије.

Криминолошки приступ³⁸ појави тероризма, као криминалног феномена, огледа се у изучавању феноменолошких (појавних облика тероризма), етиолошких (узрока тероризма) и виктимолошких аспекта тероризма, као и мјера за спречавање и отклањање тероризма као облика криминалитета. Феноменолошка димензија тероризма као криминалне појаве подразумијева дескриптивни приступ, који је усмјерен на статистику и динамику тероризма, као и његову типологију. Статика тероризма изражава се кроз структуру понашања унутар укупног криминалитета, динамика се бави промјенама у обиму тероризма, а типологија помаже да се различити облици терористичког испољавања и његових учинилаца, на основу заједничких карактеристика, сврстају у групе, чиме се омогућава лакше проучавање тероризма. Етиолошка димензија тероризма подразумијева коришћење мултикаузалистичког приступа или мултифакторских објашњења његових узрока, са аспекта дјеловања

³⁵ *Криминалистичка тактика* представља основни темељни део криминалистике који изучава и усавршава општа криминалистичка правила и радне методе у циљу њихове практичне примене приликом сузбијања криминалитета, односно, у циљу откривања и расветљавања извршених кривичних дела, као и њиховог спречавања. У: Кривокапић, В. (1996). *Криминалистика тактика 1*, Полицијска академија, Београд, стр. 111-112.

³⁶ *Криминалистичка техника* је део криминалистике и бави се усавршавањем и применом егзактних научно-техничких метода ради регистрације и идентификације лица и ствари и проналажењем, фиксирањем и тумачењем материјалних трагова у циљу сузбијања криминалитета, откривања учинилаца и расветљавања кривичних дела и догађаја. У: Максимовић, Р., Тодоровић, У. (1995). *Криминалистика техника*, Полицијска академија, Београд, стр. 10.

³⁷ *Криминалистичка методика* је дисциплина криминалистике која истражује и проучава посебности (специфичности), оно што је важеће само за откривање, истраживање и разјашњавање одређене врсте кривичног дела. У: Бошковић, М. (1998). *Криминалистичка методика 2*, Полицијска академија, Београд.

³⁸ Криминологија је самостална наука која, користећи сазнања и истраживачке поступке наука о човјеку и друштву, емпиријски проучава криминални феномен, тј. злочин, његовог извршиоца и жртву, криминалитет и начин на који друштво реагује на криминално проучавање. Криминални феномен изучава се са три димензије: феноменолошке, етиолошке и виктимолошке димензије криминалне појаве. Види опширније: Игњатовић, Ђ. (1998). *Криминологија*, Номос, Београд, стр. 31, 165-242.

спољних, амбијенталних, и унутрашњих, индивидуалних чинилаца. Такође, нужно је истраживање тероризма са аспекта жртве (виктимолошка димензија тероризма), посебно у погледу виктимизације групе људи (колективна виктимизација). То је нарочито важно, будући да су непосредне жртве терористичких акта насумице изабране, без икаквог повода. Међутим, покушаји криминолошких приступа појави тероризма, као друштвеној појави, су ријетки и углавном се свode на третирање отмица ваздухоплова, као међународног терористичког акта³⁹.

4. Схватање тероризма с аспекта кривичног права

Схватање тероризма са аспекта кривичног права јесте његово истраживање с аспекта кривичног материјалног и процесног права. Кривичноправни аспекти тероризма огледају се у проучавању тероризма са становишта кривичног права као система правних прописа којима се предвиђају кривична дјела и кривичне санкције за учиниоце тих дјела. Кривичнопроцесне аспекте тероризма, односно процесне аспекте супротстављања тероризму, можемо посматрати са аспекта кривичног процесног права⁴⁰. Због тога, кривичнопроцесни аспекти тероризма односе се на супротстављање тероризму на начин, на који се у оквирима правног система реагује на потребу дјелотворног откривања и

³⁹ Белгијски криминолог *Jesquemin* урадио је двије студије у којима се посебно бави криминолошким аспектима отмица ваздухоплова. У првој студији, коју базира на 140 случајева отмица ваздухоплова, истиче да су у великом броју отмицари млади људи жељни светског публицитета, или неки одважни људи који на јефтин начин желе доћи у изабрану земљу, или су то асоцијални типови, односно криминалци који желе избећи правди за учињене злочине, или људи који те акте врше из освете или мржње. У другој студији, коју је урадио на бази 390 регистрованих отмица-ваздухоплова, осврће се на криминолошке класификације, односно типологије злочинаца и приклања се основној деоби друштвено нормалних злочинаца на професионалне и случајне. У: Шепаровић, З. (1987). *Криминологија и социјална патологија*, Народне новине, Загреб. Шире о овој тематици видети студију америчког психијатра Hubbard, D. G. (1981). *The Skyjacker, His Fights of Fantasz*, New York.

⁴⁰ Појам кривичног процесног права као гране законодавства може се дефинисати као скуп правних прописа којима се прописује процесна радња, њихова форма и унутрашња вредност и одређују посебни субјекти као вршиоци тих радњи и њихов правни положај (појам кривично процесног права са кривичнопроцесном радњом). Поред тога, кривично процесно право се може дефинисати као систем правних прописа којима се одређују кривичнопроцесни субјекти и регулишу њихови кривично процесни односи ради расветљавања и решавања кривичне ствари, те тако и остварења кривичноправне заштите друштва односно државе (појам кривичнопроцесног права са кривичнопроцесним односом). Најзад, присутно је дефинисање кривичног процесног права, којим се оно може одредити као појам кривичног процесног права са кривичнопроцесном радњом и кривичнопроцесним односом. У: Милошевић, М., Стевановић, Ч. (1997). *Кривично процесно право*, Полицијска академија, Београд, стр. 14.

доказивања кривичних дјела која спадају у тај облик криминалитета. Мисли се на реаговање надлежних органа, агенција за спровођење закона на тероризам, односно на начине на које се у оквирима правног система реагује на потребу ефикаснијег откривања и доказивања кривичних дјела која спадају у овај облик криминалитета.

Кривичноправне теорије посматрају тероризам тако што под тероризам подводе више кривичних дјела која чине једно кривично дјело тероризма. Према неким ауторима, потребно је да постоје политички мотиви, док је према другима потребно да су терористички акти извршени организовано, али у сваком случају мора да наступи општа опасност за људе и имовину. Тероризам је данас широко заступљена правничка тема, и на националном и на међународноправном нивоу. Због посебно изражене друштвене опасности, државе су питање тероризма регулисале у оквиру унутрашњег (националног) права. Законодавна тијела (парламенти) држава законски су дефинисала терористичке акте као посебно опасна кривична дјела која се чине из строго непријатељских побуда, које могу проузроковати (посредно или непосредно) висок степен друштвене опасности и угрожености државе, односно њене безбједности у цјелини. На примјер, национални кривични закони многих земаља данас криминализују "терористичке акте", дају овлашћења агенцијама за спровођење закона ради унапређења истрага и хапшења у погледу таквих кривичних дела, успостављају режиме за електронски надзор осумњичених за тероризам, онемогућавају добијање виза лицима која се доводе у везу са тероризмом, замрзавају имовину терористичких организација и промовишу санкције земљама које дају подршку тероризму. Ови примјери показују како се тероризам данас прожима као правни појам у многим домаћим правним системима⁴¹.

Двије су основне методе израде које се користе приликом кривичноправног одређења тероризма (дефинисања тероризма). То су опште и специфичне методе. Специфични приступи кривичноправном одређењу тероризма идентификују одређене дјелатности тероризма (начине извршења), као што су отмице и узимање талаца, без дефинисања општих категорија тероризма, док општи приступ покушава да дође до опште дефиниције тероризма, при чему посебно инсистира на критеријумима као што су намјера, мотивација, и слично. Први је у суштини индуктивни приступ, док је други дедуктивног карактера. Ови приступи се могу комбиновати у једну дефиницију⁴².

Због изражене ескалације тероризма и глобалне опасности које са собом носи, на међународном плану предузете су значајне активности,

⁴¹ Golder, B., Williams, G. (2004), What is 'Terrorism'? Problems of Legal Definition, *UNSW Law Journal Volume 27*(2), p. 271.

⁴² Golder, B., Williams, G. (2004), *op.cit.* p. 286.

прије свега кроз рад међународних организација (Уједињене нације, Еворпска унија, итд.). У том циљу усвојено је низ конвенција (нпр. на ниву Уједињених нација обично се говори о 13 конвенција сузбијања тероризма и активности у вези са тероризмом) које се тичу сузбијања, кривичног гоњења и кажњавања извршилаца аката међународног тероризма. Усвајањем ових конвенција борба против тероризма требала би добити већи међународни значај.

Овај дјелимични преглед осликава сложеност схватања и дефинисања тероризма. Сигурно да је проблем још израженији ако су настојања ка објективном, систематском, прецизном и другом научном приступу изучавању тероризму. Ови проблеми рефлектују се и на сузбијање тероризма, јер ако се тероризам посматра као облик угрожавања безбједности, онда то захтјева одговарајући одговор (прије свега војног и обавјештајног карактера). С друге стране ако тероризам искључиво посматрамо као облик криминалитета, те примјењујемо криминалистичке мјере и радње на његовом сузбијању, онда постоји могућност да не предузимамо неке значајне мјере супротстављања тероризму. Дакле, тероризам је потребно посматрати истовремено и као облик угрожавања безбједности и као облик криминалитета и као облик политичког насиља. На идентичан начин треба посматрати и приступ супротстављања тероризму. Значи, тероризму се треба супротставити истовремено и војним, обавјештајним (и контраобавјештајним), полицијским (криминалистичким мјерама и радњама) и политичким, дипломатским, па и свим другим средствима у циљу спречавања терористичке активности.

5. Литература:

- [1] Алексић, Ж., Шкулић, М., Жарковић, М. (2004). *Лексикон криминалистике*, Дигитал дизајн, Смед. Паланка.
- [2] Бајагић, М., Манојловић, М. (2003). Тероризам – глобална безбједносна пријетња, *Зборник радова "Тероризам у савременим условима"*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука.
- [3] Бошковић, М. (1998). Криминалистика методика 1, Полицијска академија, Београд.
- [4] Бошковић, М. (2000). *Криминолошки лексикон*, Матица српска, Нови Сад.
- [5] Бошковић, М. (2005). *Организовани криминалитет и корупција*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука.

- [6] Гаћиновић, Р. (2008). Феноменологија савременог тероризма, *Војно дело број 3*. Београд.
- [7] Ganor, B. (2005). *The Counter-Terrorism Puzzle*, New Brunswick: Transaction Publishers.
- [8] Ganor, B. Defining Terrorism - Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?, *Research and Publications, Institute for Counter-Terrorism*
(<http://www.ict.org.il/ResearchPublications/tabid/64/Articleid/432/currentpage/1/Default.aspx>)
- [9] Вејновић, Д., Шикман, М. (2007). *Дефендологија – друштвени аспекти безбедности модерне државе*, Висока школа унутрњих послова, Бања Лука.
- [10] Volkan, V., Demetrios A. Julius and Joseph V. Montville (Eds.). (1990). *The Psychodynamics of International Relationships: Volume I: Concepts and Theories*. Lexington, MA: Lexington Books.
- [11] Гаћиновић, Р. (2008). Војно дело, бр. 3.
- [12] Golder, B., Williams, G. (2004), What is 'Terrorism'? Problems of Legal Definition, *UNSW Law Journal Volume 27(2)*.
- [13] Игњатовић, Ђ. (1998). *Криминологија*, Номос, Београд.
- [14] Јаковљевић, Д. (1997). *Тероризам са гледишта кривичног права*, Службени лист СРЈ, Београд.
- [15] Jenkins, B. (2001). *Terrorism: Current and Long Term Threats*. Testimony before the Senate Armed Services Subcommittee on Emerging Threats, RAND Corporation, Santa Monica.
- [16] Jenkins, B. M. (1990). *International Terrorism: Characteristics, Causes, Controls*. (Ed. Kegley, Charles W. Jr.). New York: St. Martin's Press.
- [17] Кривокапић, В.: *Криминалистика тактика I*, Полицијска академија, Београд, 1996.
- [18] Кривокапић, В. (2005). Криминално организовање, тероризам и мере супротстављања, *Зборник радова "Организовани криминалитет – стање и мере заштите"*, Полицијска академија, Београд.
- [19] Laqueur, W. (1999). *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, New York: Oxford University Press.
- [20] Martin, G. (2003). *Understanding Terrorism*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- [21] Милошевић, М. (2003). Процесни и материјални аспекти кривичноправне заштите од тероризма, *Зборник радова "Тероризам у савременим условима"*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука.

- [22] Novotny, D.D. (2008). What is Terrorism?, *Focus on Terrorism* (Ed. Edward V. Linden), Volumen 8, Nova Science Publishers.
- [23] Павишић, Б. (1991). *Појаве сувремених злочина*, Приручник, 3.
- [24] Савић, А. (1994). *Увод у државну безбедност*, ВШУП, Земун.
- [25] Симеуновић, Д. (2005). Проблеми дефинисања савременог тероризма, *СПМ број 3-4, год. XII, свеска 15*.
- [26] Schmid, A., Jongman, A. (2005). *Political terrorism*, A New Guide to Actors Authors, Concepts, Data Bases, Theoris, and Literature. (Second Edition). Transactions Publishers, New Brunswick (U.S.A.) and London (UK).
- [27] Cunningham, G. W. (2003). Terrorism Definitions and Typologies, *Terrorism: Concepts, Causes, and Conflict Resolution* (Ed. Stephen Younger), Defense Threat Reduction Agency Fort Belvoir, Virginia.
- [28] Hubbarda, D. G. (1981). *The Skyjacker, His Fights of Fantasz*, New York.
- [29] Хофман, Б. (2000). *Унутрашњи тероризам*, Народна књига Алфа, Београд.
- [30] Чичовачки, П. (2005). Неморал и тероризам, *Филозофија и друштво XXII-XXIII*, стр. 120-121.
- [31] Wilmot, W. W. and Hocker. L. J. (2001). *Interpersonal Conflict*, 6th Edition, New York: McGraw-Hill.
- [32] Шепаровић, З. (1987). *Криминологија и социјална патологија*, Народне новине, Загреб.

Dr Mile Šikman

Police Education Department

Banja Luka

**PROBLEMS OF DEFINING TERRORISM –
DIFFERENT DISCIPLINARY VIEWS**

Abstract: The problems of defining terrorism are directly related with the difficulties of its conceptual definition. Problems of defining terrorism are as complicated as the very understanding of terrorism and terroristic activities. The things that make this even more complicated are the multi-disciplinary approach in studying this socially unacceptable phenomenon, different scientific approaches in studying terrorism, different institutional (political) approaches, as well as certain problems of terminology regarding terrorism. Different views of terrorism are the products of institutional perspectives, disciplinary approach to the mentioned concept or even personal experiences. This study does not want to offer any definitions of terrorism, but wants to emphasize the key problems which appear when defining terrorism, in order to overcome the same and to perceive terrorism objectively. Literature's prevailing attitudes are that terrorism is a form of jeopardizing security (seen from the point of view of political and security studies) and a form of crime (seen from the point of view of criminal law, criminalistics and criminology). These views point out key elements of terrorism, which define it as a form of jeopardizing security or form of crime. There is no doubt that terrorism is both the form of jeopardizing security and the form of crime.

Key words: terrorism, defining terrorism, criminlaistics, criminology, security studies, political studies, criminal law

Доц. др Драгомир Јовичић

Гојко Шетка

БРОЈ ПРИПАДНИКА ПОЛИЦИЈЕ У ОДНОСУ НА БРОЈ СТАНОВНИКА – ПОЛИТИЧКО И/ИЛИ ПОЛИЦИЈСКО ПИТАЊЕ

Апстракт: Намјера аутора је да овим радом презентују на основу којих се критерија утврђује број припадника полиције у некој земљи, те да дају одређена виђења значаја овог питања како са професионалног тако и са политичког аспекта. Сматрамо да је ова проблематика битна за сваку земљу, а нарочито за земље које се налазе у транзицији, пошто сталне реформе, миграције становништва, појаве нових облика и видова криминалитета, захтијевају и промјену броја полицајаца. За правилно утврђивање потребног броја полицајаца потребно је сагледати све критерије и узети у обзир многе чињенице, а не ослањати се само на статистичке податке и компарације са другим земљама. У раду се објашњава и чињеница која говори о потешкоћама компарације броја полицајаца у појединим земљама. Наравно да је на основу доступних података сагледано и конкретно стање у Републици Српској и Федерацији БиХ.

Кључне ријечи: полицајац, становник, реформа, транзиција, организација, полицијски систем.

1. Увод

И за неупућене у ову проблематику питање броја припадника полиције је засигурно озбиљно питање. Разлога за то има више, а неки су рецимо питање финансирања, питање ефикасности и могућности да се адекватно реагује на све безбједносне изазове. Разумије се да је питање броја припадника полиције уско везано са питањем полицијске организације. Зато ћемо на почетку овог излагања прво нешто рећи о самом појму организације и специфичностима полицијске организације,

па након тога сагледати критерије за утврђивање укупног броја полицајаца у једној земљи. Када се уопштено говори о свакој организацији, потребно је прво дефинисати шта се подразумева под појмом организације и који су то основни елементи сваке организације. Сама ријеч организација потиче од старогрчке ријечи "ergon", што је првобитно значило оруђе, помоћно средство, а потом дјело, рад, чин. Из ове ријечи настала је латинска ријеч "organizatio", што означава дјелатност, активност и тежњу да се неки организам изгради. Сам појам организације означава како процес организовања неких активности тако и резултате тог процеса. Организација омогућава реализацију најсложенијих задатака и послова, проширује обим индивидуалне човјекове снаге, пошто организација од тих индивидуалних снага ствара друштвену снагу, убрзава процес остваривања задатака односно скраћује радно вријеме потребно за извршење тих задатака, а истовремено се одговарајућом организацијом смањују трошкови постизања истих циљева.¹

Када се говори о полицијској организацији, потребно је нагласити да се ради о специфичној управној организацији, а та специфичност се, између осталог, огледа у природи послова који су повјерени полицији, тачније у могућности да припадници полиције примјењују у свом раду полицијска овлаштења. Наравно да би било погрешно сматрати да је једина специфичност полицијских организација природа послова које обављају. Доста је специфичности које је одређују тако специфичну организацију, али их овом приликом нећемо спомињати. Споменућемо то да се на полицијске организације, које су по много чему специфичне, примјењују елементи који су карактеристични за све организације уопште. Основни елементи сваке организације, па тако и полицијске, без којих она не би могла да егзистира, су следећи:

- ☒ циљ организације,
- ☒ људи који извршавају дјелатност организације,
- ☒ материјално-техничка средства и
- ☒ организациона структура.²

Наравно да ћемо се за потребе овог рада бавити само другим основним елементом сваке организације, а то су људи (кадрови) који извршавају дјелатност организације. Овом приликом треба истаћи да свака организација, па тако и полицијска, почива на људима. Може организација бити уређена по највишим стандардима, имати адекватне све основне елементе, али сасвим сигурно да без одговарајућих кадрова

¹ Јовичић, Д., Организација и надлежност полиције, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2008. година, стр. 43.

² Исто, стр. 52.

она не може успјешно остваривати своје основне циљеве. Пошто је полиција једна од виталних државних институција, чије је функционисање под сталном лупом како других институција државе с којима заједно остварује своју основну улогу, тако и медија, невладиног сектора и, што је можда у овом контексту и најважније, под сталном опсервацијом грађана због којих у крајњем контексту, макар у савременим условима, у највећем дијелу полиција и постоји. У овом контексту, јасно је да функција полиције у претежној мјери зависи од њених припадника (значи кадрова), те посебну пажњу треба и посветити управо њима.

2. Критерији за утврђивање броја полицајаца

Свака организација без обзира на дјелатност коју обавља, за потребе вршења своје дјелатности одређује кадровски оквир који може да на адекватан начин проведе у дјело основну улогу организације. Наравно да је интерес организације да тај оквир не буде прегломазан, али он не смије бити ни недовољан, ако ће то имати негативну рефлексију на испуњавање своје функције. У зависности од дјелатности конкретне организације, број њених припадника може да се повећава или смањује. У савременим условима када су полицијске организације у питању број припадника полиције у већини земља је у порасту. Пораст броја запослених, дакле, представља једну од маркантних тенденција које прате развој полицијске организације, подједнако као и пораст трошкова. И ова тенденција, значи, има карактер универзалне тенденције, јер је присутна у свим земљама свијета. Може се рећи да је ова тенденција дио једне шире појаве – сталног развоја државног апарата и других капацитета за управљање јавним пословима.³ Због високих финансијских издатака које изискује полиција као неопходна државана служба, свака држава настоји да са што мање полицајаца (одмах и са мањим утроском финансијских средстава) оствари потребну безбједност. Број полицајаца, према броју становника, као полазном критерију за формирање полицијског апарата, различит је од државе до државе⁴.

Утврђивање броја припадника полиције у било којој земљи, па тако и нашој, зависи од више фактора, односно критерија. Пракса захтијева да се примијени принцип одређивања броја припадника полиције од најниже организационе јединице према највишој, односно да се прво одреди потребан број полицајаца у локалним срединама (нпр. у нашем

³ Милосављевић, Б., Наука о полицији, Полицијска академија, Београд, 1997 год., стр. 495–496.

⁴ Гаћеша, Д., Полиција, надлежност, организација, руковођење, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука, 1998. год., стр. 199.

случају, на трагу овог принципа прво би требало утврдити број припадника полиције у некој општини, тј. полицијској станици, па онда ићи према вишим организационим нивоима), па да се на крају број потребних полицајаца из свих дијелова једне земље сабере, те се на основу тога одреди укупан број полицајаца у једној земљи. Основни критерији за одређивање броја полицајаца у односу на број становника, готово су идентични у свим земљама, с тим да се не смију запоставити специфичности сваке земље понаособ, а најважнији су:

- ☒ бројност становника (ово је обично полазни основ), јер су за овај критериј најчешће везани и сви остали (развијеност привреде, саобраћајне мреже, густина насељености становништва на одређеном подручју итд.). Густина насељености најбољи је показатељ квалитета неког подручја (тамо гдје су услови за живот добри, тамо се народ и задржава);
- ☒ површина територије у квадратним километрима (разуђеност територије);
- ☒ пораст броја становника (ова појава захтијева и раст броја полицајаца);
- ☒ урбанизованост неког подручја (увећање броја објеката од важности за друштво);
- ☒ социјална хетерогеност;
- ☒ национална хетерогеност становништва;
- ☒ евентуално постојање колективног насиља;
- ☒ стање безбједносне проблематике, изражено у бројности и структури, односно степену друштвене опасности извршених: кривичних дјела, прекршаја против јавног реда и мира, саобраћајних незгода итд.

Бројност становништва, уз безбједносну проблематику, један је од најзначајнијих фактора за одређивање броја полицајаца на одређеном подручју. Логички се може закључити да ако подручје има већи број становника мора пропорционално томе имати и већи број полицајаца. Исто тако, ако дође до повећања броја становника услед разних миграција становништва или насељавања становништва на одређеној територији, број полицајаца адекватно томе требао би се повећавати. Логично је очекивати да ће с порастом броја становника на неком подручју доћи до тога да безбједносна проблематика на том подручју постане још сложенија, па је наравно потребно за такве нове безбједносне изазове припремити полицију која дјелује на том подручју, а једна од мјера је и повећање броја полицајаца због повећавања обима посла.

Површина територије неког подручја за које се утврђује потребан број полицајаца утиче директно на бројност полиције. Што је подручје веће и територија неког подручја разуђенија, потребно је да број полицајаца у таквим подручјима буде већи. Ако се пође од становишта да радници полиције требају бити практично сервис грађана, немогуће је очекивати да ће мали број полицајаца на великој и разуђеној територији неке општине моћи адекватно и обавити свој посао и удовољити потребама становништва.

Социјална хетерогеност становништва треба да буде усклађена са бројем полицајаца на такав начин да у социјално хетерогеном друштву треба тежити да у полицији буду заступљене и све социјалне категорије са конкретног подручја.

У подручјима гдје је посебно изражена национална хетерогеност становништва, а поготово у подручјима гдје су међуљудски односи трајно поремећени догађајима из прошлости (нпр. ако се на том подручју десио сукоб између етничких група које живе на том подручју) од великог је значаја за одређивање броја полицајаца. Приликом одређивања броја полицајаца у таквим срединама треба водити рачуна и о заступљености припадника појединих етничких заједница у полицији на том подручју. Ово је важно из разлога да би грађани и у таквим подручјима имали потпуно повјерење у полицију која дјелује у њиховој заједници. Очигледан примјер обје ове врсте хетерогености је Босна и Херцеговина, што је свакако један од озбиљнијих разлога драстичног повећања броја припадника полиције у односу на предратни период.

Полазиште покушаја да се доведу у везу колективно насиље и јачина полицијских сага чини тврдња да су полицијске снаге расле знатно брже тамо гдје је било више колективног насиља, тј. социјалних немира, побуна, народних незадовољстава и сличних појава. Пошто је полиција у рукама владе, односно социјалне елите коју влада репрезентује, јачање полиције би имало за сврху одбрану интереса елите. Ти интереси представљају одржавање постојећег политичког и социјалног стања против кога је колективно насиље и усмјерено. Тако би слиједило да колективно насиље, прије него пораст општег криминалитета и раста броја становника, било одлучујући разлог за јачање полиције. Као примјер се може узети Канада, гдје се бројност полиције удвостручила после радничких немира 1919–1920. године, затим Шпанија, гдје је полицијски апарат нагло повећан током ере колективног насиља у периоду 1931–1933. година, повећан је број полицајаца и у Републици Ирској по стицању независности 1922. године, у Малезији после тероризма гериле 1970–1971. године итд.⁵ Ово је такође један од разлога

⁵ Милосављевић, Б., Наука о полицији, Полицијска академија, Београд, 1997 год., стр. 503

који је имао снажног утицаја на то да се повећа број припадника полиције у Босни и Херцеговини, па самим тим и у Републици Српској, пошто се и по закључењу Дејтонског мира није ушло у фазу полицијског функционисања без одређених немира. Они су се манифестовали и кроз социјалне, али и одређене политичке манифестације, због веома честих избора и великог броја скупова са тзв. високим ризиком, гдје је неријетко долазило до масовног угрожавања јавног реда и мира, за чије је одржавање било потребно ангажовати у једном тренутку и по неколико хиљада припадника полиције.

Стање безбједносне проблематике изражено у бројности и структури, односно степену друштвене опасности извршених: кривичних дјела, прекршаја против јавног реда и мира, саобраћајних незгода итд. представља један од најважнијих параметара за одређивање броја полицајаца. Земље са вишом стопом криминалитета би требале да имају јаче полицијске снаге од земаља у којима је стопа криминалитета нижа, наравно, уколико су земље које се пореде међусобно једнаке или бар сличне по другим показатељима (броју становника, величини територије, степену урбанизације...)⁶. Када говоримо о овом критеријуму, свакако треба имати на уму и чињеницу да се иста противзаконита понашања у различитим земљама различито квалификују, односно оно што је у једној земљи прекршај у другој се приказује као кривично дјело. Тако на примјер оно што је прекршај у Републици Српској, у Норвешкој се приказује у статистичком смислу као кривично дјело, па када би се поредио број кривичних дјела у Норвешкој и Републици Српској, дошло би се до нерелевантног податка да Норвешка има доста већи број кривичних дјела у односу на Републику Српску, а да у корелацији са тим има мањи број полицајаца на 1.000 кривичних дјела. Овај примјер наводимо из разлога што је један од аутора боравио у посјети Норвешкој полицији 2003. године и том приликом се упознао са стањем криминалитета за 2002. годину. Према презентираним подацима у наведеној години у Норвешкој је извршено 400.000 кривичних дјела. Исте (2002) године у Босни и Херцеговини није извршено више од 30.000 кривичних дјела, а од тога на Републику Српску отпада око 12.000 кривичних дјела. Дакле, када би ово био основни параметар онда би то значило да је стање криминалитета, па самим тим и безбједности уопште у Норвешкој много неповољније него код нас и да би Норвешка, према томе, требала имати далеко већи број припадника полиције него што сада има. Да ли је баш тако? Одговор на ово питање захтијева далеко више простора, па ћемо то образложити на неком другом мјесту и у неком другом раду.

⁶ Исто, стр. 500.

Као што смо рекли на почетку овог излагања, ово су најзначајнији и основни критериј за одређивање броја полицајаца у односу на број становника.

Прије навођења података о бројности полицајаца у појединим европским земљама, треба нагласити да је бројно стање полиције у појединим земљама из неких сасвим практичних разлога проблематично. Прије свега, такви разлози се тичу разлика у самој структури полицијских система, тј. постојања полицијских снага на различитим нивоима (државним, покрајинским, регионалним и локалним) и у различитим организационим формама. Уколико се у једној земљи у број полицајаца рачунају жандармерија, гранске полиције, политичка и тајна полиција, помоћне полицијске снаге и сличне форме, а у другој само главна полицијска организација која је надлежна за основне полицијске послове који се тичу јавног реда и мира и спречавања криминалитета, добијени подаци се не могу поредити или је овакво поређење безпредметно. Ово се јавља из разлога што се полиција у читавом свијету организује на различите начине, па не постоје двије земље у којима је полиција организована на идентичан начин, а треба нагласити да у актуелном тренутку скоро да и не постоје једноставни полицијски системи.

Када би се покушао сагледати укупан број полицајаца у Босни и Херцеговини, сигурно је да би различити теоретичари овај укупан број различито и приказивали. Може се претпоставити да би неки у укупан број полицајаца рачунали само припаднике МУП-а РС, МУП-а Ф БиХ и полицију Брчко дистрикта, док би неки овом броју додали и припаднике Граничне полиције, Агенције за истраге и заштиту, припаднике Обавјештано-безбједносне агенције БиХ, Бироа за односе са Интерполом, судске полиције и комуналне полиције.

У табели број 1. наводимо податке о броју припадника полиције у неким земљама, у чему је претежан број европских земља. Подаци се односе на укупан број полицајаца у њима, број становника, и на основу тога дати су подаци на колико становника у тим земљама долази један полицајац, као и податак о просјечном броју полицајаца на 1.000 становника.

<i>Земља</i>	<i>Број становника</i>	<i>Укупан број полицајаца</i>	<i>Један полицајац долази на:</i>	<i>Број полицајаца на 1.000 становника</i>
Њемачка	82.400 000	280.000	294 становника	3,4
Норвешка	5.000 000	9.500	526 становника	1,9
Велика Британија	61.600 000	340.000	181 становника	5,5
Швајцарска	7.500 000	14.500	517 становника	1,9
Мађарска	10.106 000	40.000	252 становника	3,9
Србија	7.500 000	37.000	202 становника	4,9
Хрватска	4.400 000	19.000	231 становника	4,3
Холандија	11.000 000	14.000	785 становника	1,3
Белгија	10.379 000	12.500	830 становника	1,2
Француска	61.900 000	170.000	364 становника	2,7
Македонија	2.022 000	9.720	208 становника	4,8
Словенија	1.964 000	6.100	322 становника	3,1
Португал	10.400 000	47.950	217 становника	4,6
Шпанија	44.709 000	129.600	345 становника	2,9
Италија	58.460 000	328.420	178 становника	5,6
Словачка	5.380 000	19.925	270 становника	3,7
Колумбија	44.532 000	97.870	455 становника	2,2
Република Српска	око 1.500 000	5.228	287 становника	3,4
Федерација БиХ	око 2.500 000	9.580	260 становника	3,8

Табела број 1. – Приказ односа броја становника и броја полицајаца у појединим земљама у складу са седмим истраживањем организације Уједињених нација у области трендова криминалитета и кривичноправног система⁷

Када се сагледају подаци који су добијени у табели, може се заључити да у Републици Српској један полицајац долази на сваких 287 становника. Ако се изврши компарација са подацима добијеним у појединим земљама, може се извести закључак да Република Српска има најприближније (наравно, гледано по параметру на колико становника долази један полицајац) исти број као и Словачка (у РС један полицајац

⁷ Извор добијених података су следеће адресе: <http://www.nationmaster.com> и <http://sr.wikipedia.org>

долази на сваких 287 становника, а у Словачкој један полицајац долази на сваких 270 становника), Мађарска (у РС један полицајац долази на сваких 287 становника, а у Мађарској један полицајац долази на сваких 252 становника) и Њемачка (у РС један полицајац долази на сваких 287 становника, а у Њемачкој један полицајац долази на сваких 294 становника). Ова сличност и веза се може успоставити и са земљама у окружењу, тј. са Србијом (у РС један полицајац долази на сваких 287 становника, а у Србији један полицајац долази на сваких 202 становника) и Хрватском (у РС један полицајац долази на сваких 287 становника, а у Хрватској један полицајац долази на сваких 231 становника).

Ако се узме у обзир колико у просјеку полицајаца долази на 1.000 становника, тада се изводи закључак да Република Српска са просјеком од 3,4 полицајаца на 1.000 становника има исти број као и Њемачка (3,4 полицајаца на 1.000 становника), Словачка (3,7 полицајаца на 1.000 становника), а приближно исто као Мађарска (3,9 полицајаца на 1.000 становника).

Битно је истаћи и то да се анализирањем наведене табеле може закључити да су земље са навећим бројем полицајаца на 1.000 становника сљедеће: Италија (5,6 полицајаца на 1.000 становника), Велика Британија (5,5 полицајаца на 1.000 становника), Србија (4,9 полицајаца на 1.000 становника), Македонија (4,8 полицајаца на 1.000 становника), Португал (4,6 полицајаца на 1.000 становника), те Хрватска (4,3 полицајаца на 1.000 становника). **По извештају организације Уједињених нација из 2002. године о укупном броју полицајаца у преко више од 60 земаља и рангирању земаља по параметру – број полицајаца на 1.000 становника, утврђено је да свјетски просјек износи 3,2 полицајаца на 1.000 становника.** Ако се узме у обзир овај извештај и статистика презентована у овом раду, може се извести закључак да је бројност полиције у Републици Српској у складу са свјетским просјеком и да се Република Српска налази у групи земаља које су најближе свјетском просјеку, по наведеном параметру.

Када се као параметар узме податак на колико становника долази један полицајац, онда се може извести закључак да су у приказаној статистици земље које имају мањи број становника на једног полицајца у односу на Републику Српску: Италија (један полицајац долази на 178 становника), Велика Британија (један полицајац долази на 181 становника), Србија (један полицајац долази на 202 становника), Македонија (један полицајац долази на 208 становника), Португал (један полицајац долази на 217 становника), Хрватска (један полицајац долази на 231 становника), Мађарска (један полицајац долази на 252 становника), Федерација БиХ (један полицајац долази на 260 становника).

3. Број припадника полиције као полицијско, али и политичко питање

Из напријед изнесеног може се закључити да је питање броја припадника полиције у некој земљи веома значајно питање. Значајно је прије свега са аспекта вршења основне полицијске функције, а то је остваривање потребног нивоа безбједности на свом подручју. Да би полицијска организација могла грађанима и друштву у цјелини гарантовати потребан ниво укупне личне, имовинске и цјелокупне безбједности, она мора да има поред свих других претпоставки и потребан број припадника.

Дакле, са аспекта професионалних потреба полиције ово је приоритетно питање. Како организовати вршење свакодневних полицијских послова, рецимо позорничко-патролну дјелатност, ако немате довољан број припадника полиције? Знамо случајеве из блиске прошлости, када је у питању наша полиција, да због непотребног ангажовања у већем обиму на пословима обезбјеђења одређених личности, често није било довољно припадника полиције који су морали бити ангажовани на пружању услуга грађанима и рјешавању елементарних полицијских послова. У условима настанка нових појавних облика угрожавања безбједности, ширења лепезе нових криминалних појава, свакако да је потребно повећавати број припадника полиције који ће се супротстављати тим новим безбједносним изазовима.

Значи, број припадника полиције је важно професионално, тј. полицијско питање, од кога зависи успјешно испуњење основне улоге полиције. Уз питање саме организације полиције, која се као што смо рекли разликује од земље до земље, уско је везано питање броја припадника полиције, дакле, кадровско питање, као и питање остручености, тј. питање кадровске структуре унутар полиције. Само довољан број припадника полиције уз одговарајућу структуру стручне спреме пружа довољан ниво гаранције да ће полиција успјешно одговорити свим безбједносним изазовима савременог доба.

Уз констатацију да је то важно професионално питање, свакако је неспорна и констатација да је питање броја припадника полиције веома важно политичко питање. Питање бројности припадника полиције има важне политичке конотације, како у стабилним системима, тако, чини се и више, у земљама које су оптерећене различитим проблемима. То се наравно односи на нашу земљу, која је оптерећена бројним проблемима, почевши од транзиције која као корјенита промјена друштвеноекономског система са собом носи бројне девијације у којима

постоји потреба знатно енергичнијег реаговања од стране државе, што се посебно односи на полицијски апарат. Наша земља, нажалост, има и многа друга оптерећења која немају остале земље које су прошле транзицију, а ти проблеми огледају се у тешкој економској и политичкој нестабилности, уз додатно изражену националну нестабилност.

Стога мислимо да је у процесу акредитације одобрени број припадника полиције требао (морао) остати на нивоу утврђеног и од стране УН-а одобреног, што је за Републику Српску износило 6.268 овлашћених припадника полиције, а за Федерацију Босне и Херцеговине 9.580. Као што смо већ навели, у Републици Српској је у међувремену дошло до смањења овог броја за 1.040 припадника, а у Федерацији Босне и Херцеговине је тај број још увијек на истом нивоу. Уколико је и постојала политичка одлука да се тај број смањи до садашњег нивоа, мишљења смо да је то свакако била погрешна одлука, а то ће вријеме засигурно показати. Зашто погрешна? Па више је разлога за ову тврдњу, а први међу њима је свакако стварање неповољнијег положаја за припаднике српског народа у укупном учешћу у вршењу ових значајних послова на нивоу Босне и Херцеговине. Значи, смањење броја припадника полиције само на једној страни, а да то нико није тражио, нити је логично да се тај процес одвија једнострано, довео је до тога да је процентуално много мањи број припадника у полицијским структурама БиХ из реда српског народа у односу на националну структуру кад се говори о заступљености конститутивних народа. Рецимо, у Белгији је веома битно да ли је однос припадника појединих конститутивних народа подједнако изражен и у саставу полиције. То је важно политичко питање и са аспекта ефикасног вршења полицијских послова, пошто је Влада та која утврђује усвајањем Правилника о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста у МУП-у РС потребан број припадника полиције, јер не може бројчано недовољан полицијски апарат гарантовати успјешно вршење ове значајне државне дјелатности.

Свакако да је могуће препознати још неке политичке разлоге који су непосредно везани за бројност полицијског апарата, али за потребе овог рада цијенимо да не треба елаборирати ништа више, пошто је довољно аргументације и у оном што је већ речено. Остаје само да закључимо да би се овом питању у наредном периоду требало доста осјетљивије приступати и свакако не би требало ићи у правцу смањења броја систематизованих радних мјеста у Правилнику, макар се фактичко стање, тј. број припадника полиције и смањивао. А, никако не би требало да се овај процес проводи а да не буду истовремено обухваћене и све остале полицијске структуре у Босни и Херцеговини, при чему се мора водити рачуна да у полицијских агенцијама у БиХ мора бити изражена процентуална заступљеност конститутивних народа у складу са процентуалним односом становништва Босне и Херцеговине.

4. Умјесто закључка

Треба истаћи важну чињеницу да је након завршене акредитације у МУП-у РС акредитовано укупно 6.268 полицајаца. По актуелном Правилнику о организацији и систематизацији радних мјеста у МУП-у РС систематизовано је 5.228⁸ полицајаца. Из овога се може видјети да је број полицајаца у РС смањен за 1.040 полицајаца. Ако се направи поређење са Федерацијом БиХ, онда се може видјети да је након спроведене акредитације у МУП-у Ф БиХ акредитовано 9.580 полицајаца и да се тај број од тада није смањивао.

Наравно, треба истаћи и праксу (у скоро свим земљама) и практичну потребу за повећањем броја полицајаца упоредо са повећањем броја становника, укупним бројем извршених кривичних дјела, појавом нових облика и видова криминалитета, урбанизацијом, развојем друштва, повећањем броја становника итд.

Потребно је нагласити да је број полицајаца у појединим земљама мањи из разлога што су поједине земље у неке безбједносне послове укључиле доста припадника приватног сектора безбједности, па из тог разлога и приказују мањи укупан број полицајаца.

Такође треба нагласити да су подаци који су представљени у табели приближно тачни из разлога што скоро све земље проводе непрестано реформе, а у складу са тим повећавају или смањују број полицајаца, па тако податке треба узети са одређеном резервом. Исто тако треба нагласити да се у појединим земљама број полицајаца сматра државном тајном, па је као такав често погрешно презентован јавности или је у потпуности прикривен и недоступан за јавност.

И, на крају можемо констатовати да је питање броја припадника полиције у некој земљи, а чини се посебно у нашој, веома важно, између осталог, и политичко питање, којем се није давао потребан значај, иако је питање реформе полиције у Босни и Херцеговини протеклих година једно од најважнијих, ако не и најважније политичко питање.

5. Литература

- [1] Гаћеша, Д., *Полиција, надлежност, организација, руковођење*, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука, 1998. година,

⁸ Правилник о организацији и систематизацији радних мјеста у МУП-у РС, мај 2008 године.

- [2] Јовичић, Д., *Организација и надлежност полиције*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2008 година,
- [3] Милосављевић, Б., *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997 година,
- [4] Ricard J. Terrill, *World criminal justice systems*, Georgija state university, 2007. godina,
- [5] Правилник о организацији и систематизацији радних мјеста у МУП-у Републике Српске, мај 2008. година,
- [6] <http://www.nationmaster.com>
- [7] <http://sr.wikipedia.org>

Doc. dr Dragomir Jovičić

Gojko Šetka

**THE NUMBER OF THE POLICE MEMBERS IN
RELATION TO THE POPULATION – POLITICAL
AND/OR POLICE ISSUE**

Abstract: The author's intention is to present the criteria used for determining the number of police officers in a country in this study. We believe that this issue is particularly important for countries in transition, because of the presence of constant reforms, population migration, appearance of new forms and aspects of crime, which require a change in the number of police officers. In order to determine the required number of police officers properly, it is necessary to analyze all the criteria, to take into account many facts, and not to rely only on statistical data and comparison with other countries. The study explains the difficulties which appear when comparing the number of police officers in different countries. Of course, this paper is based on the available data received from the surveys on concrete situations in the Republic of Srpska and Federation BiH.

Key words: police officer, resident, reform, transition, organization, the police system.

проф. др Драган Јовашевић
Правни факултет у Нишу

доц. др Љубинко Митровић
Висока школа унутрашњих послова
у Бањој Луци

**ПОЈАМ, НАЗИВ, ПРЕДМЕТ И ПРАВНА ПРИРОДА
МЕЋУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА**
–I дио рада–

***Апстракт:** Када је Римски статут Сталног међународног кривичног суда, усвојен на Дипломатској конференцији у Риму јула 1998. године, средином 2002. године коначно ступио на снагу – тиме је нова, најмлађа грана казненог права – међународно кривично право коначно стекла право грађанства. Међународно кривично право јесте наиме систем правних прописа садржаних у актима међународне заједнице (универзалних и регионалних међународних организација), али и у националном законодавству. Овим се правним прописима одређују појам, елементи и карактеристике основних и општих појмова међународног кривичног права – међународно кривично дело, кривична одговорност и систем санкција, као и поступак пред надлежним међународним судским органима у коме се према учиниоцима међународних кривичних дела изричу и извршавају кривичне санкције. Тиме је коначно оживотворена вишевековна идеја о формирању наднационалног, универзалног система међународне правде – система међународног кривичног права које треба да буде примењено према сваком лицу које кршењем норми међународног права повреди или угрози најзначајнија, универзална људска добра и вредности – систем међународне безбедности и мир међу народима, односно човечност. Управо о појму, називу, предмету, правној природи и карактеристикама међународног кривичног права као најмлађе гране казненог права говори овај рад.*

Кључне речи: међународно кривично право, међународно кривично дело, кривична одговорност.

1. ПОЈАМ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА

О појму и садржини међународног кривичног права¹, у правној теорији не постоји јединствено схватање². За њихово одређивање од одлучујућег је значаја расправа о односу ове гране права према међународном, али и према кривичном праву³. При томе се различита схватања о међународном кривичном праву међусобно не искључују, него управо надопуњују, и свако од њих изражава особену компоненту сложене структуре и система међународног кривичног права⁴.

1.1. Уже схватање међународног кривичног права

Најстарије је схватање међународног кривичног права настало у 19. веку које сматра да се под овим појмом подразумева скуп правила о просторном важењу националног кривичног законодавства или скуп правила о примени националног кривичног закона с обзиром на место извршења кривичног дела или с обзиром на држављанство његовог учиниоца⁵. Дакле, овакво поимање међународног кривичног права је усмерено ка питањима просторне (територијалне) важности домаћег кривичног закона⁶. Стога је међународно кривично право одређивано на два начина, и то⁷: 1) као кривично право у смислу националног права сваке државе која на основу свог суверенитета у свом законодавству прописује како ће се поступати са казненоправним садржајима који се могу односити и на неке елементе иностраности или 2) као међународно

¹ При томе треба рећи да у правној теорији постоје и таква мишљења (List) која сматрају да је појам међународног кривичног права нелогичан и као такав неприхватљив. (Meili, *Lehrbuch des Internationalen Strafrecht und Strafprozessrecht*, Берлин 1910. године, стр. 8–16).

² Т. Живановић, *Међународно кривично право*, Правосуђе, Београд, број 3/1940. године, стр. 3–7.

³ К. Ambos, *Internationales Strafrecht*, München, 2006. године, стр. 78–91.

⁴ Профилисање међународног кривичног права као самосталне правне дисциплине је условљено следећим разлозима: 1) синтетичким приступом, 2) разрађивањем појмова међународног кривичног дела и општих услова примене, 3) развојем и универзализацијом концепта људских права и 4) стварањем међународних правила поступања и других правила међународног кривичног права у ширем смислу речи. (*Crime sans frontieres*, Edinburgh, 1998. године, стр. 13–17).

⁵ Н. Н. Jescheck, *Lehrbuch des Strafrechts*, Allgemeiner Teil, 2. Auflage, Берлин, 1972. године, стр. 127.

⁶ В. Ђ. Деган, Б. Павишић, *Међународно казнено право*, Ријека, 2005. године, стр. 3.

⁷ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Међународно кривично право*, Београд, 2003. године, стр. 13–15.

право садржано у уговорима између држава или у другим изворима права којима се уређују међудржавни односи када се ради о неким кривичноправним садржајима⁸.

Настало првобитно као скуп одредби националних кривичноправних система који су намењени примени у предметима са иностраним обележјем⁹, међународно кривично право се данас профилише као право које обухвата норме међународног, надржавног, али и норме националног права које пре свега уређују одређене скупине кривичних дела, а затим и друга питања целокупног подручја кривичног права у вези са међународним односима¹⁰. Исто тако, међународно кривично право се одређивало и као укупност кривичноправних норми које су везане за међународне односе¹¹.

Нешто је шире схватање ове гране права према којем поред наведене садржине она обухвата и правила о пружању међународне правне помоћи у кривичним стварима (нпр. издавање криваца или важење пресуда иностраних судова)¹². Како поједине државе, у недостатку међународних прописа, самостално одређују важење својих кривичних закона у односу на дело извршено у иностранству и у односу на стране држављане као учиниоце кривичних дела на својој територији, то су се појам и садржина међународног кривичног права адекватно међународном приватном праву ограничавали на решавање сукоба кривичних закона разних држава¹³. Тако се међународно кривично право¹⁴ схватало као укупност норми националног казненог права којима се уређује примена тог права на кривична дела с елементом иностраности или просторно важење националног кривичног права¹⁵. Посматрано на овај начин, међународно кривично право се све више схвата као универзална целина права. При томе се интернационализација кривичног права описује као кретање којим кривично право прелази националне границе и постепено се ослобађа суверенитета државе¹⁶.

⁸ Ж. Хорватић, *Казнено право, Опћи дио*, Загреб, 2003. године, стр. 40–41.

⁹ М. Симовић, М. Благојевић, *Међународно кривично право*, Бања Лука, 2007. године, стр. 11.

¹⁰ Б. Павишић, *Казнено право Вијећа Европе*, Загреб, 2006. године, стр. 13.

¹¹ Б. Златарић, *Међународно кривично право*, Загреб, 1979. године, стр. 24.

¹² J. Kohler, *Internationales Strafrecht*, Stuttgart, 1917. године, стр. 16–19.

¹³ R. Cryer, *An introduction to international criminal law and procedure*, Cambridge, 2007. године, стр. 78–92.

¹⁴ A. Zahar, G. Sluiter, *International criminal law*, Oxford, 2008. године, стр. 215–238.

¹⁵ П. Новоселец, *Опћи дио казненог права*, Загреб, 2004. године, стр. 477–478.

¹⁶ Х. Сијерчић Чолић, *Европско кривично процесно право – регионална правна правила о кривичном поступку*, Право и правда, Сарајево, број 1/2008. године, стр. 7.

1.2. *Шире схватање међународног кривичног права*

Но, међународно кривично право се може одредити и на шири начин. Према овом схватању, оно обухвата скуп правила којима нека држава прописује кривична дела с елементом иностраности и кривичне санкције за та дела, као и правила која су међународног порекла. При томе, елемент иностраности означава чињеницу, а кривични предмет у једној држави се налази у контакту са неки страним правним поретком¹⁷. Према овом схватању, међународно кривично право означава скуп правила националног кривичног права која се односе на предмете са иностраним елементом као битним састојком који кривично право везује уз најмање два национална система кривичног права. Међународно кривично право се тако дефинише као скуп међународних правила која прописују шта су то међународна кривична дела и на чему државе заснивају обавезу да гоне и кажњавају бар нека од њих. Оно такође уређује и поступке за гоњење и суђење лицима која се терете за вршење тих кривичних дела¹⁸.

Посебно схватање међународног кривичног права дефинише ову грану права као скуп правила која одређују услове и претпоставке под којима се државе морају узајамно помагати у судским предметима да би обезбедиле вршење своје казнене власти у оквиру међународне заједнице¹⁹. Слично овоме је и схватање према коме међународно кривично право означавају правила кривичног права која држава доноси на основу међународних уговора, при чему у овај појам улазе и различити облици међународне кривичноправне сарадње²⁰.

Могу се даље у правној теорији пронаћи и схватања према којима је међународно кривично право дисциплина која одређује надлежност кривичних судова једне земље у односу на надлежност страних судова, затим грана права која прописује примену материјалних и процесних кривичних закона у односу на место и лица, као и извршење страних судских пресуда, или је то пак скуп правила о просторном важењу кривичних закона, о деловању страних судских радњи, посебно кривичних пресуда, о судској помоћи у кривичним стварима и екстрадицији²¹.

¹⁷ А. М. La Rosa, *Dictionnaire de droit international penal*, Парис, 1998. године, стр. 36.

¹⁸ А. Касезе, *Међународно кривично право*, Београд, 2005. године, стр. 17.

¹⁹ Martens, *Traite de droit international penal*, Paris, 1887. године, стр. 5.

²⁰ Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, *Коментар Казненог закона*, Загреб, 2007. године, стр. 399.

²¹ Б. Златарић, *Међународно кривично право*, op. cit., стр. 15–18.

Такође се међународно кривично право²² одређује као област међународног јавног права која се делимично наслања на унутрашње кривично право држава, а бави се питањима индивидуалне кривичне одговорности појединаца за извршење међународних кривичних дела. Чине га норме којима се дефинишу међународна кривична дела, утврђује надлежност за гоњење и кажњавање лица која су их извршила, уређују правила поступка пред међународним кривичним судом и др.

Садржај тако схваћеног права је настао својеврсним и осебујним спајањем релевантних делова кривичног и међународног права. Комплексност, мешовитост или хибридноост овог права с обзиром на његове конститутивне елементе ипак не значи да се овде ради о “пуким споју”, већ се због специфичности међународних односа и норми из тих грана права и њиховим прилагођавањем посебним циљевима међународног кривичног права оно сматра системом посебних и само њему својствених правних норми²³.

Поједини аутори²⁴ у последње време појам међународног кривичног права одређују на бази три основна сегмента категоријалног система. Тако се под овим појмом подразумевају: 1) међународни аспекти националног кривичног права, 2) кривични аспекти међународног права и 3) међународно кривично право *stricto sensu*. Први сегмент се односи на границе репресивне власти и јурисдикцију државе, те решавање сукоба закона међу државама, а други сегмент одређује принципе и правила међународног права којима се одређују права и обавезе држава у кривичном гоњењу и кажњавању учинилаца кривичних дела, те узајамну сарадњу међу државама на овом плану. Трећи сегмент овог појмовног одређивања најмлађе гране казненог права односи се на појам и карактеристике међународних кривичних дела (схваћених у ужем и у ширем смислу)²⁵.

²² Б. Кривокапић, *Лексикон међународног права*, Београд, 1998. године, стр. 253.

²³ Ж. Хорватић, *Казнено право, Опћи дио*, *op. cit.*, стр. 41.

²⁴ В. Камбовски, *Међународно казнено право*, Скопље, 1998. године, стр. 19.

²⁵ Међународно кривично право *stricto sensu* означава право чије су нормативне основе у одредбама међународног права. Тако схваћено међународно кривично право има две значајне функције. То су: 1) да се примењује универзално, независно од места извршења кривичног дела непосредно и директно на његовог учиниоца без обзира на његово својство, држављанство и сл. и 2) координирајућа функција која значи повезивање и усклађивање националних кривичних законодавстава. Тако се савремено међународно кривично право јавља као право међународних и националних органа кривичног правосуђа. Управо та синтетичка концепција кроз парцијалну кодификацију кривичног права долази до организације и деловања јединственог међународног кривичног права. (Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, *Коментар Казненог закона*, *op. cit.*, стр. 401–402).

Разликују се три облика међународног кривичног права²⁶, и то: 1) облик који обухвата традиционалне (класичне) проблеме у остваривању кривичног правосуђа између две или више држава у случају да држављанин једне државе изврши кривично дело у иностранству (то су питања која се односе на установљење националне јурисдикције и примене националног кривичног права), 2) облик који се односи на међународно кривично право које уводи међународна заједница предвођена Организацијом уједињених нација (систем међународног кривичног правосуђа) и 3) облик који се односи на одређене географске целине и међународну сарадњу између најмање три државе. Стога се оно назива и регионално кривично право²⁷.

У кривичноправној теорији такође се срећу и другачија тумачења овог појма. Тако се међународно кривично право одређује као скуп прописа међународне заједнице држава или уговора између појединих држава којима се ради заштите међународних односа (међународног мира и безбедности човечанства) одређују међународна кривична дела и санкције према њиховим учиниоцима²⁸. Има и схватања према којима се појам међународног кривичног права ограничава на укупност норми међународног права којима се одређена понашања појединаца одређују као међународна кривична дела (међународни злочини) и којима се уређују услови одговорности за њих независно од националног права²⁹. Овако схваћено међународно кривично право на данашњем степену развоја представља кључну основу за постојање посебне скупине међународних кривичних дела која су битни састојак целине правног система.

Слично овоме је и схватање према коме међународно кривично право представља скуп правила и прописа садржаних у актима међународне заједнице и уговорима закљученим између појединих земаља којима се одређују међународна кривична дела и санкције у циљу очувања међународног мира и безбедности човечанства, као и скуп прописа којима се предвиђају услови о пружању међународне правне помоћи у погледу примене кривичних санкција према учиниоцима кривичних дела³⁰.

²⁶ G. Cortens, J. Pradel, *European Criminal Law*, Hague, 2002. године, стр. 1–7.

²⁷ Х. Сијерчић Чолић, *Европско кривично процесно право – регионална правна правила о кривичном поступку*, Право и правда, Сарајево, број 1/2008. године, стр. 7–11.

²⁸ Б. Чејовић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 2002. године, стр. 51–52; М. Радовановић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 1975. године, стр. 10.

²⁹ Б. Златарић, М. Дамашка, *Рјечник кривичног права и поступка*, Загреб, 1976. године, стр. 160.

³⁰ Љ. Јовановић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 1995. године, стр. 16; Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 2003. године, стр. 24–25.

И коначно, због интересантности садржине појмовног одређења међународног кривичног права изнећемо схватање према коме ову грану права која чини укупност правила међународног права које је везано уз међународне односе чини шест ознака, и то³¹: а) територијално важење кривичног закона, б) правила међународног права која су основ за националне одредбе, ц) национални прописи о кажњавању који имају “ауторизацију” међународног права, д) минимални заједнички стандарди кривичног права цивилизованих народа, е) међународна сарадња и ф) наддржавно (супранационално) међународно кривично право.

2. МЕЂУНАРОДНО КРИВИЧНО ПРАВО КАО СУПРАНАЦИОНАЛНО ПРАВО

Уколико међународно кривично право схватимо као наднационално, наддржавно или супранационално право³², тада га можемо одредити као скуп правних прописа који, остварујући интересе целокупне међународне заједнице (човечанства) без обзира на национална кривична права важе за све државе и за све појединце, без обзира на њихово држављанство и место извршења кривичног дела³³. Сматра се, при томе, да међународно кривично право³⁴ представља наднационално право које међународна заједница примењује директно, непосредно преко својих судова, па се с разлогом поставља у теорији и питање да ли се оно трансформише у национално право. Ово питање се посебно разматра с аспекта резултата настојања да се заштита основних вредности које су заједничке читавом човечанству повери међународној заједници, јер поједине државе не могу пружити довољне гаранције да ће заштитити те вредности, посебно када су у питању злочини које појединци и чине управо у име своје државе³⁵.

Тако се међународним кривичним правом назива скуп правила која се односе на гоњење и кажњавање извршилаца међународних кривичних

³¹ Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, *Коментар Казненог закона*, *op. cit.*, стр. 39.

³² Иако се данас све чешће говори о међународном кривичном праву као наднационалном праву, према неким схватањима оно ипак не располаже изграђеним системом међународних кривичних дела, нити посебним могућностима да се изречене кривичне санкције изврше без сарадње органа држава чланица. Како при томе изостају и средства за њихову примену, још увек се не може говорити о деловању међународног кривичног права, него се пре ради о појави која се тек развија. (Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, Београд, 2005. године, стр. 24).

³³ Ж. Хорватић, *Казнено право, Онћи дуо*, *op. cit.*, стр. 40–41.

³⁴ А. Zahar, G. Sluiter, *International criminal law: a critical introduction*, Oxford, 2008. године, стр. 89–101.

³⁵ П. Новоселец, *Онћи део казненог права*, *op. cit.*, стр. 478.

дела³⁶. У том смислу се међународно кривично право одређује као скуп правних прописа који су признати у међународним односима, а који имају за циљ заштиту међународног друштвеног поретка сузбијањем аката који му наносе повреде. То је изведена дисциплина која је везана делимично за међународно јавно, а делимично и за унутрашње кривично право³⁷. У правној теорији се може пронаћи и дефиниција која међународно кривично право одређује као укупност кривичноправних норми везаних за међународне односе³⁸. Интересантна је при томе дефиниција према којој међународно кривично право обухвата како међународноправне аспекте кривичног права, тако и кривичноправне аспекте међународног јавног права³⁹. На тај начин се међународно кривично право данас јавља као основ за постојање посебне групе међународних кривичних дела, без чије инкриминације нема опстанка целокупног становништва, нити светског поретка⁴⁰.

Из оваквог одређења појма међународног кривичног права произилазе његове следеће карактеристике⁴¹:

1) оно се састоји из две групе прописа. Прву групу сачињавају прописи којима се одређују појам и елементи међународних кривичних дела. Овде се опет разликују две врсте кривичних дела⁴². То су:

а) таква понашања којима се крше међународни уговори, споразуми и гаранције и тиме нарушава или угрожава мир међу народима и безбедност човечанства или којима се крше ратна правила и обичаји рата и врше радње управљене против ратних заробљеника, рањеника, болесника, бродоломника и цивилног становништва, или којима се уништавају потпуно или делимично националне, расне, верске или етничке групе и

б) остала међународна кривична дела којима се повређују или угрожавају друге, међународним правом заштићене вредности (дела везана за опојне дроге, проституцију, трговину људима, порнографију, отмицу ваздухоплова).

Другу групу сачињавају прописи којима се решава сукоб о просторном важењу кривичних закона разних земаља и установљава пружање међународне правне помоћи у погледу изручивања учинилаца

³⁶ В. Димитријевић, О. Рачић, В. Ђерић, Т. Папић, В. Петровић, С. Обрадовић, *Основи међународног јавног права*, Београд, 2007. године, стр. 20.

³⁷ Д. Радуловић, *Међународно кривично право*, Подгорица, 1999. године, стр. 13.

³⁸ Б. Златарић, *Међународно кривично право*, op. cit., стр. 24.

³⁹ З. Стојановић, *Међународно кривично право*, Београд, 2002. године, стр. 3.

⁴⁰ А. Schonke, Н. Schröder, *Strafgesetzbuch*, 25. Auflage, München, 1998. године, стр. 63.

⁴¹ Д. Јовашевић, *Појам и основне карактеристике међународног кривичног права*, Наука, безбедност, полиција, Београд, број 1/2004. године, стр. 71–92.

⁴² Д. Јовашевић, *Карактеристике међународног кривичног права*, Право, теорија и пракса, Нови Сад, број 9-10/2005. године, стр. 35–45.

кривичних дела државама на чијим су територијама извршили кривична дела ради изрицања или извршења кривичних санкција.

2) извор ових прописа налази се у међународноправним актима. Овде се разликују акти међународне заједнице универзалног карактера, они који су, дакле, донети у оквиру или под окриљем Организације уједињених нација (ОУН), затим акти регионалних организација или тзв. регионално кривично право (нпр. Европске уније или Савета Европе)⁴³ или пак уговори закључени између две или више земаља,

3) овде се ради о правним прописима који немају законски карактер, па се за разлику од националног кривичног права које је законско право, овде не ради о законском праву, иако је и у оквиру међународног кривичног права један од основних принципа управо принцип законитости или легалитета кривичног дела и казне,

4) ови прописи се односе на материјално и процесно право. У оквиру ових прописа налазе се такви који само делимично уређују одређена питања или институте међународног кривичног права, али се налазе и прописи (као што је Римски Статут Међународног кривичног суда) који у целини уређују област ове нове гране позитивног права,

5) неки од ових прописа међународног карактера непосредно се примењују на конкретне случајеве извршења кривичних дела и њихове учиниоце кроз праксу Хашког трибунала за бившу СФР Југославију, односно Трибунала за Руанду, а неки прописи се примењују посредно, тек у случају и када их поједине државе унесу после ратификације у своје национално кривично законодавство (нпр. Конвенција о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом или Конвенција УН против транснационалног организованог криминала).

У оквиру ових схватања специфично је схватање⁴⁴ појма међународног кривичног права према коме ово право чини скуп међународних аката која за државе које су их прихватиле садрже обавезу да предвиде одређена понашања у свом кривичном законодавству као кривична дела. У ширем смислу посматрано, то би била сва понашања за која су представници већине држава у одређеним међународним организацијама заинтересовани да буду сузбијена применом кривичног права, па стога у националним законодавствима треба да буду предвиђена као кривична дела. Дакле, међународно кривично право у материјалном делу описује обележја међународних кривичних дела,

⁴³ P. Berthelet, *Le droit institutionnel de la securite interieure europeenne*, Bruxelles, 2003. године, стр. 67–92.

⁴⁴ Н. Мрвић Петровић, *Кривично право*, *op. cit.*, стр. 23–25.

одређује претпоставке њихове кажњивости и прописује кривичне санкције за њихове учиниоце⁴⁵.

Често се под појмом међународног кривичног права подразумева скуп међународних аката која за државе које су их прихватиле садрже обавезу да предвиде одређена понашања у свом кривичном законодавству као кривична дела⁴⁶. Према овим схватањима разликују се две врсте међународних кривичних дела: а) дела у ужем и б) дела у ширем смислу⁴⁷. Подела међународних кривичних дела на дела у ужем и дела у ширем смислу је први пут усвојена на 14. конгресу Међународног удружења за кривично право, који је одржан 1989. године у Бечу. Међународна кривична дела у ужем смислу су заправо кривична дела садржана у пресудама Нирнбершког (1946. године) и Токијског суда (1948. године), и то: злочин против мира, злочин против човечности и ратни злочини. За њих се још употребљава назив кривична дела по нирнбершком или токијском праву. У ширем смислу међународна кривична дела су сва понашања која међународна заједница жели да сузбије на националном нивоу, прописујући обавезу за државе да их инкриминишу као кривична дела и пропишу за њихове учиниоце одређену врсту и меру казне. То су дела у вези са опојним дрогама, трговином белим робљем, оружјем, нуклеарним материјама, порнографијом, проституцијом, безбедношћу ваздушног или бродског саобраћаја и сл⁴⁸.

Од међународног кривичног права које је имало за предмет решавање сукоба о просторном важењу кривичних закона и регулисање међународне правне помоћи, оно данас постаје међународно кривично право које има за предмет одређивање међународних кривичних дела и кривичних санкција за њихове учиниоце. Данас се у правној теорији све више инсистира на испитивању могућности увођења не међудржавног, него међународног кривичног права, али као надржавног система правних норми које би биле изнад националног кривичног законодавства. На тај начин би се пружала делотворнија и независнија кривичноправна заштита него што је то слушај са националним правним системом. Тако би сама међународна заједница постала носилац нове (недржавне) међународне кривичне власти. Остварење ових захтева је, у првом реду, условљено решавањем бројних питања на политичком, социјалном и правном подручју. Зато се као прво поставља и питање утврђивања

⁴⁵ П. Новоселец, *Општи део казненог права*, оп. cit., стр. 478.

⁴⁶ D. Schindler, *The Law of War Crimes: National and International Approaches*, The American Journal of International Law, Washington, 1998. године, стр. 159–160.

⁴⁷ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Међународно кривично право*, оп. cit., стр. 13–19.

⁴⁸ З. Стојановић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 2000. године, стр. 33.

полазне основе за успостављање новог система међународне кривичноправне заштите⁴⁹.

С обзиром на тенденције присутне последњих година у области међународног права уопште, може се претпоставити даље проширивање садржине овако схваћеног међународног кривичног права. Тако се после ступања на снагу Римског Статута Међународног кривичног суда (тзв. Римско кривично право) 1. јула 2002. године може рећи да је међународно кривично право систем правних прописа, утврђених овим Статутом, којима се одређују међународна кривична дела, основи кривичне одговорности и кажњивости њихових учинилаца и систем кривичних санкција, као и поступак пред међународним кривичним судом, као и правних прописа садржаних у националном кривичном законодавству којима се одређују основи и услови пружања међународне кривичноправне помоћи⁵⁰.

То значи да данас међународно кривично право добија све више супранационалну димензију у смислу непосредне примене међународних норми на поједине случајеве извршења међународних кривичних дела. Таква афирмација супранационалне природе ове гране права манифестује се пре свега кроз појаву међународних злочина – *delictum sui generis*, који се у формалном смислу јављају као повреде забрана садржаних у међународним конвенцијама, а у материјалном смислу као повреда или угрожавање општих интереса међународне заједнице⁵¹. Но, имајући у виду да се у већини држава у свету данас јавља велики број истих или веома сличних кривичних дела са истим облицима и видовима испољавања и распоном прописаних санкција, да је велики број института општег дела кривичног права везан за кривично дело, саучесништво, систем кривичне одговорности и кажњивости, те систем кривичних санкција у великој мери унифициран, то се у теорији поставило питање унификације кривичног законодавства. То би довело до стварања таквог кривичног права које би било обавезно за све или бар највећи део држава и њихових грађана. Тиме би се на посебан начин спровела идеја о међународном кривичном праву које би било јединствено и општепримењиво за целокупну људску и друштвену заједницу.

У правној теорији⁵² се истичу два основна разлога за све израженији процес универзализације кривичноправних решења и прихватања нужности постојања супранационалних, когентних норми и

⁴⁹ Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, *Коментар Казненог закона*, ор. cit., стр. 400.

⁵⁰ Д. Јовашевић, *Лексикон кривичног права*, Београд, 2006. године, стр. 275–276.

⁵¹ В. Камбовски, *Међународно казнено право*, ор. cit., стр. 27–29.

⁵² В. Камбовски, *Казнено правната реформа пред предизвиците на 21. век*, Скопље, 2002. године, стр. 62.

стандарда ове гране права. Као први разлог се наметнуо пораст, ширење и изузетна динамика нових облика и видова испољавања криминалитета, посебно организованог транснационалног криминалитета који не познаје границе између држава и континената, те тако добија међународну димензију⁵³. У прилог овом разлогу говори “Бечка декларација о криминалу и правди – одговори на изазове 21. века”, која је усвојена на Десетом конгресу ОУН за превенцију криминала у Бечу 2000. године. Други значајан разлог који доприноси тенденцији универзализације кривичног права јесте подизање на квалитативно виши, међународни ниво универзално признатих, природних и неotuђивих људских слобода и права⁵⁴ и обезбеђење њихове ефикасне и квалитетне заштите⁵⁵.

Ова концепција међутим на данашњем степену развоја човечанства није могла бити спроведена у живот пре свега због разлика у друштвено-економском и политичком уређењу и правним системима појединих држава (иако су и ту учињени одређени помаци, нпр. у погледу изградње кривичног права Европске уније или европског кривичног права⁵⁶), а осим тога и због разлика у схватањима, степену развоја, традицијама, култури, обиму, структури и динамици криминалитета, те потребама криминалне политике и др.⁵⁷. Због тога се данас све мање говори о једном комплексном и свеобухватном међународном кривичном праву, а више се инсистира на томе да одређена, друштвено опасна дела која имају међународни карактер буду утврђена као кажњива дела у свим државама.

Према томе, унификација кривичног законодавства⁵⁸ у садашњим условима развоја међународне заједнице још увек није реална. Али то не значи да се не може и не треба остваривати сарадња међу државама на изградњи извесних, општих принципа и општих правила, односно општих и основних института кривичног права. При томе треба имати на уму да и данас (а нарочито раније) законодавства неких држава (нпр. Немачке, Швајцарске, Шведске, Француске или Велике Британије) имају знатан утицај на развитак кривичног законодавства других земаља (у том погледу велики је утицај англосаксонског прецедентног кривичног права у земљама бившег Комонвелта).

⁵³ Љ. Бавцон, *Mednarodno kazensko pravo*, Љубљана, 1997. године, стр. 78–92.

⁵⁴ Неретко се у правној литератури истиче да међународни извори “права о људским правима” заправо представљају “трећу димензију међународног кривичног права”. (Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, *Коментар Казненог закона*, op. cit., стр. 403).

⁵⁵ R. Blackburn, J. Polakiewicz, *Fundamental Rights in Europe*, Oxford, 2001. године, стр. 117–132.

⁵⁶ М. М. Delmas, *Procedure penale d'Europe*, Падова, 2001. године, стр. 67–91.

⁵⁷ D. Gommien, *Кратак водич кроз Еуропску конвенцију о људским правима*, Загреб, 1996. године, стр. 105–127; Ц. Харалд, *Коментар Европске конвенције о људским правима*, Сарајево, 2003. године, стр. 89–101.

⁵⁸ A. Zahar, G. Sluiter, *International criminal law: a critical introduction*, op. cit., стр. 89–101.

На почетку трећег миленијума међународно кривично право бележи вртоглав успон⁵⁹. Такав његов развој је последица следећих чинилаца⁶⁰:

1. глобализација свих људских делатности, те мобилност људи и добара уз постепено укидање граница између појединих држава, посебно унутар Европе, поспешује вршење кривичних делатности са међународним обележјима. То намеће потребу за све већом међународном сарадњом држава и њихових надлежних органа у сузбијању криминалитета,
2. интернационализација⁶¹ криминалних делатности наметнула је успостављање путем уговора комплексних система узајамне сарадње и помоћи држава, како на универзалном, тако и на регионалним плану, а посебно у оквиру Европске уније⁶² и
3. увећање и усавршавање свих врста и облика прекограничног криминалитета доводи до јаче и организованije сарадње држава у његовој превенцији, сузбијању и кажњавању.

Све то указује на велику важност модела према коме се међународно кривично право укључује у национална кривична законодавства, а који битно одређује и подручје, као и делотворност његове примене. Ту се уочавају две концепције. То су⁶³:

1. концепција наддржавног кривичног права или концепција директне, непосредне примене међународног кривичног права која укључује, осим целине материјалног кривичног права (општи и посебни део), и одговарајуће јурисдикцијско (организационо) уређење. Ту спадају међународни кривични кодекс, међународна правила кривичног поступка која примењује међународни кривични суд и правила извршног кривичног права и
2. концепција претежне примене националног кривичног законодавства које развој међународног кривичног права види као процес који тече упоредо (паралелно) са развојем националног законодавства, посебно путем конвенцијских правила где национални суверенитет у подручју кривичног права не искључује, него, напротив, остаје најважнији ослонац, уз истовремено развијање међународне сарадње. Одредбе међународног кривичног права се не примењују у овом случају

⁵⁹ A. Huet, R. Koerling Joulin, *Droit penal international*, Paris, 2002. године, стр. 3–14.

⁶⁰ В. Ђ. Деган, Б. Павишић, *Међународно казнено право*, op. cit., стр. 1–2.

⁶¹ Н. Ј. Hirsch, *Интернационализација казног права и казненостправне знаности*, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 1/2005. године, стр. 157–172.

⁶² Н. Ascensio, E. Decaux, A. Pellet, *Droit international penal*, Paris, 2000. године, стр. 921–922.

⁶³ Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, *Коментар Казненог закона*, op. cit., стр. 400–401.

директно и непосредно, већ посредно, уношењем у националне прописе и применом од стране националних судова.

3. НАЗИВ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА

У погледу назива ове најмлађе гране позитивног права, данас је готово уобичајено да се она назива “међународно кривично право” (*international criminal law*). Сматра се да је овај назив први пут употребљен у делу Џеремија Бентама под називом “*An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*”, које је објављено 1789. године⁶⁴. Овај термин – *droit criminel international* – је потом употребљен 1843. године у два научна дела, и то од стране Феликса у делу: “*Traite de droit international prive*”⁶⁵ и Вита у делу: “*Meditationes de jure criminali internationali*”. Но, данас је уобичајенији француски термин за ову грану права – *droit penal international*. У немачкој литератури ова грана права назива се – *internationales Strafrecht*, односно у италијанској – *diritto penale internazionale* или у англосаксонској – *international criminal law*.

Но, овај назив је често критикован, и то како од старије, тако и од савремене правне теорије, па су изналажени бројни супститути овог назива⁶⁶. То значи да назив ове гране права одређују два термина, и то: 1) међународно и 2) кривично.

У погледу првог термина, њега оправдава, према једним ауторима, то што он вуче порекло из извора ове гране права. То су међународна (или интернационална) правна акта. Према другим ауторима, међународни карактер ове гране права налази се у објекту регулисања – то су кривична дела са елементом иностраности, односно у објекту заштите – то су човечност и међународно право (или минимални стандарди у области кривичног права признати од цивилизованог дела човечанства). При томе треба рећи да нису ретка ни схватања према којима се и овде ипак ради о националном кривичном праву које чини скуп прописа одређене државе којима се одређује просторно важење управо тог националног кривичног права у случају извршења кривичног дела са елементом иностраности.

У погледу другог термина, он вуче порекло из централног појма или института ове гране права. У случају да се кривица (виност) сматра централним и основним појмом ове гране права, онда овом схватању

⁶⁴ У правној теорији може се наћи и мишљење да је појам међународно казнено право први пут употребио немачки теоретичар Бар 1862. године. (В. Камбовски, *Казнено право*, Београд, 2005. године, стр. 4–16).

⁶⁵ Д. Радловић, *Међународно кривично право*, оп. cit., стр. 11.

⁶⁶ С. Миленковић, *О називу међународног кривичног права*, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 3/1978. године, стр. 299–314.

одговара назив “кривично” право. Но, у употреби су и термини “криминално” право, у чијој основи се налази појам злочина, кривичног дела (лат. *crimen* – злочин), или термин “казнено”, право у чијој се основи налази казна (лат. *poena* – казна), зависно од тога да ли се кривично дело или кривична санкција (казна) сматрају централним појмом и институтом ове гране права⁶⁷.

Међународно кривично право јесте заправо сједињено заједничком сврхом сузбијања кривичних дела која прелазе границе између појединих држава, па чак и појединих континената или оних кривичних дела којима се крше неке основне, темељне вредности човечанства и међународног правног поретка. С друге стране, оно мора да обезбеди свим учесницима кривичног поступка, посебно окривљеним лицима и жртвама, основне гаранције правичног суђења и задовољења правде. Те гаранције се у сваком случају заснивају на поштовању људских права ових лица⁶⁸.

За разлику од појма “међународног кривичног права” (*droit international penal*)⁶⁹, који дакле означава део међународног јавног права који има за циљ заштиту међународних интереса, у правној теорији се користи и назив “кривично међународно право” (*droit penal international*)⁷⁰. Овај појам заправо означава део унутрашњег (националног, а не међународног) права које одређује репресивну надлежност државе у борби против криминалитета који је обележен међународним елементом⁷¹, дакле надлежност државе за кажњавање кривичних дела која су извршена изван њене територије и кривичних дела учињених на штету државе или њених држављана у иностранству.

У ранијој совјетској кривичноправној литератури чешће је био у употреби термин “*действије уголовного закона в пространстве*”, уместо термина међународно кривично право – “*русское уголовное право*”, који се такође употребљава.⁷² Под овим се појмом подразумева просторна примена кривичног права (од речи *голова* – глава, синоним за смртну казну као капиталну и најчешће примењивану казну према учиниоцима кривичних дела). Но, и у руској кривичноправној литератури се у

⁶⁷ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Међународно кривично право*, op. cit., стр. 11.

⁶⁸ В. Ђ. Деган, Б. Павишић, *Међународно казнено право*, op. cit., стр. 15.

⁶⁹ S. Glaser, *Infractions internationales*, Bruxelles, Paris, 1957. године, стр. 9–10.

⁷⁰ H. D. de Vabres, *Les principes modernes du droit penal international*, Paris, 1928. године, стр. 4–6.

⁷¹ A. Huet, R. J. Koering, *Droit penal international*, Paris, 1994. године, стр. 67–94.

⁷² Таганцев, *Русское уголовное право*, Москва, 1902. године, стр. 283, иако овај термин не познају други руски правни писци: Види: Мењшагин, *Уголовное право*, Москва, 1948. године; Чхиквадзе, *Советское уголовное право*, Обшља част, Москва, 1960. године.

последње време за ову грану права употребљава назив “*международное уголовное право*”⁷³.

Но, поред назива међународно кривично право, за ову грану права у теорији се употребљавају и други термини који су требали да потпуније одреде појам, садржину, карактеристике и природу ове гране права. Тако се употребљава и назив међународно казнено право⁷⁴. Овај назив заправо обухвата све гране права које се баве јавноправним деликтима који свој извор или упориште налазе у нормама међународног права (универзалним, регионалним или уговорним правним актима). У употреби је чак и назив транснационално или универзално кривично право, односно међудржавно кривично право⁷⁵ које би се састојало из скупа прописа којима се одређују бића међудржавних кривичних дела и санкције за њихове учиниоце⁷⁶.

У француској теорији⁷⁷ у новије време јављају се предлози да се ова грана права назове право међународних кривичних дела (појам који је преузак, будући да ова грана права поред области кривичних дела обухвата процесно право, кривичноправну помоћ, границе репресивне власти државе и др). Поред тога, неки аутори предлажу употребу назива међународно јавно кривично право као противтежу међународном приватном праву, будући да се ради о грани права која се бави јавноправним деликтима – кривичним делима која имају међународни карактер⁷⁸.

4. ПРЕДМЕТ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА

Без обзира на то који се назив употребљава за ову грану права, очигледно је да се ради о грани права која има за циљ да одреди међународна кривична дела, систем кривичних санкција за њихове учиниоце, основе и услове кривичне одговорности и кажњивости, као и поступак за утврђивање одговорности и изрицање и извршење кривичних санкција од за то надлежних органа кривичног правосуђа. Дакле, као предмет међународног кривичног права јављају се две врсте појмова и

⁷³ Види опширније: И. И. Лукашук, А. В. Наумов, *Международное уголовное право*, Норма, Москва, 1999. године.

⁷⁴ B. Geninet, *L indispensable du droit penal*, Studyrama, Paris, 2002. године, стр. 76.

⁷⁵ Међудржавно кривично право елиминише појединца као субјект (учиниоца) међународног кривичног дела.

⁷⁶ D. de Vabres, *Traite de Droit criminel et de Legislation penal compare*, Paris, стр. 919–920.

⁷⁷ P. Gattegno, *Droit penal special*, Dalloz, Paris, 2003. године, стр. 48–50; M. Veron, *Droit penal special*, Armand Colin, Paris, 2002. године, стр. 147.

⁷⁸ Bustamante, *Droit international public*, 1937. године, стр. 828–829.

института⁷⁹. То су појмови материјалног и процесног карактера. У оквиру материјалних појмова и института разликују се појмови општег и појмови посебног дела кривичног права.

Општи део међународног кривичног права има за предмет уређивање појма и елемената међународног кривичног дела, стадијума у његовом извршењу, основа који искључују постојање дела, извршење више кривичних дела од стране једног лица и облике саучесништва, основе кривичне одговорности (урачунљивост и виност), као и систем кривичних санкција, те основе исључења кривичне одговорности и права на кажњавање⁸⁰. Посебни део међународног кривичног права одређује појам, обележја и карактеристике основног, квалификованог и привилегованог облика међународних кривичних дела, те санкције за њихове учиниоце.

Процесни део међународног кривичног права одређује оснивање, систем и организацију међународног кривичног правосуђа (тужилаштво и суд), архитектуру и ток поступка (првостепеног поступка и поступка по правним лековима), место, улогу и положај појединих процесних субјеката (странака и других учесника) у предузимању процесних радњи које имају за циљ расветљење и разрешење кривичне ствари у потпуности на законит и правичан начин.

Но, када говоримо о међународном кривичном праву (као грани позитивног права), треба рећи да се под овим појмом, поред наведеног, подразумева и наука међународног кривичног права као грана правне науке која проучава све наведене појмове и институте који заправо представљају предмет регулисања и уређивања међународног кривичног права као скупа правних прописа међународне заједнице. Ово проучавање има за циљ да омогући његово боље разумевање и правилнију примену у конкретним случајевима у пракси, а с друге стране да омогући његово даље развијање и напредовање у циљу повећања ефикасности поступања⁸¹.

⁷⁹ Д. Јовашевић, *Основни институти међународног кривичног права*, Безбедност, Београд, број 2/2004. године, стр. 157-176.

⁸⁰ Више: М. Л. Rossat, *Droit penal special*, Dalloz, Paris, 2001. године; Р. Conte, *Droit penal special*, Litec, Paris, 2003. године; F. S. Pierra, *Le Guide de la defense penale*, Dalloz, Paris, 2003. године.

⁸¹ Више: J. P. Cere, *Panorama europeen de la prison*, L Harmaltan, Paris, 2002. године.

5. ПРАВНА ПРИРОДА МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА

Међународно кривично право је нова грана права⁸² која нема тако дугу историју као што је има кривично право, које се јавило с настанком државе и права уопште. Настало у оквиру развоја кривичног права, али и у оквиру међународног јавног (у првом реду међународног ратног – хуманитарног права), међународно кривично право се све израженије издваја у посебну област, са тежњом да прерасте у самосталну грану права. Тежња за издвајањем ове области кривичног права у посебну целину постаје све очитија, а разлог томе се налази у наглом развоју и ширењу међународних односа⁸³.

Управо зато што је настало у оквиру и под окриљем кривичног, али и међународног јавног права (у првом реду у оквиру међународног ратног или хуманитарног права), а како се бави кривичним делима као врстом јавноправних деликата, то још увек у правној теорији нема јединственог схватања у погледу правне природе⁸⁴ ове гране права. Тако се у давању одговора на ово питање разликују три схватања⁸⁵.

Према првом схватању, међународно кривично право нема правну самосталност и субјективитет као грана права, већ представља саставни део међународног јавног права. Истина, ове две гране права су се дуго заједно развијале, али се у оквиру и под окриљем међународног јавног права развила посебна врста деликтног права које одређује кривична дела, систем санкција за њихове учиниоце и одговорност и кажњивост за учињена дела. Извор ове гране права се налази у међународноправним актима – уговорима између појединих држава или конвенцијама донетим у оквиру међународних организација универзалног или регионалног карактера.

⁸² Но, у правној теорији се могу наћи и таква схватања према којима се овде ради о “псеудоправној” дисциплини. Негација правне природе међународног кривичног права се заснива на чињеници да овој грани права недостаје елеменат принуде који јој даје снагу права. (Р. Лукић, *Правна природа међународног права*, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 3/1955. године, стр. 357–377).

⁸³ Б. Чејовић, *Кривично право, Општи део*, стр. 51; Б. Златарић, М. Дамашка, *Рјечник кривичног права и поступка*, оп. cit., стр. 160–161.

⁸⁴ У правној теорији се чак могу наћи и таква схватања која негирају уопште правну природу међународног кривичног права. Ова се схватања базирају на чињеници да овом праву недостаје елеменат принуде који “право” и чини правом. (Д. Радуловић, *Међународно кривично право*, оп. cit., стр. 16–18).

⁸⁵ У правној теорији је готово општеприхваћено да међународно кривично право спада у област јавног права (јавног деликтног – казненог права). Но, у француској правној теорији уочава се тенденција да се ова грана права сврста у приватно право. (В. Ћ. Деган, Б. Павишић, *Међународно казнено право*, оп. cit., стр. 15).

Пошто ове пак конвенције и уговори обавезују само оне државе које су их прихватиле (потписале и ратификовале), то оне не обавезују и друге државе које их нису прихватиле, па се не може закључити да постоји јединствена основа међународног кривичног права. Стога се, према другом схватању, међународно кривично право сматра саставним делом кривичног (националног) права. И према овом схватању оно нема правну самосталност и субјективитет као грана права. Наиме, ова се грана права уопште не може замислити без општих појмова и института који постоје у оквиру кривичног права (појам и елементи кривичног дела, стадијуми у извршењу кривичног дела, основи искључења кривичног дела, појам и елементи кривице, систем кривичних санкција, основи гашења кривичне санкције).

И коначно, према трећем схватању, међународно кривично право представља самосталну, посебну грану права, која се јасно разликује и од кривичног и од међународног јавног права по низу својих карактеристика. Иако се, додуше, ради о младој грани права (која је настала у оквиру међународног јавног права на бази постојања одређених међународноправних извора и у оквиру кривичног права, па се може рећи да оно представља хибридную или еклектичку грану права), оно ипак представља посебну, самосталну грану права ⁸⁶, а не само средство одвајања једне у оквиру шире гране права у смислу постојања малолетничког, привредног, војног или службеног кривичног права. Сва та одвајања су учињена из чисто практичних, утилитаристичких разлога, док се код међународног кривичног права ради о самосталној грани права која свој предмет уређује на системски начин из следећих разлога:

- 1) ефикасна примена правних норми захтева одређену специјализацију и систематизацију појмова и института у одређеној области,
- 2) опште је прихваћено да постоји и теоријски и практични интерес за продубљено проучавање ове гране права,
- 3) постоји довољно правних прописа из ове области, а нарочито после ступања на снагу Римског Статута Међународног кривичног суда и статута *ad hoc* трибунала, који чине заокружени систем ове гране права,

⁸⁶ На самосталну правну природу међународног кривичног права данас упућују и све гласнија истицања непосредне примене прописа међународног кривичног права у конкретним случајевима, с једне стране, односно потреба афирмације и обезбеђења адекватне и ефикасне заштите основног корпуса природних, универзалних људских слобода и права. Оваква схватања све више надмашују идеју о апсолутном суверенитету државе у одређивању граница њене репресивне власти, посебно у погледу кажњавања учинилаца кривичних дела. Тако суверенитет државе почиње да уступа место суверенитету грађана, при чему грађани постају носиоци суверенитета "грађанске државе".

- 4) Римски Статут по први пут представља систематизовани кодекс међународног кривичног права са прописима општег и посебног материјалног кривичног права и кривичног процесног права и
- 5) ова грана права је стекла “право грађанства” кроз праксу Ни른бершког и Токијског војног суда, Хашког трибунала и Трибунала за Руанду, те интернационализованих судова, што значи да је ова грана права доживела своје оживотворење кроз непосредну примену прописа у пракси – кроз прописивање, изрицање и извршење кривичних санкција за међународна кривична дела према њиховим учиниоцима.

Prof. dr Dragan Jovašević
Faculty of Law in Niš

Doc. dr Ljubinko Mitrović
Police College
Banja Luka

NOTION, TERM, SUBJECT AND LEGAL NATURE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Abstract: By adopting Roma Statute of the Permanent International Criminal Court at the diplomatic conference in Rome in July 1998, and by its entering into force in 2002, the new, youngest branch of criminal law, international criminal law, finally gained the right to be equally applied alongside with other branches. International criminal law is a system of legal regulations contained in the acts of international community (universal and regional international organizations), but in the national legislation as well. These regulations define term, elements and characteristics of basic and general notions of international criminal law – international criminal offence, criminal responsibility, sanction system, and the procedure before competent international courts where perpetrators of international criminal offences are pronounced criminal sanctions. The several centuries long idea of supranational, universal system of international justice has been finally vivified – a system of international criminal law that should be applied to each

individual breaking or endangering the basic human rights and values by violating international criminal law standards – a system of international safety and peace among peoples, i.e. humanity. This is exactly that this paper discusses the notion, term, subject, legal nature and characteristics of international criminal law as the criminal law's youngest branch.

Key words: international criminal law, international criminal offence, criminal responsibility.

Р. Ђурица¹,М. Драгољих²

УЛОГА И ЗНАЧАЈ ПРИПРЕМЕ УЗОРАКА ТРАГОВА У ФОРЕНЗИЧКОЈ ЛАБОРАТОРИЈСКОЈ ПРАКСИ

Апстракт: Постоји веома велик број органских и неорганских хемијских једињења која су у вези са криминалним дјелима а потребно их је анализирати у форензичкој лабораторији, у циљу откривања везе између починиоца и злочина. Концентрације ових супстанци су најчешће врло ниске, а матрикс из различитих узорака је врло сложен, што указује на аналитичке проблеме приликом њиховог квалитативног и квантитативног одређивања. Присутан је велики број аналитичких нечистоћа које интерферирају и које могу бити узрок грешке приликом анализе на инструменту. Из тих разлога анализиран је актуелан аналитички проблем – припрема узорака и екстракција супстанци (дрога, експлозиви, отрови, лијекови, итд.) које је потребно изоловати и то на следећи начин: течна-течна, стандардна чврсто-течна и Oasis чврсто-течна екстракција. Након изолације трагова врши се њихово одређивање различитим техникама: TLC, ELISA, HPLC-UV, HPLC-FLD, GC, GC/FID, GC/MS, HPLC-MS, HPLC-MS/MS, итд. Предуслов за испитивање квалитета изолације трагова је квалитет мјерне технике (инструменталне методе), који мора бити провјерен и упоређен са осталим, кориштењем следећих параметара: recovery, граница детекције (LOD), граница квантификације (LOQ), поузданост, робусност и економска исплативост. Данас је на нашим просторима чест случај да се судски процес заврши неуспјешно и без осуђујуће пресуде баш из разлога непоштивања добре

¹ Висока школа унутрашњих послова, Бањалука, Република Српска, БиХ (djuricar@blic.net)

² Крим.технички центар МУП-а Републике Српске, Бањалука, Република Српска, БиХ (mdragoljic@mup.vladars.net)

лабораторијске праксе, те непостојања акредитованих лабораторија и некориштења стандардних и валидираних метода.

Кључне ријечи: *траг, матрикс, екстракција, анализа, инструментална метода*

1. УВОД

Због ниских МДК вриједности за доказивање и одређивање појединих супстанци у форензичким лабораторијама неопходно је користити различите инструменталне методе. Постоје различити нивои поузданости и осјетљивости код инструменталних метода које се данас користе у сврху анализе трагова кривичних дјела. Такође треба напоменути да се методе и инструменталне технике које ће бити овдје описане користе и у другим областима људске дјелатности као што је: привреда, медицина, научноистраживачке сврхе, војна индустрија, прехрана, итд., тј. не постоји сегмент људске дјелатности у којем оне нису примјењиве. Високи стандарди у вези с идентитетом и осјетљивошћу налажу употребу све савременијих и ефикаснијих метода припреме узорак. Концентрације појединих супстанци су најчешће врло ниске, а матрикс је врло сложен, што узрокује аналитичке проблеме приликом њиховог квалитативног и квантитативног одређивања.

Да би се дошло до оптималне методологије за њихову припрему, потребно је компарирати различите технике припреме: течно-течну, стандардну екстракцију на чврстој фази и екстракцију на чврстој фази уз помоћ Oasis колоница. Поређењем статистичких величина добијених експерименталним радом, током валидације метода треба дефинисати оптималне услове за одређивање разних група супстанци.

Методологија која треба да се користи мора да буде у складу са савременим свјетским трендовима и захтјевима које постављају међународни релевантни фактори из ове области, јер у супротном цијели процес од увиђаја до налаза и мишљења о неком кривичном дјелу губи смисао и није валидан. Такође, овакав методолошки приступ треба да омогући несметану примјену у свакодневној форензичкој лабораторијској пракси.

У овом раду је приказан значај и начин примјене одређених метода припреме узорак трагова и најважнији параметри неопходни за поуздане резултате форензичких анализа. Поступци припреме реалних узорак трагова, који претходе анализи, изводе се у складу са принципима добре лабораторијске праксе (GLP) (и акредитације форензичких лабораторија) који обухватају задовољење општих и посебних аналитичких захтјева.

Општи аналитички захтјеви су: осјетљивост (границе детекције – LOD и границе квантификације LOQ), брзина (вријеме припреме узорака и вријеме анализе), тачност, како квалитативне тако и квантитативне анализе (грешка мјерења и грешка сложеног мјерења – мјерна несигурност), прецизност (поновљивост, упоредљивост, посредна прецизност, робусност и мјерна несигурност), селективност, линеарност сигнала одзива, опсег мјерења, објективност (механизованост, аутоматизованост, компјутеризованост) и економски аспект.

Специфични захтјеви обухватају: сврху анализе и карактер узорка трага.

Све наведене величине представљају услов за вредновање, процјену ефикасности, валидацију, међусобно поређење метода а у складу са захтјевима акредитације форензичких лабораторија.

2. НАЧИНИ ПРИПРЕМЕ УЗОРАКА И ЊИХОВО ПРЕЧИШЋАВАЊЕ

Припрема узорка је кључна процедура у модерним форензичким анализама. По неким процјенама, 60-80% радне активности и оперативних трошкова у аналитичким форензичким лабораторијама се утроши на припрему узорака за увођење у аналитички систем или уређај.

Постоје три главна разлога за припрему узорака. То су: присуство интерферирајућих контаминаната, подешавање концентрације испитиваног анализата и добијање погодног раствора за одређену аналитичку технику.

Присуство интерферирајућих компонената матрикса може маскирати или ометати анализу одређеног трага кривичног дјела. Припрема узорка може отклонити вишак контаминаната у циљу постизања чистог, информативног хроматограма или побољшаних резултата код других аналитичких техника. Додатно, чистији узорци смањују вријеме потребно за одржавање инструмента.

Обично је тражени траг присутан у количинама сувише ниским за детекцију. Извјесне технологије припреме узорака могу концентрисати тражену супстанцу (траг) до неопходног нивоа, а да би се постигло тачно и прецизно мјерење. Овим се уједно постиже и побољшање опсега линеарности одзива, поновљивост, селективност, специфичност, тачност, робусност, као и могућност употребе апсолутних и релативних метода уз побољшање аутоматизације и већу економичност.

Постоји много техника за припрему узорка. Уобичајене методе укључују изоловање и неку од врста раздвајања (течно-течна екстракција, екстракција на чврстој фази, центрифугирање, филтрација и таложење).

2.1. ТЕЧНО-ТЕЧНА ЕКСТРАКЦИЈА

Ова врста пречишћавања узорака је најстарија и заснива се на расподјели анализата (трагова) између двије течне фазе које се међусобно не мијешају. Различити партициони коефицијенти и константе дисоцијације, константе нестабилности комплекса и друге особине, у различитим растварачима доводе до тога да одговарајуће промјене у особинама анализата узрокују да он лако може бити прихваћен у адекватном растварачу или смјеши растварача који се не мијешају с водом и на тај начин да се одвоји од читавог низа нежељених (баластних) материја.

Обично је потребно екстракцију вршити барем три пута да би се добило квантитативно искоришћење екстракције. Због неизбјежних губитака током процедуре екстракције потребно је приликом стандардизације обавезно утврдити величину приноса екстракције (recovery) која се изражава у постоцима од укупне количине анализираног једињења (АОАС методе, 1990). Зато је поред приноса екстракције, можда још важније утврдити и поновљивост (стабилност) приноса.

2.2. ЕКСТРАКЦИЈА ПОМОЋУ ЧВРСТЕ ФАЗЕ

Напредак у технологији чврсто-фазне (SPE) екстракције, као и роботизована опрема, чине ову технику способном да брзо, лако, ефикасно и исплативо обави припрему узока (Vicom, Waters Co, Agilen, J.T. Baker, Supelco Co, Application note for SPE). Коришћењем релативно јефтиних, претходно пакованих колоница (кертрица) које садрже хроматографско паковање (сорбент), тражено једињење (траг) из раствора узорка се одваја од осталих једињења из матрикса уношењем раствора узорка у уређај, везивањем за сорбент, а затим се, помоћу селективног елуирања различитим растварачима или на почетку или на крају елуира. Погодност и једноставно коришћење су основне добробити колоница за екстракцију чврсте фазе. Ово може омогућити да се максимизира продуктивност аналитичких операција уз истовремену уштеду времена и новца.

Уобичајено се могу одабрати три различита начина везивања на колоницама који практично одговарају хроматографији: на нормалним фазама, на обрнутим фазама и са јонском измјеном.

Постоји много различитих типова сорбената за сваки начин, и избор стратегије, начина, сорбената и елуционих раствора зависиће од специфичне мјешавине узорка и циља сепарације.

Постоје двије једноставне стратегије екстракције чврсте фазе за припрему узорка. Може се одабрати сорбент за колоницу, растварачи узорка и елуциони растварачи да проузрокују:

Стратегија 1. Тражена једињења се пропуштају, док су интерференције матрикса адсорбоване (задржане).

Стратегија 2. Задржана су тражена једињења, док су интерференције матрикса испране кроз колоницу. Након тога се тражена једињења елуирају са погодним растварачем.

Фотографија 1. Припрема узорка помоћу SPE

2.3. ЕКСТРАКЦИЈА НА ЧВРСТОЈ ФАЗИ ПОМОЋУ ОАСИС КОЛОНИЦА

Нови захтјеви код припреме узорка су довели до развоја новог, специјално дизајнираног полимерног сорбента који оптимално одговара SPE на обрнутим фазама. Oasis® HLB кополимер са јединственим хидрофилним-липофилним балансом није као традиционални SPE сорбенти. Данашњи циљеви модерне екстракције на чврстој фази (SPE) су бржа пропустљивост, већа поновљивост и репродуктивност, јача ретенција и селективност. С обзиром на тип једињења, могу се користити три врсте колоница за хроматографију:

- ☒ HLB – хидрофилни-липофилни баланс
- ☒ MCX – смјеша HLB и јаког катјонског измјењивачког кополимера
- ☒ MAX – смјеша HLB и јаког анионског измјењивачког кополимера

Уз помоћ само ове три врсте кополимерних сорбената покривен је цјелокупни радни опсег класичних колоница уз двије врло битне

компаративне предности: до три пута већи капацитет везивања код Oasis колоница у односу на стандардне и независност стабилности везивања у односу на сушење, што обогуђује припрему огромног броја узорака паралелно, без бојазни да ће се сушењем изгубити аналит.

2.3.1. HLB – хидрофилни-липофилни баланс

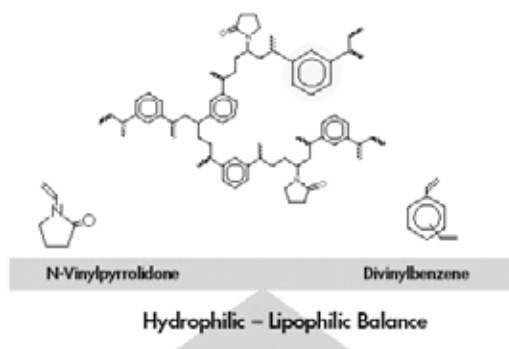

Схема 1. Структура HLB сорбента (*Introduction to Waters Corp., 2003–2004*)

Oasis[®] HLB сорбент је микропорозни кополимер начињен од избалансираног односа два мономера, липофилног дивинилбензена и хидрофилног N-винилпиролидона. Обезбјеђује реверзно фазну способност са специјалном „поларном удицом” са појачаним хватањем поларних аналита и изврстан афинитет ка води. Еквивалент је сорбентима на нормалним и обрнутим фазама средње и мале поларности.

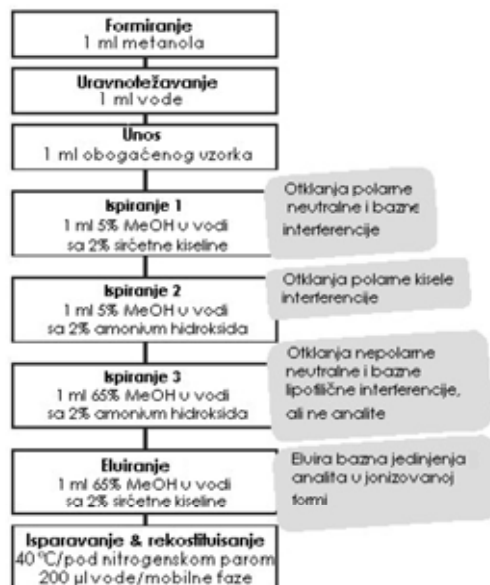
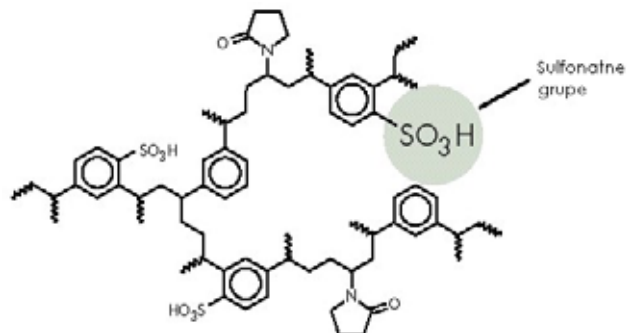

Схема 2. Примјер једноставне процедуре за екстракцију помоћу HLB сорбента

Фотографија 2. Примјена колоница и вакуум уређаја у екстракцији супстанци

2.3.2. MCX – смјеша HLB и јаког катјонског измјењивачког кополимера

Obrnuto fazni sorbent sa katjonskom izmjenom, mješani mod

Схема 3. Структура Oasis[®] MCX сорбента (Introduction to Waters Corp., 2003–2004)

Смјеша постиже селективну ретенцију базних супстанци са групама катјонске измјене на површини сорбента. Овај нови хидрофилан полимерни сорбент је стабилан од pH 0 до 14, што чини развој метода једноставнијим и бржим.

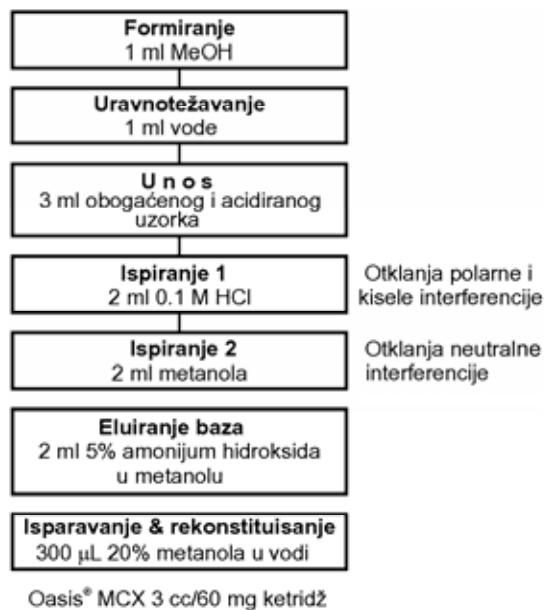
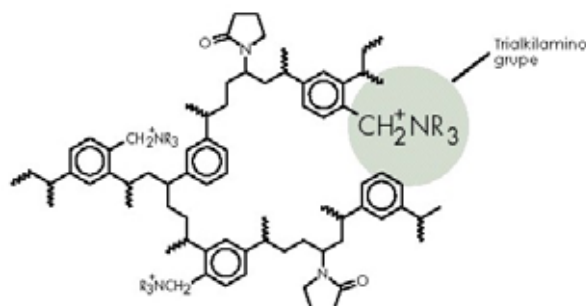

Схема 4. Метод за екстракцију базних једињења Oasis[®] MCX

2.3.3. MAX – смјеша HLB и јаког анионског измјењивачког кополимера

Obrnuto fazni sorbent sa anjonskom izmjenom, mješani mod

Схема 5. Структура Oasis[®] MAX сорбента (Introduction to Waters Corp., 2003–2004)

Oasis[®] MAX сорбент има добро контролисани капацитет јонске измјене од 0.3 mmol/g (meq/g), што даје репродуцибилне SPE протоколе за екстракцију киселих једињења и метаболита из биолошких флуида. Како је овај сорбент са јонском измјеном синтетизован од обрнуто фазног Oasis[®] HLB кополимера, он има два механизма ретенције (ањонска измјена и обрнута фаза) којима се може предвидљиво манипулисати (Introduction to Waters Corp, 2003–2004).

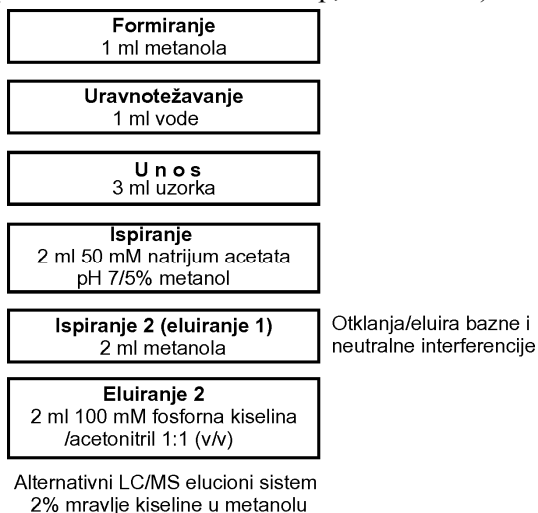

Схема 6. Метод за екстракцију киселих једињења Oasis[®] MAX (Introduction to Waters Corp., 2003–2004)

3. ЗАКЉУЧАК

Резултати истраживања у коначном облику се утврђују на основу стандардних и валидираних, одговарајућих аналитичких метода у складу са принципима добре лабораторијске праксе (GLP), односно општим и специфичним аналитичким захтјевима акредитације форензичких лабораторија, на бази статистичких параметара и одговарајућих прописа. Кориштењем ефикасних и развијених метода припреме узорак трагова кривичних дјела у форензичкој лабораторијској пракси, преко статистичких параметара и аналитичких особина, могуће је добити поуздане резултате за судски процес. Течно-течна екстракција показује задовољавајући принос екстракције, али захтијева много већи утрошак хемикалија и времена, при чему су екстракти, у поређењу са остале двије технике, мање чисти, па на TLC, HPLC-UV и HPLC-FLD методама смањују доњу границу осјетљивости методе. Стандардна и Oasis SPE техника постиже готово идентичне резултате, па је погодна за све напријед наведене технике. Али, проблем је што у класичној SPE узорци не могу да се припремају у већим серијама пошто са сушењем може доћи до губитка супстанци. Најпогоднија метода за припрему узорак у форензичким лабораторијама јесте SPE екстракција са Oasis колоницама, по свим аналитичким (recovery, поновљивост, прецизност, LOD и LOQ) и економским захтјевима, а посебно ако се одређивање врши помоћу GC, GC/FID, GC/MS и HPLC-MS технике.

4. ЛИТЕРАТУРА

- [1] ACS COMMITTEE ON ENVIRONMENTAL IMPROVEMENT, SUBCOMMITTEE ON ENVIRONMENTAL ANALYTICAL CHEMISTRY, ANALYTICAL CHEMISTRY Guidelines for Data Acquisition and Data Quality Evaluation in Environmental Chemistry, VOL.52.NO.14.DECEMBER 1980 (2249–2257).
- [2] Agilent Application Notebook for Food Analysis (2004)
- [3] C.F. Poole, S.K Poole, *Instrumental Thin-Layer Chromatography*, Anal. Chem. Vol. 66, No1 (1994)
- [4] D. Newman: *Instrumental Methods of Experimental Biology*, The Macmillan Company, New York, 1964
- [5] Р. Ђурица, Оптимизација метода за екстракцију и инструментално одређивање микотоксина у намирницама, докторска дисертација, Универзитет у Бањалуци, Технолошки факултет, 2006.

- [6] Марјановић Н. Ј., Крстић Б. Ђ., Инструменталне методе у биолошким истраживањима, Технолошки и Природно-математички факултет Универзитета у Новом Саду, 1998.
- [7] Primer A, Agilent Technologies – Food Safety Applications in Mass Spectrometry USA (2004)
- [8] Oasis Applications Notebook for Agrchemical, Food, Pharmaceuticals, Forensics and Enviromental, Waters, 2003.,
- [9] Project SMT-CT96-2045. Validation of analytical methods to determine the content of aflatoxin, ochratoxin and patulin in foodstuffs of vegetable origin. Partner 4 – Alison Williams and Peter Mann, Leatherhead Food RA, August 1997.
- [10] Waters Corporation USA Aplication Note for Food Analysis by LC-MS (2002)
- [11] Зечевић Т., Ковачевић М., Теорија узорака и планирање експеримента, Економски факултет Београд, 1991.

R. Đurica³,

M Dragoljić⁴

ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE TRACE SAMPLES PREPARTAION IN FORENSIC/LAB PRACTICE

Abstract: There are a lot of organic and inorganic chemical substansces that are in corellation with criminal offence and that should be analyzed in a forensic laboratory in order to discover the connection between the perpetrator and crime. Concentrations of these substances are usually very low, while matrix from different samples is very compound, which indicates certain analytical problems during their quantity and quality identification. There is a huge number of analytical interfering impurities which can cause a mistake during the analysis on an instrument. Exactly

³ Police College, Banjaluka, the Republic of Srpska, BiH (djuricar@blic.net)

⁴ The Republic of Srpska Ministry of Interior, Criminal-technical Center, Banjaluka, , the Republic of Srpska, BiH (mdragoljic@mup.vladars.net)

because of this the actual analytical problem has been analyzed – samples preparation and substances extraction (drugs, explosives, poisons, medicaments, etc.) that should be isolated by one of the following ways-extractions: liquid - liquid, standard solid - liquid and Oasis solid - liquid. Having isolated the traces, they are then being identified by different techniques: TLC, ELISA, HPLC-UV, HPLC-FLD, GC, GC/FID, GC/MS, HPLC-MS, HPLC-MS/MS and etc. A precondition for quality control of traces isolation is a quality of a measuring technique (instrumental method), which must be tested and compared with the rest according to several parameters: recovery, limit of detection (LOD), limit of quantitation (LOQ), reliability, robustness and economical profitability. Nowadays, it happens very often that the court procedure finishes unsuccessfully and without conviction since good lab practice is not complied with and because of an absence of accredited labs and standard and validated methods.

Key words: trace, matrix, extraction, analysis, instrumental method

Доц. др Милан Гужвица
Управа за полицијско образовање
Висока школа унутрашњих послова
Бања Лука

КАРАТЕ У СПЕЦИЈАЛНОМ ФИЗИЧКОМ ОБРАЗОВАЊУ

Апстракт: У овом раду се жели указати на значај изучавања каратеа у програму Специјалног физичког образовања, као погодног средства за одбрану, напад и контранапад. Бројна искуства и истраживања показују да се, из године у годину, повећава број криминогених понашања како појединаца, тако и група, да је све већи број оних који имају психолошке проблеме или манифестују одређену, специфичну психопатологију, као и да ескалирају физички напади не само на грађане, већ и на овлаштена службена лица. Зато се указује потреба да полицајац, након прецизне и правилне процјене ситуације, у циљу властите безбједности (понекад је и у животној опасности), мора предузети одговарајућу превентивно-офанзивну физичку активност. Сматра се, а и многобројна искуства показују да карате, с обзиром на његове специфичности, у типичним ситуацијама обављања послова безбједности јесте веомагодно средство за превентивно дјеловање, као неопходна варијанта у рјешавању ситуационо-моторичких проблема.

Кључне ријечи: карате; Специјално физичко образовање

1. УВОД

Готово у свим службама чија је основна дјелатност безбједност или заштита, запажа се тенденција уврштавања борилачких вјештина, махом са Далеког истока. Ова тенденција везана је управо за неоспорну вриједност ових вјештина. Једна од таквих вјештина, посебно изражена код нас, јесте и карате, као једна од најактуелнијих борилачких дисциплина, како у подручју спорта, тако и у специјалним програмима практично примијењених борења. Карате је, по мишљењу великог броја аутора, настао стапањем борилачких форми са простора Кине, Рјукју

архипелага и других околних простора. Опште је мишљење да је карате "наслиједио" практичну борилачку основу (технике и основне борилачке принципе) од окинављанске самоодбрамбене вјештине Окинава-Те. Основну технику чинили су ударци рукама и ногама, али су коришћене и друге технике, као што су полуге, бацања и гушења, те борење с импровизованим оружјем (мисли се, прије свега, на штапове и пољопривредне алатке). Његово даље усавршавање и развијање условљено је потребом за одбраном "голог живота". Ово је и био разлог да се карате усаврши као метод практичне борбе која садржи ефикасне, па и смртоносне борилачке технике. Иако се данас карате практикује као спорт (не као вјештина), и иако је изгубио "дух", он је задржао основне елементе технике који омогућавају одговарајућу ефикасност при обављању безбједносних послова.

1.1. ШТА ЈЕ КАРАТЕ?

Шта све јесте карате вјештина, могуће је видјети из неколико карактеристичних дефиниција које се могу наћи код нас. Према Јовановићу, С. (Хиситака, М.) карате се дефинише овако:

..."У суштини, карате је низ техника и менталних ставова, систематизованих и кодификованих у борилачкој вештини, која кроз ригорозни и систематски тренинг тежи да достигне знање о себи и другима и да коначно створи стање комплетне хармоније између себе и универзума"

..."Карате је, такође, једна од најефикаснијих борилачких вјештина. Када је настао, развио се као метод вежбања за личну самоодбрану и рат, где је надвладавање противника био једини важан циљ".

Јорга, И. (према Јовановићу) каже да је карате вјештина борења без оружја.

Такође се може рећи да је карате вјештина својеврстан образац понашања, којим се манифестује вјештина извођења одређених форми и кретања заснованих на биомеханичким принципима, са циљем одбране и савладавања противника. У питању је веома динамичан спорт, гдје се врше нагле промјене правца и смјера кретања са веома честим извођењем појединачних или комбинованих техника (мисли се на разноврсност удараца и блокова), при чему је ангажовано цијело тијело, уз беспријекорну унутармишићну и међумишићну координацију. За карате се може рећи да је то синтеза менталне и тјелесне активности, тјелесне снаге и сигурности у контакту са противником, препознавање и предвиђање намере противника, доношење одлуке и реализација моторног програма, ритам и тајминг. Као индивидуалан спорт, када је у питању спортска борба [2], карате се дефинише као облик надметања два

супротстављена такмичара у испољавању вјештине (технике) каратеа по правилима која прецизирају: трајање борбе, критеријуме вредновања технике и понашање (дозвољене и забрањене радње). Резултат борбе је квантификован бројем постигнутих поена, који дају биполарни исход означен као побједа или пораз. Спортска борба у каратеу је сложена, астереотипна, ациклична активност са разуђеним облицима ставова, кретања, удараца, блокова и чишћења¹. Доминантна техника, уједно и једина техника која се бодује као поен, јесте ударац у неку од виталних тачака противника. Приликом задавања удараца, неопходно је да се задовоље основни елементи техничког извођења, као што су: добра форма, коректан став, испољеност снаге, правовременост и коректност дистанце. Бодовне површине су: глава, лице, врат, леђа, груди и стомак. У питању је, дакле, комплексна моторичка активност која се реализује кроз велики број сложених, промјенљивих и непредвидивих кретања и ситуација које захтијевају најбоље одговоре. Да би дошао до тог нивоа квалитета, каратиста треба научену (до аутоматизма или, још боље, навике) структуру кретања интегрисати у задане структуре ситуација на најефикаснији начин, те их по потреби моћи и модификовати. Таква обученост и квалитет зависе од читавог низа различитих фактор, у које спадају моторичке способности као општа функционална обиљежја. У питању су: сви видови снаге; сви видови брзине; координација; равнотежа; прецизност и гипкост.

Као и свака спортска активност, карате се може посматрати са структуралног, биомеханичког и функционалног аспекта. Структурални значај нам говори о хијерархији и важности типичних фаза и потфаза и структуралних јединица које чине моторички садржаји каратеа. Биомеханички значај се огледа у ефикасности извођења технике, а функционални кроз структуру и доминацију енергетских процеса у каратеу. Може се рећи да у каратеу доминирају анаеробни (фосфагени) енергетски процеси, с обзиром на то да је у питању спорт максималног интензитета, при чему трајање акције може да буде и више секунди (продужени или репрограмирани напад). Са становишта кретања и структуре ситуација, карате је веома комплексан. Структуру чине комплекси једноставних и сложених кретања којима доминирају трансформације из ситуације у ситуацију, односно из акције у акцију (напад – одбрана – контранапад). Када говоримо о факторима успјешности борбе, морамо погледати њену спецификацију. Спецификација се односи на структуру низа спорташевих способности и особина које утичу на успјешност у спортској борби. Ти фактори увијек су поредани хијерархијски по важности. Неки од фактора су: моторичке

¹ Pored ovih tehnika, u modernom karateu dozvoljena su nožna i bočna bacanja nakon hvatova, koja ne traju dugo. Međutim, ove tehnike nisu poentirajuće.

способности, функционалне способности, морфолошке карактеристике, али и когнитивне способности (способност тактичког мишљења), затим конативне способности (контрола емоција и агресивности), здравствени и социјални статус, утренираност итд.

Најчешће спомињане као доминантне у каратеу су слиједеће способности: снага (експлозивна и брзинска); брзина (брзина извођења појединачног покрета и низа покрета – фреквенција покрета); координација и гипкост.

Сматра се да се велики дио сложених структура, неопходних како за личну безбједност тако и за безбједност онога што се штити, може наћи у карате вјештини. Дакле, нужност практиковања каратеа у сврси безбједносних послова, може се сагледати кроз сљедеће: карате је од фундаменталног значаја за одржавање и развој здравственог статуса личности; карате представља веома значајан елеменат доживотног усавршавања за обављање безбједносних послова и карате може испуњавати неке потребе појединца да ефикасно обавља безбједносне послове.

Практиковање каратеа има за **циљ** да се студенти Високе школе унуташњих послова оспособе да у оквиру своје будуће професионалне дјелатности могу практично примијенити своја практична и теоретска знања. Како би се могао остварити циљ, потребно је дефинисати слиједеће **задатаке**: усвајање теоријских и моторичких знања за обављање професионалних задатака и сналажење у непредвиђеним, ургентним ситуацијама; задовољавање потребе за кретањем и потицање самосталног вјежбања; развијање интереса за лични напредак у обављању задатака и усвајање знања о очувању здравља.

1.1.1. ЗДРАВСТВЕНИ АСПЕКТ

Стаavimo ли човјека на њему припадајуће мјесто, у средиште постојања и збивања, тада, прије свега, морамо да водимо рачуна о његовом здрављу и о свему ономе што се под тим подразумева. Разумљиво је да је за обављање веома сложених, понекад и веома ризичних послова, које подразумева безбједносна дјелатност, потребна здрава и стабилна личност. Зато треба нагласити потребу за континуираним физичким вјежбањем, чији би један од основних задатака био очување здравственог статуса човјека. Докази о позитивним учинцима редовног физичког вјежбања обједињени су у декларацији Свјетске здравствене организације (WХО, 2004). Неки важнији наводи из декларације указују на то да редовна физичка активност смањује постотак срчаних удара, смањује ризик од рака дебелог цријева, смањује ризик од оболијевања од дијабетеса типа 2, помаже при регулацији крвног притиска и превенцији хипертензије, помаже контроли тјелесне

тежине, помаже контроли остеопорозе, придоноси бољем психичком стању, смањује стрес, анксиозност и депресију, придоноси контроли и превенцији ризичног понашања, посебно младих особа. Наравно, да би ови позитивни ефекти били могући, потребно је редовно физичко вјежбање, које би узроковало стварање навика и свјесности потребе за физичким активностима. Са стајалишта формирања навике редовног физичког вјежбања и подизања нивоа психофизичких способности, потребно је самостално вјежбање у слободно вријеме по упутама стручњака. Индивидуализација процеса вјежбања треба да се огледа у развијању и обогаћивању личне природе човјека у складу са специфичним индивидуалним потребама, склоностима и могућностима. По упутама стручњака могуће је потпуније и свестраније развијање индивидуе, гдје ће, приликом рада, вјежбач сам, према својим способностима одредити обим и интензитет вјежбања. Оваквим приступом и начином вјежбања (посебно у аеробним условима) могуће је обезбиједити оптимално снабдијевање организма енергијом за његове потребе и побољшати рад кардиоваскуларног система, обезбиједити боље снабдијевање ткива кисеоником, градивним и другим материјама неопходним за бржи опоравак и регенерацију ткива. Врши се боље и брже одстрањивање штетних продуката из организма, што доприноси бољем функционисању организма уопште. Надаље, свакодневно практиковање каратеа обезбјеђује оптималну контрактилност мишића (могућност испољавања и реализације силе), покретљивост зглобова и еластичност њихових веза. Дакле, довољно аргумената за доживотно кретање које је могуће кроз практиковање каратеа.

1.1.2. ОБРАЗОВНИ И ТРЕНАЖНИ АСПЕКТ

Карате се може изучавати са два основна аспекта: образовног и тренажног. Образовни аспект подразумијева усавршавање метода учења различитих начина и савладавања елемената технике и њихових веза, док тренажни аспект подразумијева развој метода за повећање ефикасности у рјешавању одређених ситуационих проблема.

Да би се наведено испунило, потребно је израдити програм вјежбања на основу одговарајућих критеријума. Први се критеријум односи на објективну provedивост задатака у материјалним условима, а други на примјереност тема према индивидуалним способностима појединца, усклађено са интересима и потребама будућег радника унутрашњих послова (убудуће само радник). У питању је, дакле, процес вјежбања који, поред већ раније изнесених и познатих здравствених ефеката, има и образовни карактер. С обзиром на то да је обавеза радника доживотно усавршавање и вјежбање, они ће понекад сами морати да организују поље својих дјелатности и проналазе најбоља рјешења, без

директне помоћи стручњака. Већ због чињенице да обављање професионалних дужности и обавеза подразумева и употребу физичке силе, могући су, дакле, физички контакти са другим лицем (или са више лица), који могу резултирати угрожавањем живота, те је потребно да радник овлада специфичним моторичким знањима, способностима и вјештинама које би му омогућиле да што ефикасније обавља своју дјелатност. Радник треба да усвоји веома сложене и варијабилне моторичке структуре, које ће му омогућити сналажење у датој ситуацији на бази познатог, с циљем успјешног и ефикасног рјешавања ситуационих проблема. Ситуационо-моторичке проблеме моћи ће рјешавати у тренутку када у потпуности усвоји основне елементе технике и њихову везу, када усвоји комбинаторику напада и одбране, односно када схвати и разумије елементе ситуације, достигне аутоматизам и створи навику. Наравно, како би се достигао овако висок ниво увјежбаности, односно како би увјежбано било и практично примјењиво, потребно је свакодневно вјежбање.

Свакодневним вјежбањем (практиковањем) каратеа, истовремено се развијају и специфичне *адаптивне карактеристике*. С обзиром на то да човјек представља јединство психе и коме, чија је функција пријем и прерада информација, доношење одлука и предузимање акција, лако се да закључити да је, не само за усвајање и практиковање карате вјештине, већ и за обављање безбједносних послова, од изузетне важности оптимални ниво, како когнитивних и конативних способности, тако и оптимални ниво моторичких способности. Наиме, досадашња истраживања која су проведена код нас из области каратеа, указују на то да су успјешност и начин примјене технике условљени низом фактора у просторно-временским односима, од којих су из простора моторичких способности најзначајнији: сви видови снаге, сви видови брзине, прецизност и правовременост. Дакле, експлозивна снага која представља способност брзог укључења мишића, значајна је за различите врсте кретања, удараца, рушења, поваљивања и полуга; брзинска снага – способност брзог генерисања силе при великим брзинама контракције условљава ефикасност примјене моторног програма и издржљивост у снази – способност извођења максималног броја контракција при одређеном отпору омогућава већи број понављања акција у дужем временском периоду.

За цјелокупну успјешност и ефикасност примјене технике веома је значајна брзина. Тако, способност брзе нервно-мишићне реакције омогућава правовремено избјегавање напада, али и брзо искоришћавање показане слабости противника и прелазак у контранапад. Велика брзина извођења појединачних покрета омогућава успјешну примјену елемената технике, фреквенција покрета омогућава наставак акције, а максимална

брзина локомоције, правовремено извршење репрограмираног моторичког програма.

Прецизност кретања је значајна у смислу стварања оптималне дистанце и довођења нападача у неповољан положај, затим прецизност удараца у неку од виталних тачака, прецизност хватова и ослонаца у циљу прављења полуга, обарања и поваљивања, све су то елементи који увелико доприносе рационализацији и ефикасности технике.

У цјелокупном извођењу одређене активности (одбране, напада, контранапада или превентивног напада), уколико изостане правовременост дјеловања, без обзира на све друге способности, ефикасност, а тиме и успјешност рјешења ситуационо-моторичког проблема не би била могућа.

Без аспирација ка детаљном опису послова које радник у својој пракси може да има, али имајући у виду раније изречену чињеницу да је човјек цјеловито биће, лако ћемо закључити да су ове карактеристике пожељне за сваког појединца, а посебно за оне појединце који обављају веома тешке и сложене послове као што су безбједносни послови. Наиме, познато је да радник може бити мета физичког напада једног или више лица, те да ситуациони проблем мора понекад ријешити и физичком снагом, па су наведене карактеристике, поред других, несумњиво веома значајне за обављање професионалних дужности. Зато радник, приликом практиковања карате вјештине, треба посебну пажњу поклонити одбрани од различитих врста не само напада, већ и превентивном нападу на потенцијалног нападача. Како би одбрана и превентивни напад били ефикасни, значајно је да радник поред већ наведених има и сљедеће способности: способност контроле стреса; брзе и прецизне процјене ситуације; способност антиципације – способност предвиђања противникових намјера; способност брзине доношења одлуке; проналажења најбоље тактике; способност процјене оптималне дистанце и висок ниво технике. Способност визуелне специјализације; перцептивно реаговање; перцептивна брзина; динамичка перцепција (перцептивни фактор – способност опажања и дискриминација елемената неке структуре, налажење или препознавање одређених елемената у перцептивном пољу, формирање цјеловитих структура), затим, емоционална стабилност (прије свега самопоуздање); жеља за успјехом; смјелост; упорност и реалистичност су такође веома значајни за практиковање каратеа, али и за обављање професионалне дјелатности радника.

Дакле, поред моторичких способности, когнитивне и конативне способности, али и едукабилнос, незаобилазан су фактор у рјешавању, не само ситуационо-моторичких проблема, већ и других појавних облика из дијапазона безбједносне дјелатности. Наиме, да би се ријешио било какав

моторички проблем, потребна је когнитивна анализа моторичког проблема. Когнитивна анализа није битна само приликом уочавања моторичког проблема, него и касније, када се моторички проблем покуша практично рјешити. Тада је когнитивна анализа уско везана за процесе регулације, гдје је битна брза анализа повратних информација. Будући да било коју кретну активност спроведену кроз карате вјештину треба посматрати под видом пријема, задржавања и трансформације информација, што треба да произведе адекватну активност, нема сумње да су когнитивне способности од битног значаја за савладавање сложених, ситуационо-моторичких проблема.

Надаље, познато је да различите, непредвиђене ситуације (честа појава у безбједносној дјелатности), могу да изазову одређени поремећај динамичке равнотеже организма (поремећај хомеостазе организма, односно унутрашње стабилности организма), што пак негативно утиче на ефикасност одговарајуће, потребне реакције. Наиме, свака новонастала ситуација узрокује одређену врсту стреса, што захтијева процес прилагођавања насталим промјенама, тако да тијело увијек на одређени подражај одговара мобилизацијом расположивих снага (мисли се на конативне и интелектуалне способности). Ипак, ма колико да је лице адаптирано и отпорно на узрочнике стреса (стресоре), угрожавање физичког интегритета личности изазива неспецифичне реакције, које радник приликом обављања своје дјелатности, дозвољеним средствима, мора свести на одговарајући ниво понашања (прије свега, контрола агресивности и одбрамбених реакција). Дакле, за успјешну и ефикасну одбрану, као и превентивни напад, нужно је развити оптимални ниво отпорности на стрес, како би се створили услови за нормално расуђивање и реаговање. Вјежбањем и практиковањем каратеа могуће је развијати одређене способности радника које ће му омогућити брзу адаптацију на поремећај хомеостазе, а тиме пружити могућност одговарајуће и правовремене реакције на искрсли проблем. Практиковањем каратеа у сложеним и различитим тренажним условима, радник постаје резистентан (отпоран) на спољашње утицаје и непредвиђене ситуације, те постаје ефикаснији у обављању своје дјелатности. Резистентност радника на тренутну опасност му омогућава да трезвено сагледа ситуациони проблем и правовремено донесе одлуку. Често је то превентивни напад на потенцијалног нападача (предузимање иницијативе прије нападача) са циљем нарушавања његовог интегритета. Предузима се без колебања, након "читања" противникових мисли, односно када је противник показао намјеру да ће напасти, дакле, прије започетог напада. Ниво деструкције зависи од степена опасности који нападач може да проузрокује. Деструкција може бити дјелимична и потпуна, зависно од специфичности ситуације.

Само програмирање одбране и превентивног напада представља веома комплексну мисаону активност, која подразумева: сагледавање и схватање просторно-временских односа као цјелине; уочавање и препознавање противникове акције; упоређивање препознатог моторичког програма са програмом који треба да се реализује; избор одговарајућег програма; одабирање и додавање одговарајућих вриједности за одабрани програм (допуна моторичког програма) и давање наредбе за реализацију и реализација опструкције противникове акције (избјегавањем и блокирањем или пак, ударцем).

Правилна и брза процјена ситуације, препознавање противникове акције, разликовање важних од мање важних елемената у временско-просторним односима, рјешавање проблема проузрокованих одређеним кретањем и утврђивање веза елемената и актуелне ситуације, бирање најбоље тактике, све су то активности за које су одговорне когнитивне способности, које су веома значајне за успјешност рјешења ситуационо-моторичког проблема.

Предвиђање противникове акције на основу његовог "говора" тијелом (тонуса, држања и положаја тијела, израза и боје лица, претходно изведене кретње, предмета, уколико га има у руци, и начина на који га противник држи), свакако је један од елемената који нуди могућност доброг предвиђања, а тиме и могућност правовремене и адекватне реакције.

Способност брзог доношења одлуке о реализацији моторног програма представља један од најзначајнијих фактора за рјешење ситуационо-моторичког проблема. Под брзином доношења одлуке се подразумева способност да се у најкраћем времену изврши избор најефикаснијег моторног програма међу низом могућих, у сагласности са новонасталом ситуацијом.

Процес доношења одлуке представља латентно вријеме реакције на спољашњу драж. За ову активност значајна је брзина проводљивости аферентних нервних путева, брзина преношења сигнала између синапси, као и брзина проводљивости еферентних нервних путева. У питању је, дакле, веома сложен процес, који се одвија на највишем нивоу когнитивног функционисања, гдје се врши непосредна анализа постојеће проблемске ситуације, као и анализа програмирања или репрограмирања моторног програма у новонасталим просторно-временским односима, након чега се доноси одлука о његовој реализацији. Наравно, они који су имали велики број понављања истих или веома сличних моторних програма у одговарајућим проблемским ситуацијама, чије су синапсе

постале фацититарне², а аферентни и еферентни моторни неурони постали дебљи (проводљивији), биће бржи у доношењу одлуке о реализацији одабраног програма.

За успјешност рјешења ситуационо-моторичког проблема, веома је значајно одабрати одговарајућу тактику, што подразумева менталну елаборацију ситуационог проблема, засновану на доброј, реалној и потпуној процјени, а у складу с властитим могућностима и рационалним утрошком енергије, с једне стране, и могућностима противника, с друге стране.

Осим тактике, важна је и оптимална дистанца као предуслов за ефикасно реаговање. То је међусобно растојање двојице супротстављених лица, које омогућава правовремено и безбједно реаговање. Дистанца није универзалног карактера, једнака за све, већ је варијабилна и зависи – како од властитих морфолошких и психофизичких способности, тако и од противникових карактеристика. Тако ће, на примјер, лица дужих екстремитета имати већу дистанцу од оних са краћим екстремитетима, док с друге стране, лица истих морфолошких карактеристика али различитих физичких способности могу имати и различите удаљености од потенцијалног нападача. Наравно, лица с већим нивоом физичких способности имаће и већи избор дистанци, чиме се повећава могућност безбједније и ефикасније одбране.

Дакле, могуће је кратко закључити да успјешност рјешења ситуационо-моторичког проблема, са којим се радник у обављању своје дјелатности може срести, зависи од нивоа обучености у каратеу и психофизичких способности индивидуе.

1.2. ШТА ЈЕ СПЕЦИЈАЛНО ФИЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ?

Када се говори о термину физичко васпитање, обично се мисли на педагошки процес који је усмјерен на развијање позитивних навика физичког вјежбања које доприноси свеукупном васпитању личности у систему осталих утицаја васпитања. Као такав, термин се обично користи у систему образовања ученика основних и средњих школа. Међутим, када су у питању посебне кадровске школе (војска и полиција), или посебне професионалне групе, онда се физичко васпитање "претвара" у образовање, које подразумева стицање посебних знања и развој посебних способности, које заједно са знањима из других области

² Facilitacija je proces koji podrazumijeva sposobnost transmisije istih signala preko istih sinapsi svaki naredni (slijedeći) put. Kada su sinapse postale facilitarne, onda i signali iz drugih dijelova mozga mogu da izazovu prolaz impulsa kroz isti niz sinapsi, iako senzorni ulaz nije bio stimulisan. Stvara se osjećaj ponovnog doživljaja iste senzacije, iako je to samo memorija senzacije (kraće vrijeme motorne reakcije na podražaj, odnosno kraće vrijeme obrade podataka).

доприносе Специјаном физичком образовању за извршавање одређених професионалних задатака. У том смислу на Вишој школи унутрашњих послова у Земуну још осамдесетих година прошлога вијека утемељена је посебна стручно-научна област под називом Специјално физичко образовање (у даљем тексту СФО), што је прихваћено од осталих кадровских школа и као такво "пренесено" и на Високу школу унутрашњих послова у Бањој Луци. Овај предмет се ослања на доминантне садржаје из области борилачких спортова; међутим, у оквиру средстава и метода користе се и друга средства за развој специфичних способности.

Као такав, СФО је интегрални дио цјелокупног образовања и спада у уже стручне предмете на Високој школи унутрашњих послова у Бањој Луци.

Дакле, предмет његовог изучавања односи се на најнеопходнија знања која радник унутрашњих послова треба да има, односно на структуру послова и радних задатака које обавља, циљева и предмета његовог рада, средстава рада, окружења у којем обавља своју дјелатност, на програмске активности СФО-а, на његов антрополошки и едукативни статус и на захтјеве послова за одговарајућим знањима, способностима и карактеристикама [3]. Како би будући радници могли одговорити захтјевима службе, потребно је да се у њиховој едукацији користе посебне структуре активности и стимулуси (падови, гушења, бацања, држања, кретања, ставови, блокови, ударци, полуге, затим њихове варијанте и комбинације и примјена у савлађивању отпора, одбијању напада, нападу, односно превентивном нападу). Зато су, у складу са сложеношћу послова и услова у којима се ти послови обављају, конципирани и циљеви СФО-а тако да у садејству са другим научним дисциплинама које се изучавају на Високој школи унутрашњих послова допринесу ефикаснијем обављању професионалних задатака.

За СФО можемо рећи да има варијабилну моторну структуру, гдје се, ако се има у виду ациклични начин кретања, психомоторичке особине испољавају у сложеним условима. Техника представља систем рационалних покрета и специјализованих кретњи које се испољавају у достигнутом нивоима усвојености, као што су нпр. типизирана кретања, блокови, ударци, бацања, чишћења и полуге. Све то захтијева основне динамичке стереотипе наведених техника, као и способност ефикасне реорганизације тих динамичких стереотипа, односно стварање нових одбрамбених, нападачких и противнападачких алгоритама у току рјешавања актуелног проблема. Небројено много могућности и варијанти напада, различитих типова и способности нападача, било да је у питању голорук или различитим предметима наоружан нападач, захтијевају одређене способности и креативност у одбрани и првентивном нападу.

Тако, у новонасталим просторно-временским и биомеханичким условима, с циљем адекватног и успјешног реаговања, потребно је у најкраћем временском периоду модификовати одређени динамички стереотип. Зато будући радници службе унутрашњих послова треба да посједују и одговарајућа специфична знања и умијења која су од посебног значаја за ефикасност обављања професионалних задатака [1].

2. УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

Бити истински професионалац у обављању безбједносних послова, значи бити и специфично образован, и зато се обука не треба свести само на проучавање расположивих података, њихово диференцирање и систематизацију, прикупљање информација или планирање како реализовати конкретне случајеве у складу са законом и правилима службе, и у том смислу, достизање релативне индивидуалне границе, већ и на континуирано вјежбање каратеа у оквиру Специјалног физичког образовања. Једино континуираним, свакодневним вјежбањем могуће је слободно дјеловање, без спутаности осјећајима или размишљањем у тренутку доношења одлуке при рјешавању сложених ситуационо-моторичких проблема. Уважавајући чињеницу да карате вјештина подразумијева склад духа и тијела, мисли се да би овим захтијевима, у значајној мјери, карате могао да одговори као борилачка вјештина.

Наравно, главну улогу у организовању и пружању оптималних услова за редовно вјежбање требало би да има одговарајућа институција, а како би се осигурала актуелност и континуитет са савременим збивањима, потребна је међународна сарадња и размјена искустава, адекватни објекти и опрема. Посебну важност има научна и истраживачка дјелатност, чији је задатак да укаже на ефикаснији правац развоја и усавршавања практиковања карате вјештине.

3. ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Гужвица, М., 2000, Техничко-тактичке карактеристике тежинских категорија у југословенском каратеу, магистарски рад, ФФВ, Београд.
- [2] Јовановић, С., 1992, Карате теоријска полазишта, Нови Сад.
- [3] Милошевић, М., Зулић, М., Божић, С., 2001, Специјално физичко образовање, Београд.
- [4] Мудрић, Р., Милошевић, М., Јовановић, С., 2004, Напад у каратеу едукација и тренинг, Београд.

Doc. dr Milan Gužvica
Police Education Department
Police College
Banja Luka

KARATE IN SPECIAL PHYSICAL EDUCATION

Abstract: This paper wants to point out the importance of studying karate in Special physical education as a convenient mean of defense, attack and counterattack. Numerous researches and vast experience show that the criminal behavior of individuals and groups is increasing from year to year, and that there are a growing number of those who have psychological problems or who manifest some particular, specific psychopathology. In addition, escalated physical attacks both on citizens and authorized officials happen more and more often. Therefore, it is needed that a police officer, having assessed the situation precisely and properly, undertakes certain preventive-offensive physical activity in order to make themselves safe (sometimes it happens that their lives are endangered). It is believed, and the experience shows that karate, given its specificity, is a very convenient instrument of prevention in performing tasks of security, and an inevitable option in solving situational-motor problems.

Key words: karate, special physical education

Мр Горан Амицић
Висока школа унутрашњих послова
Бања Лука

РАЗВОЈ ЉУДСКИХ РЕСУРСА У ПОЛИЦИЈИ

Апстракт: *Активности управљања људским ресурсима разврставају се на различите начине; понекад се у тим разврставањима добијају и контрадикторни садржаји. И поред тога, у стручној литератури преовлађује став да управљање људским ресурсима подразумева следеће активности: 1) планирање и запошљавање, 2) развој запослених, 3) награђивање и мотивацију запослених и 4) заштиту запослених.*

Под развојем људских ресурса у полицији подразумевају се следећи процеси: социјализација, образовање и обука, оцењивање радне успешности, планирање и развој каријере запослених у полицији.

Кључне речи: *људски ресурси, полиција, социјализација, образовање, обука, радна успешност, каријера.*

1. Циљеви и методе развоја људских ресурса у полицији

Циљеви развоја људских ресурса

Развој људских ресурса у полицији подразумева задовољење већег броја организационих и појединачних циљева. Што је развој успешнији, шансе за остварење наведених циљева су веће. Овај развој је усмерен у правцу сталног преиспитивања, развијања и унапређивања знања, способности и вештина запослених, ради њиховог оспособљавања за успешно обављање садашњих и будућих послова, који су изложени сталним променама.

Најзначајнији циљеви развоја људских ресурса у полицији су:

- ☒ стално прилагођавање знања, способности, вештина и других потенцијала запослених,
- ☒ повећање радних резултата и мотивације за рад,

- ☑ стварање предуслова за јачање материјалног и социјалног положаја запослених,
- ☑ стварање бољих услова за рад у односу на друге безбедносне агенције,
- ☑ рационалније коришћење расположивих ресурса из интерних извора¹.

Методe развоја људских ресурса

Развој људских ресурса у полицији карактерише велики број метода којима организације прибегавају у складу са својим потребама, интересима и могућностима. Постоје индивидуални и групни методи.²

Индивидуални методи подразумевају различите облике развоја, прилагођавања и унапређивања знања, вештина и других потенцијала запослених у полицији, у складу са променама захтева посла. Најпознатији индивидуални методи развоја људских ресурса су:

- 1) тренинг,
- 2) проширивање послова истог нивоа сложености,
- 3) обогаћивање послова задацима вишег нивоа сложености,
- 4) ротација и
- 5) развој уз помоћ старијег колеге.

Групни методи развоја људских ресурса све су актуелнији. Они су усмерени у правцу јачања и развијања групних, односно тимских потенцијала и могућности. Најпознатији групни методи су:

- 1) тренинг,
- 2) пројектне групе,
- 3) кружиоци квалитета и
- 4) радионице за учење.

Развој људских ресурса у полицији подразумева примену и комбинацију примене већег броја метода, који се користе у свим процесима развоја људских ресурса, и то: у процесу социјализације, у процесу образовања и обуке, у процесу оцењивања радне успешности, као и у процесу планирања и развоја каријере запослених у полицији.

¹ Cascio, W., F.: *Applied Psychology in Personal Management*, 3rd ed., NJ, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1987, стр. 358.

² Bahtijarević-Šiber, F.: *Management ljudskih potencijala, Golden marketing*, Zagreb, 1999, стр. 749–754.

2. Социјализација запослених у полицији

Социјализација је процес увођења у посао новозапосленог радника и његово упознавање са полицијском организацијом, условима рада, правилима понашања, људима са којима ће радити, садржајем организационе културе и правима и обавезама из радног односа. У овом процесу учествују две странке: организација и запослени. Социјализација се увек не одвија на задовољавајући начин. Уколико се деси да организациона стварност није онаква каквом су је замишљали новозапослени, може доћи до озбиљних проблема. Разочарења углавном настају због незадовољства условима рада или немогућности испуњења одређених очекивања.

Социјализација запослених у полицији се састоје из три међусобно повезане фазе: припремна фаза, фаза суочавања и фаза интеграције.

Припремна фаза почиње још у периоду размишљања о послу и прикупљања почетних информација о полицијској организацији и условима рада у њој. С разлогом се може рећи да процес социјализације почиње још у фази селекције, јер се у њој кандидати упознају са многим појединостима везаним за полицијске послове и полицијску организацију. При томе је битно да се кандидати не доводе у заблуду, него да им се предочи стварно стање.

Фаза суочавања почиње фактичким ступањем на рад новоизабраног радника. Ова фаза представља велики изазов за сваког човека и она траје око две недеље. Посебно је важан први дан, јер се у њему новозапослени суочавају са многим изазовима и дилемама. Новозапослено лице ће бити збуњено ако га нико не сачека да му пожели добродошлицу и пружи му најнужније информације. Да би се процес социјализације одвијао у складу са потребама, интересима и циљевима, неопходне су одговарајуће припреме. Након пријема и фактичког ступања новозапосленог лица на рад, следи његово упознавање са садржајима и правилима организационе културе, као и његово оспособљавање за самосталан рад у полицији.

Фаза интеграције је последња фаза процеса социјализације запослених у полицији. Ову фазу карактерише овладавање правилима и начином рада, прихватање доминантних правила понашања, прилагођавање својих вредносних и других ставова. За новозапосленог посебан значај има разговор с руководиоцима, добијање релевантних информација од ментора који га оспособљава за самосталан рад, упознавање са општим актима полицијске организације и упознавање са правилима понашања. Уколико новозапослени радник у току ове фазе

наговести да би могао бити успешан у раду, веома је важно да му се за то ода признање у виду похвала и подршке од стране колега и непосредних руководиоца. Успешна интеграција у нову средину важан је предуслов нежељеног одлива радне снаге, мотивисаности за рад и остваривања добрих пословних резултата.

Облици социјализације и оспособљавања за самосталан рад могу бити групни и индивидуални. Групни облици постају актуелни у случају пријема већег броја нових радника. Они се углавном реализују по унапред припремљеним програмима који се често појављују као саставни део почетне обуке. Индивидуални облици су усмерени на оријентацију и оспособљавање појединаца. Код овог облика се одређује лице које има довољно искуства и познаје тај посао да новозапосленог упозна са правилима и начином рада и да прати његово понашање и напредовање у новој средини.

3. Образовање и обука запослених у полицији

Савремени услови привређивања, поред потребе прилагођавања организације предвиђају и потребу прилагођавања запослених. Организација се мора прилагођавати убрзаним променама у окружењу, а запослени честим променама захтева радног места и услова у којима раде. Образовање и усавршавање запослених постаје један од кључних и најефикаснијих фактора развоја људских ресурса у полицији³.

Образовање је ширење укупних спознаја, знања, вештина и способности за самостално одлучивање и деловање у различитим ситуацијама. Обука представља процес стицања знања и вештина неопходних за обављање конкретних послова и радних задатака⁴.

Утврђивање образовних потреба представља прву фазу у процесу образовања и обуке у полицијској организацији. У овој фази се одређују знања и вештине којима запослени у полицији требају овладати, као и људи које треба образовати. Ова фаза подразумева анализу организације, посла и појединца.

Анализа организације подразумева утврђивање образовних потреба из перспективе организације, њених циљева и интереса, њене пословне стратегије, организационих јединица, културе, промена, ресурса и могућности за образовање. Овом анализом треба обухватити и анализу људских ресурса.

³ Noe, R., A., Hollenbeck, J., R., Gerhart, B., Njright, P., M.: *Menadžment ljudskih potencijala*, prevod, Zagrebačka škola ekonomije i marketinga, "Mate", Zagreb, 2006, стр. 431.

⁴ Cascio, W., F.: *Applied Psychology in Personal Management*, 3rd ed., NJ, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1987, стр. 381.

Анализа посла представља значајан извор информација релевантних за обављање готово свих послова и задатака из области управљања људским ресурсима, па самим тим и за утврђивање потреба, садржаја и програма образовања. Анализом посла се дефинишу потребна знања, вештине, способности и друге карактеристике потребне за успешно обављање посла.

Анализа појединца чини најважнију карику у процесу утврђивања образовних потреба. Њом се даје одговор на питање коме је и у којој мери потребно образовање и која знања и вештине путем образовања треба усавршити и подићи на виши ниво. Најбољи показатељ потребе за образовањем на индивидуалном нивоу су недовољна успешност у обављању посла и неиспуњавање постављених циљева. Успешност у обављању посла зависи од мноштва разлога од којих се само неки, као што је недостатак потребних знања и вештина, могу отклањати образовањем.

Утврђивање циљева образовања и обуке у полицији представља другу фазу процеса образовања и обуке. У основи се може узети да постоје две врсте циљева: општи и посебни циљеви.

Општи циљеви се најчешће задовољавају образовањем запослених. Најзначајнији општи циљеви су: побољшање радне успешности; стално усклађивање, прилагођавање и унапређивање знања, вештина и способности запослених; припрема за напредовање и развој каријере; избегавање менаџерског застаревања; решавање организационих проблема и усмеравање нових радника.

Најзначајнији посебни циљеви образовања запослених су: побољшање односа са грађанима; повећање вештина управљања конфликтима; подизање квалитета производа, снижавање трошкова рада; повећање способности решавања проблема; повећање сигурности рада; ефикасније управљање временом и побољшање концепта тимског рада.

Утврђивање садржаја образовних програма представља трећу фазу процеса образовања и обуке у полицији. У полицијској организацији се јавља више типова и нивоа образовних потреба које опредељују специфичне садржаје одређених образовних програма.

При анализи и систематизацији општих критерија образовних потреба обично се полази од четири типа тих потреба у савременим организацијама. То су: 1) основна знања и вештине, 2) техничке, односно стручне вештине, 3) интерперсоналне вештине и 4) стратегијске вештине.

Основна знања и вештине неопходни су готово сваком члану полицијске организације, тим пре што савремени послови захтевају све виши и виши ниво знања и вештина који запосленима у полицији често недостају. *Техничке, односно стручне вештине* подразумевају потребна

знања, технике, методе и поступке за успешно обављање специфичних послова у полицији (нпр. вршење увиђаја, одређена вештачења, полиграфско испитивање). *Интерперсоналне вештине* подразумевају неопходна знања и вештине за успешно комуницирање и неговање међуљудских односа, а посебно долазе до изражаја код обављања менаџерских послова. *Стратегијске вештине* подразумевају вештине планирања, обликовања полицијске организације и њене структуре, утврђивање текуће и развојне политике и прилагођавање тренутним потребама организације.

Саставни део и значајну компоненту конципирања и избора образовних програма усмерених на задовољавање утврђених потреба и постизање образовних циљева чине место и начин њиховог остваривања. Може се констатовати да постоје две опште врсте програма, и то:

- 1) програми образовања на послу, односно радном месту и
- 2) програми образовања изван посла, односно радног места.

Највећи број организација се одлучује за комбиновани начин образовања.

*Утврђивање метода и техника образовања и обуке*⁵ које ће се примењивати у процесу образовања и усавршавања запослених у полицији, представља четврту фазу овог процеса. Ове методе и технике могу се користити за образовање на послу и за образовање ван посла, односно радног места.

Најпознатије методе и облици образовања на послу су: 1) индивидуалне инструкције, 2) ротација посла, 3) стручна пракса, 4) приправнички стаж, 5) менторство и 6) студентска пракса.

Најчешће коришћене методе образовања запослених изван посла су: 1) предавања, 2) аудиовизуелне технике, 3) програмирано учење, 4) учење уз помоћ рачунара, 5) интерактивни видео, 6) конференције и расправе, 7) обучавање у симулираним радним условима, 8) метод случајева и 9) остали методи.

У току реализације процеса образовања и обуке потребно је стално вршити контролу и евалуацију како би се одмах могле предузети потребне корективне мере. На крају је потребно евалуирати цели процес, па је због тога *вредновање успешности* последња фаза у процесу образовања и обуке запослених у полицији. Активности везане за вредновање успешности образовања и обуке најчешће се препуштају компетентним стручњацима и надлежним руководиоцима.

⁵ Bahtijarević-Šiber, F.: *Management ljudskih potencijala, Golden marketing*, Zagreb, 1999, стр. 748.

Претпоставке успешности образовања и обуке

Постоји читав низ претпоставки од којих зависи успешност образовања и обуке запослених у полицији. Посебан значај имају следеће претпоставке:

- ☒ запослени који се образују морају бити способни и мотивисани за учење и примењивање наученог,
- ☒ треба знати да постоје значајне индивидуалне разлике у кривуљама учења,
- ☒ најбоље се учи и научено најдуже памти помоћу активног вежбања и понављања, што је посебно важно код стицања нових вештина,
- ☒ полазнике треба стално информисати о резултатима које током обуке и усавршавања остварују,
- ☒ треба обезбедити адекватну примену усвојеног знања.

Да би се процес образовања и обуке у полицији адекватно одвијао, у овој организацији морају унапред бити утврђене образовне потребе, циљеви образовања и обуке, садржаји образовних програма и треба бити утврђено које ће се методе и технике образовања и обуке користити, а систем образовања мора бити подржан од менаџера полицијске организације на свим нивоима⁶.

4. Оцењивање радне успешности запослених у полицији

Оцењивање радне успешности запослених у полицији је процес организованог и континуираног праћења, вредновања, усмеравања и прилагођавања њихових резултата и њиховог радног понашања, ради остваривања организационих циљева. Процес оцењивања радне успешности запослених један је од најзначајнијих предуслова организационе успешности⁷.

Основни циљ праћења и оцењивања радне успешности је подизање опште организационе способности и остваривање стратегијских циљева. Подаци који се обезбеђују проценом радне успешности служе и за професионално усмеравање и распоређивање људи на радна места која више одговарају њиховим могућностима⁸.

Предмет оцењивања могу бити различити аспекти радног учинка, односно радне успешности. Оцене зависе од бројних показатеља везаних

⁶ Bahtijarević-Šiber, F., нав. дело, стр. 764–770.

⁷ Кулић, Ж.: *Управљање људским потенцијалима*, Радничка штампа, Београд, 2005, стр. 236.

⁸ Weihrich, H., Koontz, H.: *Menedžment*, MATE, Zagreb, 1998, стр. 391.

за врсту посла и стратегијске циљеве полицијске организације. Организације се углавном опредељују за параметре који се традиционално сматрају општим претпоставкама успешности. Ти параметри су: квалитет обављања посла, познавање посла, однос према раду, руководиоцима, колегама и грађанима, поузданост, одговорност, способност и заинтересованост за успешно обављање посла. Из наведеног се види да предмет оцењивања нису само објективне чињенице него и субјективне особине.

Оцењивање радне успешности је континуиран процес који се периодично анализира како би се предузимале активности за његово побољшање. Процес оцењивања радне успешности у полицији карактеришу следеће радње⁹:

- 1) одређивање посла и критерија успешности,
- 2) оцењивање успешности,
- 3) пружање повратне информације – разговор о успешности.

Одређивање посла и критерија успешности је први корак процеса оцењивања. У питању је врло одговоран и врло динамичан процес, у којем се стално преиспитују и поново дефинишу задаци и критерији успешности. Његове кључне одреднице су: утврђивање глобалних задатака и кључних активности, одређивање стандарда радне успешности и дефинисање циљева.

Оцењивање успешности је друга активност процеса праћења и оцењивања радне успешности. Оцена успешности доноси се на основу сталног процеса прикупљања информација о понашању и раду сваког радника појединачно. Подаци се могу прикупљати из различитих извора, као што су: непосредно опажање, разговор са другим људима и особом која се оцењује.

Разговор о успешности има главну улогу у оцењивању. Он је незаобилазан део целог процеса оцењивања успешности, односно његов завршни чин. Кључну улогу у разговору има менаџер. У том разговору до изражаја долазе његове вештине везане за способност комуницирања, саветовања, подстицања, унапређења радне успешности и укупног развоја.

⁹ У процесу оцењивања радне успешности користе се бројни инструменти. Један од најпопуларнијих инструмената је скала процене. Она се појављује у два облика: графичком и вербалном. Графичке скале процене могу бити вишестепене и за ознаке оне користе бројеве, знакове, придеве и сл. Вербална скала процене, за разлику од графичке, садржи степене процене са описом одређене димензије радне успешности. Да би процене биле што објективније, оцењивачима се нуди већи број опција како би им се омогућио бољи избор.

Радну успешност могу оцењивати различити субјекти. Оцењивач, у принципу, може бити свако лице које прати и познаје радно понашање. Тако се у улози оцењивача могу појавити: непосредни руководиоци, сарадници и колеге, подређени, грађани и запослени које треба оценити.

Најчешћи оценитељи су непосредни руководиоци. То је и логично, с обзиром на чињеницу да они свакодневно посматрају и прате радно понашање и радну успешност својих сарадника на послу. Сматра се да су они оцењивачи у преко 95% програма оцењивања¹⁰. Улога непосредног руководиоца је активна и онда када се ангажују и други оцењивачи.

У новије време се све више почиње користити принцип самооцењивања. Истраживања показују да учешће запослених у њиховом оцењивању повећава њихову мотивисаност за рад. Самооцењивање се обично комбинује са менаџерским оцењивањем.

Без обзира на то ко је обављао улогу оцењивача, процена радне успешности увек се везује за човека као „мерни инструмент“. Човек је подложен разним утицајима и склон различитим грешкама, од којих су најчешће:

- 1) *Хало ефекат или хало грешка* је једна од најчешћих грешака у процесу оцењивања. Она се манифестује у незаинтересованости и неспособности оцењивача да прави разлику између појединих параметара који су предмет оцењивања, због чега се за све њих дају скоро идентичне оцене.
- 2) *Грешке благог или строгог оцењивања* састоје се у давању више или ниже оцене запосленом од оне која одговара стварној успешности. Ради се, дакле, о грешкама које су повезане са критеријумом оцењивача.
- 3) *Грешка сличности* заснива се на оријентацији оцењивача да друге људе процењује на основу сличности са собом. Та сличност се може односити на завршен исти факултет, чланство у истом спортском клубу, порекло из истог места.
- 4) *Грешка контраста* се огледа у склоности оцењивача да неке особине других оцењује обрнуто у поређењу с неким својим значајним особинама.
- 5) *Грешка контекста* је изражена код оцењивања у групама. У контексту групе веома успешних радника, мање успешан појединац може бити лошије оцењен него ако се појединачно оцењује.

¹⁰ Dipboye, R., L., Smith, C., S., Howell, W., C.: *Understand Industrial and Organizational Psychology: An Integrated Approach*, Coll. Pub., Forth Worth, TX, Harcourt Brace, 1994, стр. 404.

- 6) *Временска грешка* може значајно утицати на оцену успешности. Оцењивач боље памти новије понашање и догађаје који претходе оцењивању од оног што се дешавало месецима пре тога. Да би се ова грешка избегла, неопходно је да оцењивачи воде белешке и евиденције о радном понашању и учинку током целе године¹¹.

5. Планирање и развој каријере запослених у полицији

Савремене полицијске организације се све више баве каријером и развојем каријере својих радника. Значај каријере произилази и из чињенице да се преко ње најјаче повезују и обједињују индивидуални и организациони циљеви и интереси. *Каријера* се може дефинисати као одредница индивидуалног професионалног развоја, односно индивидуалних професионалних успона и падова током радног века. Она се истовремено схвата и као низ повезаних или неповезаних послова, начина понашања, вредносних ставова и аспирација¹². *Планирање каријере* је процес помоћу којег појединац идентификује, предузима и усмерава неопходне мере и активности за остваривање професионалних циљева, односно циљева каријере. То је процес избора занимања, организације и смера којим ће се кретати каријера одређеног човека. *Развој каријере* је процес бројних, међусобно повезаних и усклађених индивидуалних и организационих активности, у којем се појединац и организација јављају као партнери у унапређивању и развоју индивидуалне каријере. Он подразумева мноштво активности, од којих посебно треба истаћи: планирање каријере, опредељивање праваца развоја каријере, образовање и обучавање, усавршавање и прилагођавање.

Управљање каријером задире у све активности управљања људским ресурсима, а посебно у планирање и развој људских ресурса. Развој каријере има кључну улогу у остваривању укупне стратегије развоја полицијске организације. Организационе и индивидуалне потребе развоја морају бити усклађене и међусобно повезане, због чега је веома важно обезбедити пуно повезивање организационог планирања људских ресурса и индивидуалног планирања развоја каријере.

¹¹ Грешке које се јављају приликом оцењивања радне успешности могу се значајно умањити применом одговарајућих мера и активности. Најзначајније мере за побољшање процене радне успешности су: тренинг оцењивача, пружање повратне информације о квалитету оцено, коришћење више оцењивача, хоризонтално оцењивање и побољшање метода оцењивања.

¹² Кулић, Ж.: *Управљање људским потенцијалима*, Радничка штампа, Београд, 2005, стр. 292.

Фазе у развоју каријере захтевају различите активности и различиту подршку и помоћ организације и њеног менаџмента, као и различите поступке усклађивања индивидуалних и организационих потреба и интереса. Уобичајене фазе у развоју каријере су: успостављање каријере, напредовање у каријери, одржавање каријере и касна каријера¹³.

Фаза истраживања и успостављања каријере почиње с уласком појединца у организацију и првим избором посла, због чега се означава и као фаза уласка у каријеру. Углавном се везује за период између 18 и 25 година живота. Више од половине новозапослених каријеру не почиње послом који жели и очекује, због чега је флукуација радне снаге најизраженија управо у првој фази развоја каријере.

Фаза напредовања у каријери почиње између 30 и 35 године и траје до 40 или 45 године живота. Запослени се определио за одређен посао, исказао своје могућности, стекао потребну сигурност и потпуно се оспособио за самосталан рад.

Фаза одржавања каријере почиње између 40 и 45 године живота и траје до 50 или 55 године живота. У овој фази запослени има стабилан, потврђен и признат положај унутар организације, проверена знања, потврђене способности и неспоран допринос. Појединци се у том периоду опредељују за нове изазове и задовољства, промену посла, промену брачног друга и сл.

Фаза касне каријере почиње између 50 и 55 године живота и траје до пензионисања. Многи аутори је називају фазом повлачења и опадања активности. Она се састоји од две подфазе: подфазе одржавања каријере и подфазе повлачења и припремања за пензију. У овој фази се стечено знање, искуство и професионална мудрост преносе на млађе колеге и користе за развој организације.

Полицијска организација има веома важну улогу у развоју професионалне каријере. Ту улогу остварује преко службе или сектора за људске ресурсе. Служба за људске ресурсе треба да обезбеди релевантне информације о могућностима развоја каријере и учини их доступним свим запосленима. Један од начина остваривања тог циља је интерно оглашавање слободних радних места.

Улога полицијског менаџера у планирању и развоју каријере је велика, нарочито у делу организације којим руководе. Менаџери се у процесу планирања и развоја индивидуалне каријере запослених у

¹³ D.,T., Hall and Associates: *Career Development in Organizations*, Jos-sey-Bass, San Francisco 1986, стр. 57.

полицији јављају у различитим улогама: у улози предавача, у улози оцењивача и у улози саветника¹⁴.

Улога појединца у управљању каријером и њеним развојем је велика и по много чему незаменљива. Појединац има задатак да организацију упозна са својим потребама и амбицијама и да тражи простор за њихово задовољавање. Сваки радник мора имати активан однос према својој каријери и одговорно размишљати о њеном развоју, стално учећи и оспособљавајући се за даље напредовање на одговорније и захтевније послове. Од појединца највише зависи у којој мери ће своја знања, вештине и способности усклађивати с професионалним циљевима и плановима развоја каријере и колико успешно ће се прилагођавати променама у окружењу. Сваког појединца коме је стало до успешног управљања својом каријером треба оспособити за активности које ће му у томе помоћи.

6. Литература

- [1] Bahtijarević-Šiber, F.: Management ljudskih potencijala, Golden marketing, Zagreb, 1999.
- [2] Byars, L., L., Rue, L., W., Human Resource Management, IL, Irwin, Homewood, 1991.
- [3] Weihrich, H., Koontz, H.: Menedžment, MATE, Zagreb, 1998.
- [4] Dipboye, R., L., Smith, C., S., Howell, W., C.: Understand Industrial and Organizational Psychology: An Integrated Approach, Coll. Pub., Forth Worth, TX, Harcourt Brace, 1994.
- [5] Кулић, Ж., Управљање људским потенцијалима, НИП "Радничка штампа", Београд, 2005.
- [6] Кулић, Ж., Милошевић, Г., Ристић, С., Управљање кадровима и њиховим потенцијалима, Виша железничка школа, Београд, 2005.
- [7] Lundy, O., Cowling, A., Strategic Human Resource Management, Routledge, London, 1996.
- [8] Megginson, L., C., Franklin, G., M., Byrd, M., J., Human Resource Management, Tx, Dame, Huston, 1995.
- [9] Noe, R., A., Hollenbeck, J., R., Gerhart, B., Njright, P., M.: Menadžment ljudskih potencijala, prevod, Zagrebačka škola ekonomije i marketinga, "Mate", Zagreb, 2006.

¹⁴ Farren, C., Young, M.: *The Manager's Role in Career Development: Linking Employee Aspirations and Organizational Aims*, Burr Ridge, IL, IRWIN, 1995, стр. 103.

- [10] Torrington, D., Hall, L., Personnel Management: A New Approach, Prentice Hall International, London, 1991.
- [11] Farren, C., Young, M.: The Manager's Role in Career Development: Linking Employee Aspirations and Organizational Aims, Burr Ridge, IL, IRWIN, 1995.
- [12] Harris, M., Human Resource Management – A Practical Approach, Forth Worth, TX, The Dryden Press, 1997.
- [13] Carrell, M., R., Elbert, N., F., Hatfield, R., D, Human Resource Management, 5 th ed., Prentice-Hall, NJ, Englewood Cliffs, 1995.
- [14] Cascio, W., F.: Applied Psychology in Personal Management, 3rd ed., NJ, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1987.

Mr Goran Amidžić
Police College, Banja Luka

DEVELOPMENT OF HUMAN RESOURCES IN THE POLICE

Abstract: Activities in human resources management are classified in different ways; sometimes it happens that we have contradictory contents in those classifications. Beside that, it is a prevailing opinion in professional literature that managing human resources implies the following activities: 1) planning and employing, 2) development of employees, 3) rewarding and motivation of employees, and 4) protection of employees.

Development of human resources in the police includes following processes: socialization, education and training, evaluation of work success, planning and development of careers of police employees.

Key words: human resources, police, socialization, education, training, work success, career.

Мр Стево Иветић, предавач на ВШУП,

Славен Росић, инспектор за полицијску
групу предмета на ВШУП

**РЕГИОНАЛНЕ ИНИЦИЈАТИВЕ У ОБЛАСТИ
БЕЗБЈЕДНОСТИ – СЛУЧАЈ РЕПУБЛИКЕ
СРПСКЕ И БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ**

Апстракт: У раду је дат преглед безбједносних иницијатива у региону Југоисточне Европе у којима учествују Република Српска и Босна и Херцеговина. Такође, дат је историјат и развој регионалних иницијатива и сарадње у региону, са тежиштем на регионалним безбједносним иницијативама и организацијама, од којих се издвајају: Процес за сарадњу у Југоисточној Европи (SEECР), Пакт стабилности за Југоисточну Европу – Савјет за регионалну сарадњу (PS-RCC), Централноевропска иницијатива (CEI), Јадранско-јонска иницијатива (AII), Регионална иницијатива за миграције, азил и избјеглице (MARRI), Група пријатеља Салзбуршког форума, Иницијатива за сарадњу у Југоисточној Европи (SECI) и специфичан вид регионалне полицијске сарадње који се реализује кроз Асоцијацију шефова полиција Југоисточне Европе (SEPCA).

Кључне ријечи: Регионалне иницијативе, Процес за сарадњу у Југоисточној европи (SEECР), Пакт стабилности за Југоисточну Европу – Савјет за регионалну сарадњу (PS-RCC), Централноевропска иницијатива (CEI), Јадранско-јонска иницијатива (AII), Регионална иницијатива за миграције, азил и избјеглице (MARRI), Група пријатеља Салзбуршког форума, Иницијатива за сарадњу у Југоисточној Европи (SECI), Асоцијација шефова полиција Југоисточне Европе (SEPCA).

1. Историјат и развој регионалних иницијатива и сарадње

Познато је да је подручје Југоисточне Европе у прошлости увијек словило као „нестабилно“ и да су геостратешки и други наслијеђени историјски разлози детерминисали да су се на овим просторима водили стални ратови уз велике људске жртве и материјална разарања. Ови сукоби су неминовно доводили и за своју посљедицу имали анимозитет држава – нација у региону, а што је посебно ескалирало на простору бивше Југославије. „Оно што следи засновано је на убеђењу да грађански рат у Југославији није био изолована појава, већ интегрални део историје континента. Потрага за интеграцијом Европе је на различите начине уплетена с питањем које је грађански рат на Балкану поставио. Ради се о три суштинска питања: како могу стара осећања мржње између суседних земаља да се савладају, како могу друштва да организују миран суживот људи с различитим вероисповестима и етничком позадином, и на крају, како би требало да се поступа када историјска величина почне да бледи“.¹ Природно је и очекивано да су чести ратови умногоме одговарали криминогеним групацијама у региону, које су оствариле огромну финансијску корист проистеклу из нестабилних међусобних односа сусједних земаља. У пракси је позната чињеница да криминалци много брже успостављају покидане везе него државе и њихови органи безбједности у региону и да су успјешно користили „међупростор“ за своје несметано незаконито дјеловање. Из ових разлога појавиле су се прве идеје о регионалној сарадњи држава Југоисточне Европе, а које су манифестоване кроз Споразум балканске антанте из 1934. године и Балкански савез из 1953. године.

„Узимајући у обзир комплексност актуелне проблематике организованог криминала и њену изражену интернационалност, нарочито на подручју Западног Балкана, то је, као један од нужних предуслова за његово сузбијање неопходна међународна – регионална сарадња. Имајући у виду стање безбједности на подручју бивше СФРЈ у посљедњој деценији XX вијека, и мултиетничке и мултикултуралне конфликте на истом подручју, ефикасност реализације регионалне сарадње може бити неизвјесна. Међутим, оно што је у интересу свих земаља овог региона јесте сузбијање, искорјењивање или бар стављање под контролу транснационалног организованог криминала који нема проблема овакве природе. То се може постићи успостављањем адекватне сарадње

¹ Shefer, P., Либерална нелагодност Европске интеграције, Медијска књижара Круг, Београд, 2007. године, страна 8.

полицијских, судских органа и органа надлежних за контролу преласка државне границе.”²

Након пада Берлинског зида и распада бившег источног блока, земље Југоисточне Европе су се нашле у позицији транзиције друштвено-економског и безбједносног система, проузрокованој промјенама система власти, као и распадом појединих држава и стварањем нових. У овој ситуацији наметнула се идеја о потреби унапређења регионалне сарадње у свим областима, са циљем демократизације процеса у свакој појединој држави. Тада се јављају нове идеје о међудржавној сарадњи у Европи, од којих као најважније треба издвојити **Централноевропску иницијативу** (CEI), из новембра 1989. године, **Црноморску економску сарадњу** (CMES), из јуна 1992. године и **Централноевропску зону слободне трговине** (CEFTA) из децембра 1992. године.

У постдејтонском периоду, или како га поједини аутори називају постконфликтном периоду, поново је од стране држава чланица Европске уније (EU) и Сједињених Америчких Држава (САД) актуелизирана идеја о потреби оснивања регионалних иницијатива и регионализација и организација, са циљем пацифицирања³ региона Балкана и приближавања евроатлантским интеграцијама. Као најважније иницијативе др Љубивоје Аћимовић истиче „пре свега, **Пакт о стабилности у Европи** (аранжман ширег геополитичког домета, али који се, по природи ствари, тиче и Југоисточне Европе, и чији изданак представља **Roјомон процес**), са Финалном декларацијом као оснивачким актом усвојеним у Паризу 21. марта 1995. године; затим, већ поменути Roјомон процес, заснован у време Париске мировне конференције за Босну и Херцеговину – Декларацијом од 13. децембра 1995. године; **Регионални приступ Европске уније за развој сарадње између бивших југославенских република**, озваничен 26. фебруара 1996. године; **Иницијатива о сарадњи у Југоисточној Европи** (SECI), од 6. децембра 1996. године, и најновија иницијатива лансирана **Пактом о стабилности за Југоисточну Европу**, усвојеним у Келну 10. јуна 1999. године. Аутор и покретач већине ових иницијатива је Европска унија, а те иницијативе су Пакт о стабилности у Европи (посебно Француска), Roјомон процес (посебно Француска), Регионални приступ и најновији Пакт о стабилности за Југоисточну Европу (посебно Њемачка). Сједињене Америчке Државе, које не стоје по страни од ових европских иницијатива, покретач су и

² Стајић, Љ., Основи безбједности, Драганић, Београд, 2006. година, страна 176.

³ Јовановић, Р., Велики лексикон страних речи и израза, Алнари, Београд, 2006. година, страна 955; пацификација, пацификовање (lat. pacificato) – успостављање мира, умиривање, измирење, помирење, разоружавање.

Ријеч коју често користе теоретичари регионалних иницијатива, прим. а.

искључиви носилац Иницијативе за сарадњу у Југоисточној Европи (SECI).“⁴

Из овог сажетог прегледа иницијатива у региону уочавамо да је већина покренута од стране субјеката изван региона ЈИ Европе, првенствено од стране држава ЕУ и САД. Због тога је битно истаћи почетак рада Регионалног савјета за сарадњу (RCC), са сједиштем у Сарајеву, који је успостављен у тренутку транзиције Пакта стабилности за ЈИ Европе (PS), са јасним циљем и поруком да се регионалне иницијативе врате под окриље и власништво држава региона.

2. Регионалне иницијативе – учешће РС и БиХ

Мултилатерална регионална сарадња спада у приоритете спољних послова Босне и Херцеговине, као инструмент и садржај сарадње са сусједним државама, у циљу стварања ефикасних механизма и перспектива бржег уласка у евроатлантске интегративне процесе. У стратешком документу **„Безбједносна политика БиХ“** записано је да је БиХ „опређена за интензивну сарадњу и интеграције на политичком, економском и безбједносном плану, у оквиру регионалних, европских и евроатлантских структура, Босна и Херцеговина ће дати свој допринос даљој изградњи демократске, мирољубиве и стабилне Европе и свјетског мира у цјелини“.⁵ Овим је недвосмислено потврђено да је БиХ, као чланица **УН**⁶, **ОЕБС-а**⁷ и **Савјета Европе**⁸, определијелена да чини суштинске напоре да кроз развијање добросусједских односа и активним учешћем у регионалним иницијативама оствари свој циљ, а то је придруживање породици европских држава.

⁴ Аћимовић, Љ., Пакт о стабилности за Југоисточну Европу, Проблеми српске политике, Центар за менаџмент, Београд, 2000. година, страна 101.

⁵ Безбједносна политика БиХ, Предсједништво БиХ, бр.01-011-142-35-1/06, од 8. 2. 2006. год., стр. 1.

⁶ БиХ је постала чланица УН-а 22. 5. 1992. г. (Резолуција 757). У раду УН-а БиХ судјелује преко сталних представништава у Њујорку, Женеви, Бечу, као и при UNESCO-у у Паризу. На засједању Генералне скупштине УН-а, 14. 10. 2009. год., у Њујорку, БиХ је изабрана за несталну чланицу Савјета безбједности из Источне Европе у двогодишњем мандату (замјенила Р. Хрватску).

⁷ ОЕБС (Организација за европску безбједност и сарадњу) – БиХ је приступила ОЕБС-у 30. 4. 1992. г., а Хелсиншки документ је потписала 8. 7. 1992. г. Општим оквирним споразумом за мир у БиХ, Анекс 1-б, Споразумом о регионалној стабилизацији, члан 2, 4. и 5, ОЕБС се наводи као једна од организација за обезбјеђење мира и стабилности у БиХ. Мисија ОЕБС-а у БиХ је успостављена 18. 12. 1995. године.

⁸ БиХ је постала чланица Савјета Европе 24. 4. 2002. године и потписница је 56 потписаних и ратификованих или само потписаних међународних уговора/конвенција којима је депозитар Савјет Европе. Рад Савјета Европе прати Стално представништво БиХ при Савјету Европе у Стразбуру, Француска.

Босна и Херцеговина активно учествује у бројним регионалним иницијативама и процесима, од којих по значају издвајамо: Процес за сарадњу у Југоисточној Европи (SEECР), Пакт стабилности за Југоисточну Европу – Савјет за регионалну сарадњу (PS-RCC), Централноевропску иницијативу (CEI), Јадранско-јонску иницијативу (AII), Регионалну иницијативу за миграције, азил и изbjеглице (MARRI), **Групу пријатеља Салзбуршког форума**, Иницијативу за сарадњу у Југоисточној Европи (SECI) и др.

2.1. Процес за сарадњу у Југоисточној Европи – SEECР

Процес за сарадњу у Југоисточној Европи (South East European Cooperation Process – SEECР) покренут је 1996. године, са циљем да се Југоисточна Европа трансформише у регион стабилности, безбједности и сарадње у складу са европским интеграционим токовима, а кроз унапређење међусобног дијалога и сарадње на свим нивоима и у свим областима од заједничког интереса. Иницијатива је потекла унутар региона од стране Бугарске, и због тога ову иницијативу често називају „аутентичним гласом региона Југоисточне Европе“. У раду Процеса за сарадњу у својству пуноправних чланова учествује једанаест земаља: Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Црна Гора, Грчка, Хрватска⁹, Македонија, Молдавија, Румунија, Србија и Турска. Земља која тренутно председава овој иницијативи, од маја 2008. године, јесте Молдавија. Највиши политички форум SEECР-а је **годишњи самит председника држава или влада чланица**, односно министара иностраних послова. На годишњем самиту држава SEECР, одржаном у Солуну 2006. године, први пут је званично изнесена идеја да Сарајево буде домаћин сједишту Савјета за регионалну сарадњу (RCC), који тада још није био формиран.

Босна и Херцеговина је примљена у SEECР у 2001. години, а била је председавајућа држава током 2003. и 2004. године.

2.2. Пакт стабилности за Југоисточну Европу – Савјет за регионалну сарадњу (PS- RCC)

Пакт стабилности за Југоисточну Европу (Stability Pact for South Eastern Europe) настао је на иницијативу СР Њемачке, у вријеме њеног председавања ЕУ, приликом састанка министара иностраних послова земаља Европске уније, 10. јуна 1999. године у Келну, кад је усвојен политички документ „Пакт за стабилност Југоисточне Европе“. Нова иницијатива добила је званичну потврду 30. јула 1999. године на Самиту

⁹ Хрватска је постала једанаеста држава пуноправна чланица SEECР потписивањем Повеље о регионалној сарадњи, 22. 10. 2004. године у Букурешту (о овоме види више у: Дневне новине „Вјесник“, од 23. 10. 2004. г., стр. 2).

шефова држава и влада Европе, Канаде, Јапана и САД у Сарајеву, а оперативно је заживјела одржавањем првог састанка Регионалног стола у септембру исте године. Прокламовани циљ Пакта је била намјера да се, како је тада истицано, претходна реактивна политика реаговања на кризе у Југоисточној Европи замијени дугорочном стратегијом спречавања криза.

Пактом стабилности је руководио специјални координатор др Ерхард Бусек, а главни политички инструмент ПС био је **Регионални сто**, који је окупљао највише представнике држава региона, као и других држава чланица и међународних организација чланица Пакта. Регионални сто засједао је двапут годишње, а функционисао је кроз три радна стола (**демократизација и људска права, економска реконструкција, сарадња и развој и питања безбједности и унутрашњих послова**)¹⁰. Током 2006. године, функционери ПС и ЕУ објавили су да Пакт треба да добије наслједника којег ће успоставити саме државе региона.

Савјет за регионалну сарадњу (Regional Cooperation Council – RCC) је настао трансформацијом Пакта стабилности у регионално власништво држава региона. RCC дјелује под политичким кишобраном држава региона организованих у **Процес за сарадњу у Југоисточној Европи** (SEECP), а окупља и донаторске државе које су и прије биле укључене у активности PS. RCC дјелује у сарадњи са Тројком SEECP и наставио је да врши политичку координацију над радом двадесет пет различитих регионалних иницијатива које су развијене под окриљем PS.

Активности Регионалног савјета за сарадњу су фокусиране на сљедеће области: економски и социјални развој, развој инфраструктуре и енергетика, правосуђе и унутрашњи послови, сарадња у сектору безбједности и јачање људских потенцијала. У раду RCC, као „оперативне руке“ SEECP-а учествују: једанаест држава учесница SEECP (Албанија, БиХ, Бугарска, Грчка, Хрватска, Македонија, Молдавија, Румунија, Србија, Турска и Црна Гора), UNMIK, Тројка EU, Европски парламент и одређен број држава донатора¹¹ и међународних организација¹² и финансијских институција које су и у ранијем периоду пружале подршку региону (укупно 45 чланица).

¹⁰ О овоме види више: Вукадиновић, Р.: Сигурност на југоистоку Европе, Интерланд, Вараждин, 1999. г., стр 165–166.

¹¹ Једина држава Југоисточне Европе која није чланица RCC је Словенија, а интересантан је податак да Словенија учествује у иницијативи као држава донатор. Буџет RCC износи 3 милиона евра годишње (1/3 учешће држава чланица из ЈИ Европе, 1/3 учешће Европске комисије, а преостали износ донирају остале чланице Савјета).

¹² Између осталих међународних организација и иницијатива у области правосуђа и унутрашњих послова: SEEPAG, MARRI, SEPICA, SEESAC, RACVIAC, RAI, SECI центра итд.

На Самиту SEECР-а, одржаном 11. 5. 2007. године у Загребу, донесена је одлука да сједиште Секретаријата RCC буде у Сарајеву. **Споразум о сједишту RCC и државе домаћина БиХ** потписан је 14. 9. 2007. године у Пловдиву, на неформалној сједници министара иностраних послова држава SEECР, а са радом у Сарајеву се почело 5. 12. 2007. године. Званична примопредаја овлаштења и надлежности са PS на RCC извршена је на састанку у Софији, одржаном 27. 2. 2008. године, чиме је довршен процес пуне афирмације прокламованог начела регионалног власништва над иницијативама на југоистоку Европе. Просторије Секретаријата RCC су смјештене у Сарајеву у Згради пријатељства БиХ и Грчке, а депозитар Споразума о сједишту је БиХ. Секретаријат има и Канцеларију за везу са европским и евроатлантским институцијама у Бриселу. „Секретаријат савјета запошљава 38 лица са подручја Југоисточне Европе, од којих 32 раде у Сарајеву и 6 у Бриселу“.¹³

Током 2009. године, посредством Секретаријата RCC, у свим државама Југоисточне Европе имплементира се пројекат Регионалне иницијативе за борбу против корупције у ЈИ Европи (RAI)¹⁴, финансиран од стране Владе САД, под називом „Истраживање о интегритету и супротстављању корупцији у правосудном и полицијском систему ЈИ Европе“.

Симболика прелаза надлежности са PS на RCC огледа се у томе што је својевремено баш из Сарајева покренута реализација PS, а сада се те надлежности враћају на своје извориште.

2.3. Централноевропска иницијатива – CEI

Централноевропска иницијатива (Central European Initiative – CEI) је настала 1989. године и спада у ред најстаријих регионалних иницијатива. У прво вријеме је представљала регионални форум тада

¹³ Брошура Савјета за регионалну сарадњу, доступно на: http://www.rcc.int/index.php?action=pub_archive&id.

¹⁴ Иницијатива за борбу против корупције Пакта стабилности (Stability Pact Anti-corruption Initiative – SPAI) је усвојена у Сарајеву, фебруара 2000. године, у циљу борбе против корупције, као једне од најозбиљнијих пријетњи опоравку и развоју држава ЈИ Европе. Од 9. октобра 2007. године, одлуком држава чланица, усвојеном на 11. састанку Управне групе, одржаном у Подгорици, Иницијатива за борбу против корупције Пакта стабилности преименована је у Регионалну иницијативу за борбу против корупције у ЈИ Европи (RAI— Regional Anti-corruption Initiative), у правцу трансформације Пакта стабилности ЈИ Европе у Регионални савјет за сарадњу (Regional Cooperation Council – RCC). Тренутно Иницијатива окупља 9 држава чланица: Албанију, Босну и Херцеговину, Бугарску, Црну Гору, Хрватску, Македонију, Молдавију, Румунију и Србију и једног посматрача: UNMIK. Сједиште Секретаријата RAI је у Сарајеву.

сусједних држава Италије, Аустрије, Мађарске и Југославије. Циљ иницијативе био је повезивање развијенијих држава Западне Европе (Италија и Аустрија) и пружање помоћи у процесу транзиције источноевропским државама (Мађарска и Југославија). Данас СЕИ чини осамнаест држава чланица и то: Аустрија, Албанија, Бјелорусија, БиХ, Бугарска, Хрватска, Чешка, Италија, Мађарска, Македонија, Молдавија, Пољска, Румунија, Словачка, Словенија, Србија, Украјина и Црна Гора. У оквиру иницијативе одржавају се **годишњи самити** шефова држава, председника влада, министара иностраних послова, националних координатора и тзв. фокалних тачака које су све државе именовале у тринаест области сарадње, од којих са аспекта безбједности издвајамо **међународну и прекограничну сарадњу**. Посебност иницијативе се огледа у томе што она располаже сопственим фондовима за финансирање мањих пројеката, а њен највећи донатор је Италија. Фонд су основали министри инострани послова држава СЕИ на састанку одржаном 2002. године у Милану. Предност се даје захтјевима држава које нису чланице ЕУ, а захтјеви се могу подносити и у области борбе против организованог криминала и миграција, с тим да морају учествовати најмање двије државе чланице. Сједиште Секретаријата СЕИ је у Трсту.

Специфичност СЕИ-а је и у његовој дугој традицији и у томе што су данас половина држава чланица иницијативе истовремено и чланице ЕУ, а што их додатно легитимише у њиховим напорима да представљају мост између држава ЕУ и напора држава Југоисточне Европе на њиховом путу према европским интеграцијама.

Босна и Херцеговина је постала чланица СЕИ-а 1992. године, а пресједала је иницијативи током 1996. године.

2.4. Јадранско-јонска иницијатива – АИ

Јадранско-јонска иницијатива (Adriatic-Ionian Initiative – АИ) се развила из раније Јадранске иницијативе, коју је покренула Италија 1998. године у циљу бржег развоја и координације сарадње јадранских приобалних држава (Италија, Словенија, Хрватска, БиХ и Албанија). Јадранско-јонска иницијатива званично је промовисана на Конференцији о развоју и безбједности која је одржана у Анкони, Италија, 19. и 20. 05. 2000. године. На Конференцији су учествовали министри иностраних послова Грчке, Италије Хрватске, Словеније, БиХ и Албаније, и том приликом усвојена је **Декларација из Анконе**, која представља оснивачки политички акт ове иницијативе. У преамбули Декларације потписници се позивају на Повељу УН-а, Завршни документ из Хелсинкија, Париску повељу, те на документе ОЕСС-а, и подржавају постојеће програме сарадње ЕУ за Југо-источну Европу, укључујући Пакт стабилности. Тренутне државе чланице АИ су: Албанија, Босна и

Херцеговина, Црна Гора, Грчка, Хрватска, Италија, Словенија и Србија¹⁵ (државе које имају излаз на јадранску или јонску морску обалу).

Јадранско-јонски савјет је највише тијело иницијативе, које доноси одлуке и даје смјернице за јачање сарадње у шест области: економија и туризам, транспорт и поморски саобраћај, култура и заштита културног наслеђа, образовање и заштита човјековог околиша и борба против организованог криминалитета. Састаје се једном годишње (обично у мају мјесецу) и председавајући се сваке године ротира.

Комитет високих званичника је главно извршно тијело Иницијативе. Састаје се између сједница Савјета ради разматрања и спровођења предложених подручја сарадње и припрема сједнице Савјета. Комитет расправља о текућим активностима, приједлозима округлих столова и иницира поједине активности.

Стални секретаријат основан је на приједлог Италије и започео је са радом 01. 06. 2008. године са сједиштем у Анкони, Италија. Задатак Секретаријата јесте да пружи административно-техничку и организацијско-координацијску подршку активностима АП и председавајућој земљи учесници Иницијативе. Секретаријатом руководи главни секретар, кога именују државе чланице АП.

Босна и Херцеговина је на састанку Јадранско-јонског савјета одржаном 26. 05. 2006. године у Тирани преузела једногодишње председавање Иницијативом од Републике Албаније.

У оквиру АП у Сарајеву, 2. 4. 2007. године, одржан је Округли сто о организованом криминалитету на тему сарадње држава чланица АП у супротстављању мрежама организованог криминалитета у областима илегалне трговине дрогом, крађе возила, прања новца, илегалних миграција и трговине људима. На састанку су учествовали представници полицијских агенција у БиХ (Гранична полиција БиХ, Агенција за истраге и заштиту, НЦБ Interpol, МУП Федерације, МУП Кантона Сарајево и МУП Републике Српске).

2.5. Регионална иницијатива за миграције, азил и избјеглице (MARRI)

Регионална иницијатива Пакта стабилности за миграције, азил и избјеглице (Migration, Asylum, Refugees Regional Initiative – MARRI) настала је 2003. године спајањем двије иницијативе креиране у оквиру Пакта стабилности у ЈИ Европи, Иницијативе о миграцијама и азилу

¹⁵ Сарајевском декларацијом, усвојеном на 9. састанку Јадранско-јонског савјета, у Сарајеву, 01. 06. 2007. године, предвиђено је да након распада Државне заједнице Србије и Црне Горе, обје новонастале државе постају пуноправне чланице АП.

(MAI) и Иницијативе о регионалном повратку расељених лица (RRI). „Земље чланице су Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Црна Гора, Македонија и Србија.“¹⁶ Програм дјеловања MARRI обухвата област миграција, азила, управљања границама, визни режим, конзуларну тематику и повратак расељених лица. Главна тијела су **Регионални форум**, **Регионални центар** и **Управни одбор**.

Регионални форум даје политичку подршку раду Иницијативе и у његовом раду учествују министри и високи представници држава задужени за питања азила, миграција, управљања границама, визним режимом и повратком расељених лица. Форум засједа два пута годишње.

Као подршка Регионалном форуму у Скопљу је формиран **Секретаријат Регионалног центра MARRI**, који је са радом почео 18. 11. 2004. године, а чему је, у јулу мјесецу исте године, претходило потписивање Меморандума о сагласности поводом оснивања Центра MARRI. Центар је предвиђен да служи као канцеларија за везу свим активностима везаним за област миграција, азила и избјеглих лица и у њему се сакупљају и чувају подаци из ових области. Блиску сарадњу Центар остварује са Радном групом за борбу против трговине људима и кријумчарења миграната SECI центра. Центар служи и за везу између председавајућег Регионалном форуму и држава чланица Иницијативе.

Управни одбор чине представници држава Западног Балкана, осталих чланица Пакта стабилности, Европске комисије, OSCE-а, UNHCR-а, Међународне организације за миграције (IOM), Међународног центра за развијање политике миграција (ICMPD) и невладиних организација. Одбор се састаје два до три пута годишње.

На министарском састанку земаља чланица MARRI, одржаном у Београду 07. 04. 2006. године, БиХ је преузела једногодишње председавање Регионалном форуму ове иницијативе.

2.6. Група пријатеља Салзбуршког форума

На министарској конференцији Салзбуршког форума¹⁷, одржаној 12–13. 07. 2007. године у Инсбурку, Аустрија, договорено је укључивање држава Западног Балкана у ову иницијативу у оквиру **Групе пријатеља Салзбуршког форума** (Group of Friends of Salzburg Forum). Током заједничког министарског састанка држава чланица Салзбуршког форума

¹⁶ <http://www.marri-rc.org/>

¹⁷ Салзбуршки форум је неформална група средњоевропских држава чланица ЕУ фокусирана на сарадњу у области илегалних миграција, азила, полицијске сарадње и размјене информација. Чланице Салзбуршког форума су: Аустрија, Бугарска, Чешка, Мађарска, Пољска, Румунија, Словачка и Словенија. Први састанак форума је одржан 21. 7. 2001. године у Салзбургу, Аустрија. Председавање форуму од стране држава чланица се ротира сваких шест мјесеци.

и држава Западног Балкана, одржаног 20–21. 09. 2007. године у Плевену, Бугарска, усвојена је **Декларација о оснивању Групе пријатеља Салзбуршког форума**. Циљ Декларације је унапређење регионалне сарадње у области правосуђа, унутрашњих послова, као вида подршке државама Западног Балкана за улазак у Европску унију.

Државе Западног Балкана које су потписале Декларацију и тиме постале чланице Групе пријатеља су: Албанија, БиХ, Црна Гора, Србија, Македонија и Хрватска у својству посматрача.

У склопу сарадње Салзбуршког форума и Групе пријатеља, на иницијативу Аустрије, започета је прва заједничка активност кроз састанак **Радне групе ДНК експерата** у погледу побољшања сарадње у области размјене ДНК података у Југоисточној Европи и на нивоу Европске уније, и стим у вези извршена је евалуација сарадње у оквиру **Примског уговора**¹⁸, у чему је и БиХ узела активно учешће, у Софији 8. и 9. 10. 2007. године.

На другој Министарској конференцији Салзбуршког форума и Групе пријатеља, одржаној 17. и 18. 07. 2008. године у Бечу, Аустрија, министри Салзбуршког форума и министри држава Западног Балкана усвојили су **Заједничку декларацију Конференције о безбједности на Балкану**. Декларацијом је предвиђено да државе чланице Салзбуршког форума „пружају интензивнију подршку државама Западног Балкана у њиховим напорима да достигну ЕУ стандарде у области унутрашњих послова“, те да се у складу са текстом Декларације отвори пројекат „**Интеркултурални дијалог и унутрашња безбједност**“, као заједнички допринос Години интеркултуралног дијалога у Европској унији (2008. година).

Трећа Министарска конференција Салзбуршког форума и Групе пријатеља одржана је 2–4. 10. 2008. године у мађарском граду Хевизу и тада су усвојени Заједнички закључци о потреби потписивања Меморандума о разумијевању о успостављању система размјене статистичких података у области илегалних миграција и о учешћу држава чланица Групе пријатеља у оквиру програма AENEAS¹⁹ (Пројекат о

¹⁸ Примска (Prüm) конвенција, која се још назива и Шенген III, потписана је 29. августа 2005. године у њемачком граду Приму (Prüm), од стране СР Њемачке, Луксембурга, Белгије, Шпаније, Холандије, Аустрије и Француске, са циљем унапређења прекограничне сарадње, посебно у областима борбе против тероризма, прекограничног криминала и илегалне миграције. Текст Конвенције доступан је на: <http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf/Prüm-ConventionEn.pdf>

¹⁹ Правни основ за потписивање Меморандума је Конвенција о полицијској сарадњи у Југоисточној Европи и има за циљ унаприједити праћење и превенцију илегалних миграција у региону, кроз правовремено достављање и размјену статистичких података. Државе потписнице Конвенције су: Албанија, Босна и Херцеговина, Македонија, Молдавија, Румунија, Србија и Црна Гора. Конвенција је потписана 5.

размјени статистичких података и успостављању система раног упозоравања међу граничним службама). Исказана је и потреба за унапређењем сарадње са TISPOL организацијом (Мрежа саобраћајних полиција држава ЕУ).

2.7. SECI (Southeast European Co-operative Initiative) – Иницијатива за сарадњу у Југоисточној Европи

SECI иницијатива је инаугурисана на оснивачкој скупштини која је одржана у Женеви, 05–06. 12. 1996. године, и том приликом је усвојена „Изјава о циљевима SECI-ја“, којом је SECI представљен као „форум на коме ће се земље учеснице састајати ради дискусија о заједничким регионалним проблемима и питањима из области животне средине“. Иницијатива је покренута уз донаторску помоћ САД, а идејни творац био је амбасадор Richard Schifter, специјални савјетник предсједника и државног секретара САД.

2.7.1. SECI регионални центар у Букурешту (SECI Regional Center)

У оквиру SECI иницијативе развило се неколико пројеката, од којих је, са аспекта безбједности, најинтересантнији SECI пројекат „Поједностављење преласка државне границе“ који се развио у више засебних потпројеката, од којих због постигнутих резултата и актуелности посебно издвајамо потпројекат **„Борба против криминала и корупције“**. На састанку овог потпројекта који је одржан у Женеви, априла 1998. године, усвојен је приједлог Румуније о успостављању Регионалног центра са сједиштем у Букурешту, са задатком остваривања прекограничне сарадње у борби против криминала и корупције. **„Споразум о сарадњи у спречавању и борби против прекограничног криминала“** потписан је 26. 05. 1999. године у Букурешту, од стране представника влада држава Албаније, Босне и Херцеговине²⁰, Бугарске, Грчке, Мађарске, Македоније, Молдавије, Турске и Румуније, које су тиме постале државе чланице SECI регионалног центра у Букурешту. Накнадно су Споразум потписале и ратификовале Хрватска, 13. 11. 1999. године, Словенија 29. 08. 2000. године и Србија и Црна Гора²¹ 20. 06.

маја 2006. г. у Бечу, а Бугарска је 25. септембра 2008. г. приступила Конвенцији. Одлука о ратификацији Конвенције о полицијској сарадњи за Југоисточну Европу од стране БиХ објављена је у Сл. гласнику БиХ бр.4/07 од 24. 7. 2007. године.

²⁰ Парламент Босне и Херцеговине је ратификовао Споразум 17. 05. 2000. године, а ступио је на снагу 01. 09. 2000. године (Службени гласник БиХ 19/00).

²¹ Нестанком Државне заједнице Србије и Црне Горе чланство у SECI центру задржала је држава Србија. Црна Гора је постала 13. земља чланица SECI регионалног центра, Одлуком Заједничког комитета за сарадњу SECI центра (JCC), на сједници одржаној 06–08. 06. 2008. године у Букурешту. Тренутно је у процедури кандидатура Грузије за пријем у чланство држава чланица SECI центра.

2003. године. Истовремено је потписана и **„Повеља о оснивању Регионалног центра југоисточноевропске иницијативе – SECI (SECI центар) за борбу против прекограничног криминала“**. SECI споразум су прве ратификовале: Албанија, Молдавија и Румунија.

„Споразумом о сједишту“, који је потписан 02. 10. 2000. године у Букурешту, између представника држава домаћина Румуније Constantin Degeratu и SECI извршног координатора др Erharda Buseka, за сједиште SECI центра одређен је 10. спрат Палате парламента у Букурешту, Румунија. Споразум је ступио на снагу 4. 4. 2001. године. У складу са Споразумом, SECI центар ужива пуно правно својство међународне организације и предвиђен је читав низ привилегија и имунитета које уживају представници држава чланица, сталних посматрача, административно-техничког особља, чланова њихових породица и простора у коме раде, у складу са Бечком конвенцијом о имунитету дипломатских представника.

Статус сталног савјетника при SECI центру имају **Свјетска царинска организација (WCO) и Међународна организација криминалистичке полиције (INTERPOL)**. Тренутно деветнаест држава имају статус **сталних посматрача** (Аустрија, Азербејџан, Белгија, Канада, Грузија, Њемачка, Израел, Италија, Јапан, Холандија, Пољска, Португал, Словачка, Шпанија, Украјина, Велика Британија, САД и Чешка Република). SECI центар успјешно сарађује и са бројним **међународним организацијама**, од којих неке имају статус **сталног посматрача**: Међународна организација за миграције (IOM), Европски институт за полицијску сарадњу (EULEC), Међународни центар за развој политике миграције (ICMPD) и Мисија УН на Косову (UNMIK).

Менаџмент SECI центра и помоћно особље су почели са радом 01. 11. 2000. године, а даном почетка оперативних активности SECI центра сматра се 01. 01. 2001. године.

Заједнички комитет за сарадњу (Joint Cooperation Committee – JCC) је највише институционално и политичко координативно тијело за доношење свих битних одлука везаних за рад SECI центра. Чини га по један именовани представник држава потписница Споразума, по принципу једна држава потписница – један глас.

Директор SECI центра представља и заступа SECI центар и одговоран је за управљање свим људским и материјалним потенцијалима Центра. **Замјеник директора** руководи и координира послове везане за оперативне активности SECI центра и у пракси слови као „први оперативац“ Центра. Директора и замјеника директора Центра бира и именује JCC на период од двије године, са могућношћу да двапут продуже свој мандат.

Рад Центра одвија се кроз размјену информација за коју су задужени **официри за везу** и кроз **рад оперативних радних група**²². Свака држава чланица треба да именује 2 официра за везу, једног из полиције, а другог из царине.

„По узору на SECI центар, САД су иницирале и подржале сличне регионалне иницијативе, и то у области правосудне сарадње – **Савјетодавну групу јавних тужилаца Југоисточне Европе** (The Southeast European Prosecutors Advisory Group – SEEPAG)²³, са сједиштем Секретаријата у Београду и **GUAM** (Грузија, Украјина, Азербејџан и Молдавија) **виртуелни центар за борбу против тероризма, организованог криминалитета и размјену информација у хитним случајевима**, у Кијеву, Украјина. Позитивна искуства кориштена су и за оснивање два регионална центра УН канцеларије за дроге и криминал (UNODOC), и то Централноазијског регионалног центра за информисање и координацију (CARICC) у Ташкенту, Узбекистан, и **Кооперативног вијећа држава Заљева** (GCC) у Ријаду, Саудијска Арабија.“²⁴

Значајно је поменути да је МУП Републике Српске, заједно са полицијским агенцијама сусједних држава, уз координацију SECI центра, само од почетка 2008. године расвијетлио већи број кривичних дјела у области организованог криминалитета захваљујући успјешној међународној сарадњи. Једна од највећих оперативних акција, иницирана

²² SECI Центар тренутно има 7 формираних радних група:

- Трговина дрогом, координира Бугарска;
- Трговина људима и кријумчарење миграната, координира Румунија;
- Финансијски и компјутерски криминал, координира Македонија, са сљедећим подгрупама:
 - Кривотворење новца;
 - Компјутерски криминал;
 - Преваре са кредитним картицама;
 - Крађе интелектуалног власништва и
 - Прање новца.
- Борба против царинских превара и кријумчарења, координирају Албанија и Хрватска;
- Крађа возила, координира Мађарска;
- Борба против тероризма, координира Турска са три подгрупе:
 - Трговина ручним оружјем и лаким наоружањем;
 - Антитероризам;
 - Трговина оружјем за масовно уништење.
- Безбједност контејнера, координира Грчка.

²³ О SEEPAG-у види више: Кекић, Д., Субошић, Д., Савјетодавна група јавних тужилаца у Југоисточној Европи, Зборник радова, Безбједност и заштита у Републици Српској и Босни и Херцеговини – стање и перспективе, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2008. г., стр. 321–335.

²⁴ Иветић, С., Дјелатност SECI центра у сузбијању криминалитета – методе рада, Зборник радова, Право и форензика у криминалистици, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009. г., стр. 256.

и реализована од стране припадника МУП Републике Српске, у којој су учествовале и полицијске агенције више земаља, добила је шифровано име „**Леотар**“, а била је усмјерена на спречавање производње и промета опојних дрога у региону. У реализацији акције „Леотар“ припадници МУП-а РС су остварили сарадњу са МУП-ом Федерације БиХ, као и полицијским агенцијама Аустрије, Словеније, Хрватске²⁵ и Црне Горе.

Синхронизованом акцијом, на подручју 16 градова у Републици Српској и Федерацији БиХ, по налогу надлежних тужилаштава, извршени су претреси стамбених и помоћних објеката и возила на 99 локација, које је користило шездесет осам лица. МУП РС је надлежним тужилаштвима поднио укупно 9 извјештаја и допуна извјештаја о почињеним кривичним дјелима против 65 лица са подручја БиХ и Црне Горе. Током акције на подручју БиХ је извршена запљена 60 kg опојне дроге марихуане, 653 gr опојне дроге кокаина, 80 gr опојне дроге хашиша, два путничка моторна возила, један мотоцикл, 31.000 КМ, већа количина ватреног оружја и муниције и двије експлозивне материје.

За исказани професионализам и значајне резултате у испуњавању полицијских одговорности у борби против прекограничног криминала, директор SECI центра је, 26. 10. 2009. године, Министарству унутрашњих послова Републике Српске додијелио признање Сертификат части (Certificate of Honor).

2.8. Асоцијације шефова полиција Југоисточне Европе – SEPCA (Southeast Europe Police Chiefs Association)

Специфичан вид регионалне међународне сарадње у области безбједности остварује се преко **Асоцијације шефова полиција Југоисточне Европе** (SEPCA – Southeast Europe Police Chiefs Association), коју су иницирали Влада Канаде, заједно са Канадском агенцијом за међународни развој и Краљевском коњичком полицијом Канаде. Прокламовани циљ иницијативе је био да се помогне полицијама региона ЈИ Европе у унапређењу полицијске сарадње, развоју професионализма и спровођењу полицијских реформи. SEPCA је формирана у Пули, Хрватска, током јануара 2002. године. Статут SEPCA-е усвојен је у октобру 2002. године у Букурешту, Румунија, када је и изабран Извршни одбор, који представља руководство Асоцијације. Први званични састанак одржан је јуна 2003. године у Београду, Србија, гдје је било и прво сједиште Секретаријата, који је сада смјештен у Софији,

²⁵ Полицијске агенције Р. Хрватске су у току реализације акције „Леотар“ извршиле хапшење 16 лица која се терете да су прокријумчарила преко 800 kg опојне дроге марихуане, 13 претреса приликом којих је извршена запљена 67,5 kg опојне дроге марихуане, 15.000 евра, једног аутобуса (намијењен за кријумчарење опојних дрога) и веће количине оружја и муниције.

Бугарска. Нови Статут усвојен је од стране Генералне скупштине SEPCA-е 14. 6. 2007. године у Валбандону, Хрватска. Главна тијела SEPCA-е су **Генерална скупштина** (директори полицијских служби или њихови замјеници), **Извршни одбор** (сачињавају га: председник, потпредседник и претходни председник) и **Извршни секретаријат**, а рад се одвија кроз пододборе за: организовани криминал, рад полиције у заједници, полицијску обуку и образовање, усклађивање законодавства у Југоисточној Европи и пројекте. Извршни чланови SEPCA су директори полиција: Албаније, Бугарске, Хрватске, Македоније, Молдавије, Црне Горе, Србије, Румуније, Федерације БиХ и Републике Српске.

Специфичност БиХ је да у раду SEPCA учествују директор полиције МУП-а РС и директор Федералне управе полиције²⁶, а што је у складу са безбједносном структуром полицијских агенција у БиХ. У складу са тим принципом у раду свих пет пододбора SEPCA учествују представници МУП-а РС и МУП-а Федерације. Годишња чланарина одређена чланом 6. Статута SEPCA, од 2008. године, износи 7.500 евра за сваког активног члана (из БиХ то су директор полиције Републике Српске и директор полиције Федерације БиХ).

Након усвајања новог Статута 2006. године Пакт стабилности за ЈИ Европу је крајем 2007. године предао све пројекте и иницијативе из надлежности Полицијског форума ПС у надлежност SEPCA. За разлику од једног броја регионалних иницијатива које су се угасиле или губе замах, мишљења смо да SEPCA има перспективу, али „да би SEPCA досегла свој пуни замах, неопходно је да се из тренутног стања иницијативе, по неким мишљењима невладине организације, новим статутом приведе статусу међународне организације“.²⁷

SEPCA развија партнерске односе са бројним међународним организацијама, од којих као најважније издвајамо: Центар за демократску контролу оружаних снага из Женева (DCAF), MARRI центар у Скопљу, Комисија EU, OSCE, Регионални центар за сарадњу у Сарајеву (RCC), SECI центар у Букурешту и др.

3. Закључак

Превенција и контрола организованог криминалитета се не може посматрати изоловано и захтијева глобалну сарадњу, и због тога је

²⁶ Директор Федералне управе полиције је на састанку Извршног одбора SEPCA, који је одржан 1. и 2. октобра 2009. г. у Сарајеву, преузео функцију председавајућег SEPCA на период од годину дана. Истовремено је у Сарајеву потписан Меморандум о разумијевању између SEPCA и Interpolа.

²⁷ Кекић, Д., Субошић, Д., Ђукановић, Д., Правни основ Асоцијације шефова полиције земаља Југоисточне Европе, Правна ријеч, број 19/2009, Бања Лука, 2009. г., стр. 642.

изузетно значајна сарадња Европске уније са тзв. земљама кандидатима са којима она перманентно преговара. Посебно наглашавамо став ЕУ да земље кандидати морају ријешити сва спорна питања са својим сусједима и успоставити успјешну сарадњу у свим областима, а посебно у области „заједничке безбједности региона“. С тим у вези, у Споразуму о стабилизацији и придруживању између БиХ и ЕУ²⁸, у члану 84. Спречавање и борба против организованог криминала и других незаконитих активности, став 2, наведено је: „У борби против организованог криминала промовисаће се регионална сарадња и поштовање признатих међународних стандарда.“

Регионалне иницијативе у Југоисточној Европи су у прошлости биле инициране извана од стране земаља изван региона (САД и држава ЕУ). У складу са, од 2007. године општеприхваћеним концептом регионалног власништва, започет је процес којим државе региона преузимају одговорност за вођење и финансирање свих активности иницијатива у којима учествују.

Овим концептом, уз наглашену координациону улогу РСС-а, наставиће се процес повећања степена повјерења између полицијских структура и држава Југоисточне Европе у области безбједности, а што ће имати за резултат проширење капацитета и ефикасности у заједничком супротстављању прекограничном криминалитету у региону.

4. ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Аћимовић, Љ., Пакт о стабилности за Југоисточну Европу, Проблеми српске политике, Центар за менаџмент, Београд, 2000. година
- [2] Busek, E., Отворена капија ка Истоку: велика шанса за Европу, Clío, Београд, 2007. година
- [3] Вукадиновић, Р.: Сигурност на југоистоку Европе, Интерланд, Вараждин, 1999. година
- [4] Иветић, С., Правни аспекти функционисања SECI Центра у Букурешту, Правна ријеч, Удружење правника Републике Српске, Бања Лука, 2009. године
- [5] Јовановић, Р., Велики лексикон страних речи и израза, Алнари, Београд, 2006. година

²⁸ Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП) и Привремени споразум између БиХ и ЕУ парафирани су 4. 12. 2007.године, а потписани 16. 6. 2008.године у Луксембургу. Привремени споразум, као дио ССП-а којим се регулишу трговинска и за трговину везана питања, прелазног је карактера и примјењује се до ступања на снагу ССП-а (по окончању поступка ратификације), а ступио је на снагу 1. јула 2008. године.

- [6] Кекић, Д., Субошић, Д., Савјетодавна група јавних тужилаца у југоисточној Европи, Зборник радова, Безбједност и заштита у Републици Српској и Босни и Херцеговини – стање и перспективе, Бања Лука, 2008. година
- [7] Кекић, Д., Субошић, Д., Ђукановић, Д., Правни основ Асоцијације шефова полиције земаља Југоисточне Европе, Правна ријеч, број 19/2009, Бања Лука, 2009. година
- [8] Ковачевић, С., Контроверзе глобализације и интеграције, Атлантик 66, Бања Лука, 2008. година
- [9] Лопандић, Д., Регионалне иницијативе у југоисточној Европи, Институт за међународну политику и привреду, Европски покрет у Србији, Београд, 2001. година
- [10] Shefer, P., Либерална нелагодност Европске интеграције, Медијска књижара Круг, Београд, 2007. година
- [11] Стајић, Љ., Основи безбједности, Драганић, Београд, 2006. година
- [12] Шолаја, М., Балкан у трансатлантској пукотини, Центар за међународне односе „М-импекс“, Бања Лука, 2006. година.

ИНТЕРНЕТ:

- [13] www.ceinet.org
- [14] <http://www.libertysecurity.org>
- [15] <http://www.marri-rc.org>
- [16] <http://www.rai-see.org>
- [17] <http://www.rcc.int>
- [18] <http://www.secicenter.org>
- [19] <http://www.tispol.org>
- [20] <http://www.uniadrion.net>

Mr Stevo Ivetiћ, Chief of the Minister's Office

**Slaven Rosiћ, an inspector in the Inter-police Cooperation
Department**

**REGIONAL INITIATIVES IN THE AREA OF
SECURITY – THE REPUBLIC OF SRPSKA AND
BOSNIA AND HERZEGOVINA CASE**

Abstract: This study presents the summary of security initiatives in the Southeast Europe region in which the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina participate as well. Furthermore, here are given the history and development of regional initiatives and cooperation in region, with focus on regional security initiatives and organisations, of which special attention has been paid to the following: South East European Cooperation Process (SEECP), Stability Pact for South Eastern Europe - Regional Cooperation Council (RCC), Central European Initiative (CEI), Adriatic-Ionian Initiative (AII), Migration, Asylum, Refugees Regional Initiative (MARRI), Group of Friends of Salzburg Forum, Southeast European Co-operative Initiative (SECI), and a special kind of regional law enforcement cooperation that is realized through Southeast European Police Chiefs Association (SEPCA).

Key words: Regional initiatives, South East European Cooperation Process (SEECP), Stability Pact for South Eastern Europe - Regional Cooperation Council (RCC), Central European Initiative (CEI), Adriatic-Ionian Initiative (AII), Migration, Asylum, Refugees Regional Initiative (MARRI), Group of Friends of Salzburg Forum, Southeast European Co-operative Initiative (SECI), Southeast European Police Chiefs Association (SEPCA).

Мр Невенко Врањеш, дипл. правник

УПРАВНА ФУНКЦИЈА ПОЛИЦИЈЕ

Апстракт: Полиција представља најстарији орган државне управе. Поред тога, она је и специфичан орган државне управе. Специфична је из најмање два разлога. Прво, ради се о наоружаном органу државне управе, и друго, полиција је орган државне управе који спроводи функцију заштите унутрашњег поретка и примјењује инструмент принуде персонификован у физичкој сили. Тај ексклузивитет, од стране државе повјерен полицији, даје јој посебну димензију, а управним пословима које она обавља посебан карактер. Дакле, полиција спроводи посебну категорију послова државне управе који се називају унутрашњи послови. Унутрашњи послови су сложени државни послови нарочитог сензибилитета и захтијевају посебан режим спровођења. Њима се остварује концепција заштите грађана и унутрашњег поретка земље у цјелини.

Кључне ријечи: полиција, државна управа, унутрашњи послови, јавни поредак и управни послови полиције.

1. Појам полиције и појам државне управе

Етимолошки, ријеч полиција потиче од латинске ријечи *politia*, или грчких ријечи: *polis*, *politeia*. Сама ријеч је везана за старе грчке градове-полисе. Из ријечи *polis* је и проистекао појам *politeia* (πολιτεία), што значи устав, државно уређење, управу, управљање државом и поредак уопште. По Аристотелу, *politeia* представља идеалан облик владавине, који је средина између демократије и олигархије и у коме су полицијски послови само једни од пријеко потребних.¹ С еволуцијом људског друштва појам полиција је добијао различита значења. Примјера ради, у Француској XIV вијека, у њемачким и неким другим државама тог и новијег времена, полицијом се још увијек означава укупна државна

¹ Аристотел, *Политика*, Култура, Београд, 1960, стр. 215–216.

дјелатност, а у ужем смислу посебно уређени државни поредак.² Средњи вијек је обиљежила готово потпуна фузија појмова политика и полиција у сваком погледу, што свакако само у етимолошком смислу има упориште, будући да обје ријечи вуку коријене из ријечи *polis*. У том смислу постоји и термин *политичка полиција*.³

Правна држава се развија из полицијске државе и настаје на подручју Западне Европе након Француске револуције. Њен настанак се везује за стварање уставних монархија (умјесто апсолутистичких), будући да је устав једна од битних претпоставки правне државе.⁴ У том погледу читав XIX и XX вијек обиљежени су борбом за правну државу. Са аспекта управе, правна држава значи стављање управе под правни поредак, односно „озакоњење“ управе. Са настанком и развојем правне државе полиција доживљава значајну модификацију, као саставни и један од најважнијих дијелова управног система. Мијењају се њени задаци, положај, методе рада, организација, политичка контрола и сл. У том смислу интересантан је податак да се у Њемачкој здравство издваја из Министарства унутрашњих послова тек 1961. године.⁵ Модификација полиције од XIX вијека наовамо се огледала у слиједећем: (1) полиција добија кључну улогу у заштити унутрашњег поретка; (2) послови унутрашње управе се издвајају из надлежности полиције, за шта се организују посебна министарства, док полиција добија јасне управне и полицијске послове; (3) из полицијских послова се издвајају инспекцијски послови; (4) полиција се диференцира на саобраћајну, криминалистичку, судску, граничну и друге; (5) у реализацији полицијских послова долази до снажне инкорпорације научних и техничких достигнућа која увелико поспјешују рад и ефикасност полиције и (6) долази до демилитаризације полиције и њеног раздвајања од војске.⁶

² Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Полицијска академија у Београду, Београд, 1997, стр. 4.

³ Политичка полиција је организација коју су неке државе ангажовале у борби за остварење искључиво класно-политичких циљева. Њен циљ је био онемогућавање активности противника владајуће класе и партије, али и сакупљање свих врста обавјештења за владајућу структуру, као и безбједност политичког естаблишмента. Развијала се заједно са јачањем државе, па је стога политичка полиција од настанка у XVII вијеку, своју пуну снагу достигла у XXI вијеку. Што је држава била тоталитарнија, то је и њена политичка тајна служба била немилосрднија. Примјери таквих полиција били су ГЕСТАПО, УДБ-а, КГБ и друге.

⁴ Милосављевић, Б.: *Увод у полицијске науке*, Полицијска академија у Београду, Београд, 1995, стр. 42.

⁵ Кунић, П.: *Управно право – посебни дио*, Правни факултет у Бањалуци и Факултет за безбједност и заштиту Бањалука, Бањалука, 2008, стр. 55.

⁶ Милосављевић, Б., *op. cit.*, стр. 44–47.

У функционалном и организационом смислу полиција је сложен систем професионалног типа који је организован ради одржавања јавног реда и уопште поретка друштва. Као такав систем је снабђевен законским овлашћењима и потребним средствима, укључујући и средства принуде. Ако се држава посматра као класна творевина, што она у ствари и јесте, полицију можемо дефинисати као дио државног апарата који располаже дијелом монопола силе, усмјереним на одржавање законитог друштвено-политичког поретка класе на власти. Одржавање јавног реда и мира, као и борба против свих облика криминалитета у једном друштву представља формални облик полиције.⁷

Државна управа се може дефинисати како формално-организационо, тако и садржински-функционално. Формално-организационо државна управа је скуп органа и организација које припадају државном апарату, а подређене су државној власти. Садржински-функционално, државна управа је оперативни, неполитички, чисто стручни дио извршне власти чија је главна улога да, у примјени закона на појединачне случајеве, обезбиједи непосредно, сигурно и одмјерено остваривање оних слобода, права и дужности грађана и њихових организација у којима су ангажовани и одређени јавни интереси. Другим ријечима, да обезбиједи несметано, уредно и дјелотворно одвијање јавних служби, задовољавање егзистенцијалних заједничких и појединачних потреба (свршавање законодавних друштвених послова).⁸ У односу на државну управу, јавна управа има, најчешће, шири смисао. Јавна управа обухвата све правне субјекте и оне из државне структуре и оне изван ње (територијално и функционално децентрализоване колективитете), као и субјекте којима је делегирана надлежност јавних овлашћења. Државна управа у савременом смислу, као организовани систем с професионалним службеницима (стручно оспособљеним, плаћеним и с одређеним радним временом), у Европи се почела развијати током XVII и XVIII вијека.

2. Специфичности полиције као органа државне управе

Полиција као државни орган овлашћен за легалну примјену физичке силе не представља посебан институт непосредно уставноправно дефинисан.⁹ Савремене демократске државе полицију перманентно

⁷ Мандић, М.: *Управно право, посебан део*, Центар за културу и информисање Фоча, Фоча, 2006, стр. 33.

⁸ Томић, З.: *Законодавна еволуција државне управе у Југославији после 1945. године*, Упоредна искуства државних управа, Чигоја, Београд, 2003, стр. 21.

⁹ Ђурђевић, А.: *Уставно право, организација државне власти*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2001, стр. 193.

подређују политичкој и правној контроли. Полиција је као и сви други државни органи подређена принципу законитости, одговорна за предузете радње и поступке. У том циљу, над радом полиције врши се континуиран унутрашњи и спољни надзор. Унутрашњи надзор је интерног карактера и спроводи га сама полиција и у оквиру полиције, док спољни надзор врши представничко тијело, влада, омбудсмен, медији, грађани, тужилаштво, суд и друге институције и организације.

Полиција представља специфичан орган државне управе. Она је наоружан управни орган и разликује се од свих других државних органа. Зависно од могућности ношења и употребе оружја од стране одређених службених лица одговарајућих органа управе, врши се подјела на оружане и цивилне органе управе. Оружани органи управе се формирају у области одбране земље (војска) и у области унутрашњих послова (полиција). Њима је повјерено очување спољне и унутрашње безбједности као принудно извршење одлука донијетих од стране државних органа. Због природе дјелатности ови органи управе имају могућност непосредне физичке принуде, али само у законом одређеним случајевима. Сви остали органи управе који не могу употребљавати физичку принуду означавају се као цивилни.¹⁰ Дакле, кључна разлика полиције као органа државне управе и неког другог органа државне управе је у посједовању апарата физичке (оружане) принуде. Као таква полиција и обавља посебне управне послове који се не могу повјерити другим органима државне управе, будући да они за то немају адекватне капацитете и само их полиција може извршити. Овдје је важно нагласити и озбиљност полицијске функције. Наиме, безбједност грађана и њихова сигурност су државни приоритети и представљају исувише озбиљан проблем да би он био повјерен неким другим, недржавним субјектима.¹¹

Војни и полицијски задаци били су, природно, размјерно дуго времена спојени у истим организацијама.¹² Полиција, заједно са војском, чини срж државе као монопола физичке силе. У том смислу, као наоружан орган државне управе може се узети и војска. Међутим војска је као оружана сила задужена да штити државни поредак од спољњег угрожавања и унутра може дјеловати само у специфичним – ванредним ситуацијама (природне катастрофе, поплаве, пожари, земљотреси и сл.). Употреба војске у сврху одржавања унутрашњег поретка је готово превазиђена из неколико разлога. Наиме, војска представља обично гломазан и тешко покретљив апарат који првенствено није функционалан

¹⁰ Кунић, П.: *Управно право*, Правни факултет у Бањалуци и Висока школа унутрашњих послова у Бањалуци, Бањалука, 2006, стр. 111.

¹¹ Оваква теза данас је редифинисана. Појавом приватне и корпоративне безбједности и неки други субјекти су добили овлашћења и надлежности над некада ексклузивном државном функцијом заштите безбједности грађана.

¹² Пусић, Е.: *Наука о управи*, Школска књига Загреб, Загреб, 1983, стр. 56.

нити припремљен за заштиту унутрашње безбједности државе. Поред тога, употреба војске у сврху заштите јавног реда и мира и унутрашњег поретка је одредница недемократских режима и у савременим државама је увелико превазиђена.

Полиција, као што је поменуто, представља најстарији орган државне управе. Полиција обавља законом утврђене послове државне управе који се односе на безбједност државе и њених држављана, поступајући при томе у име и за рачун државе. При обављању управне функције полиција има атрибуте налик другим државним органима, као што су: ауторитет, заштита општег интереса, непосједовање својства правног лица, самосталност, управна власт, инокосни облик организовања и сл. Међутим, полиција има и неке специфичности које опет нису тако својствене другим органима државне управе или се пак особине њене управне функције другачије схватају и реализују. На примјер, уколико анализирамо особину органа државне управе „заштита општег интереса“, на полицију пренесена таква функција има значење заштите безбједности грађана и државе, при чему полиција има дискреционо право да у оквиру својих надлежности предузима одређене управне радње. Свака од тих радњи у суштини представља заштиту сигурности државе и грађана у безбједносном смислу.

Полиција је некада обухватала читаво подручје унутрашње управе, да би се данас тим изразом обухватило само једно од подручја државне управе у чијем су дјелокругу послови који се односе на безбједност државе и њених грађана, чија су организација, дјелатност и контрола, због њихове особености, подвргнути и допунском („посебном“) правном режиму у односу на („општи“) правни режим који важи и за друге органе државне управе. Посебност послова полиције разлог је посебности правног режима за њихово обављање, које као свој елемент укључује и посебност правног положаја лица која обављају дјелатност полиције, поред елемената тог режима који су општи за све гране (ресоре) државне управе. Посебност управног рада у полицији разлог је посебностима у положају лица у полицији.¹³

Ипак, управне активности полиције највише су заступљене у вршењу послова који се односе на: лични статус грађана (лично име, пребивалиште, боравиште и држављанство), вођење службених евиденција везаних за лични идентитет грађана, путних исправа и матичног броја (личне карте, матични број грађана, путне исправе и др.). Управне активности дијелом покривају безбједност саобраћаја на путевима, контролу прелажења државне границе, контролу кретања и боравака странаца, набављање, држање и ношење оружја и муниције,

¹³ Југовић, С.: *Правни положај лица у полицији*, Наука, безбедност, полиција, Београд, број 2/2001, стр. 63.

производњу и промет експлозивних материјала, запаљивих течности и гасова и др.¹⁴ Дакле у овим и сличним ситуацијама полиција као орган државне управе обавља чисто управне дјелатности, при томе најдиректније користећи управнопроцесна начела и управнопроцесни поступак.

Свакако да поред управне функције полиција обавља и неке друге дјелатности, као што су кривична, прекршајна и нормативна. Општи проблем државе са демократским уређењем је проблем одржавања режима законитости у односу на оне поступке полиције гдје је полиција овлашћена да одлучује по дискреционој оцјени. Ово поготово што је заштита јавног поретка једна генерална клаузула којој је могуће дати врло различита значења. Али, и у одлукама које се доносе по дискреционој оцјени полиција је везана за одређене опште услове који се могу контролисати у оквиру поступка контроле законитости. Смисао правне регулисаности поступка полицијских органа је да се они учине правно одговорним за своје поступке.¹⁵

3. Управна функција полиције у формалном и материјалном погледу

Треба разликовати управну функцију полиције у формалном погледу и управну функцију полиције у материјалном погледу. Према формалном становишту, у тродиобној подјели власти на законодавну, извршну и судску, полиција спада најдиректније у извршну власт. Оваква подјела власти, међутим, није реализована до краја. Наиме, и сама управна власт задире у законодавну онда када доноси прописе, затим у судску када решава одређене правне спорове. Остваривањем управне функције, полиција реализује извршну власт државе. Остваривањем кривичне и прекршајне функције, полиција доприноси остваривању судске функције државе и, најзад, остваривањем нормативне функције полиција доприноси остваривању законодавне функције државе.

Такође, појам управе у формалном смислу свео се на органско тумачење, према којем је управа све оно што раде органи државне управе. Трагом оваквог стајалишта, полиција као орган државне управе обавља само управне послове, без обзира на различитост полицијских функција. Гледајући са формалног аспекта, сви послови које обавља полиција, с обзиром на то да улазе у структуру државне управе, могу се означити као послови из оквира управних надлежности. Међутим, поред

¹⁴ Кунић, П.: *Управно право, општи и посебни дио*, Правни факултет у Бањалуци, Бањалука, 2001, стр. 457.

¹⁵ Побрић, Н.: *Уставно право*, Слово, Мостар, 2000, стр. 296.

првенствено управне функције, полиција обавља и неке друге функције као што су кривичноправна, прекршајна и нормативна.

Управана функција полиције остварује се вршењем управних активности и послова из законом прописаног оквира. Позитивноправним прописима дјелокруг рада полиције не мора бити прописан по врстама послова, већ по материји на коју се ти послови односе (управни, кривични, прекршајни, нормативни) или неки други послови. Често је преплитање послова. Тако, професор Милетић наводи слиједеће ситуације: На примјер, полиција обавља послове који се односе на одржавање јавног реда и мира. Тек анализом свих норми којима је уређена ова материја (одржавање јавног реда и мира) можемо утврдити да дио тих послова полиција врши у оквиру својих управних активности (на примјер, пријем и поступање по пријави, уз могућност забране, за организовање бакљада, ватромета и приредби на којима се користе пиротехничка средства), дио тих послова врши у оквиру своје прекршајне активности (на примјер, подношење захтјева за покретање прекршајног поступка због неког од законом утврђених прекршаја против јавног реда и мира), дио тих послова врши у оквиру своје кривичне активности (на примјер, подношење кривичне пријаве због једног од кривичних дјела против јавног реда и мира) и дио тих послова врши у оквиру своје нормативне активности (на примјер, доношењем прописа о начину обављања послова одржавања јавног реда и мира).¹⁶

4. Управни послови полиције

У већини европских земаља област унутрашњих послова одређује се негативно, тако да у ову област сападају сви управни послови који нису дати у надлежност ресорним органима управе. Отуда и шаренило у погледу задатака полиције као извршног органа унутрашњих послова. Неке земље су ову проблематику ријешиле на начин што су заштиту државног поретка од унутрашњег противника повјериле државној полицији, а од спољашњих – контраобавјештајној служби. Између грађана и полиције постоји знатна интеракција, са одређеним степеном противрјечности. Наиме, полиција према грађанима примјењује државну силу и истовремено према њима има респект као према коначном извору државне власти којој та полиција служи.¹⁷

¹⁶ Милетић, С.: *Полицијско право, I књига*, Полицијска академија Београд, Београд, 1997, стр. 158.

¹⁷ Марковић, Р.: *Уставно право и политичке институције, дванаесто осавременењено издање*, Правни факултет Универзитета у Београду и ЈП Службени гласник Београд, Београд, 2008, стр. 354.

Полиција је по закону, по самој дефиницији, управна организација. Тако Закон о Државној граничној служби (касније Граничној полицији БиХ) у члану 2 даје слиједећу дефиницију: „Гранична полиција је управна организација у оквиру Министарства безбједности БиХ (у даљем тексту: Министарство), с оперативном самосталношћу, основана ради обављања полицијских послова везаних за надзор и контролу преласка границе БиХ (у даљем тексту: државна граница), и других послова прописаних Законом“.¹⁸ Такође и Државна агенција за истраге и заштиту (СИПА) је у самој дефиницији, у члану 2. Закона дефинисана као управна организација у оквиру Министарства безбједности БиХ (у даљем тексту: Министарство), са оперативном самосталношћу, основана ради обављања полицијских послова, а на чијем је челу директор и која се финансира из буџета институција Босне и Херцеговине и међународних обавеза Босне и Херцеговине.¹⁹

Код нас, законима о унутрашњим пословима ентитета, те кантоналним законима о унутрашњим пословима, утврђено је који послови спадају у дјелокруг органа унутрашњих послова. Из ових закона, као и посебних закона за поједине области унутрашњих послова могу се уочити слиједеће групације унутрашњих послова:

- ☒ унутрашњи послови који спадају у дјелокруг служби за заштиту уставног поретка;
- ☒ унутрашњи послови који су у вези са заштитом државне границе и аеродрома;
- ☒ унутрашњи послови које обавља полиција и
- ☒ други управни и стручни послови који спадају у унутрашње послове (одржавање јавног реда и мира на јавним скуповима; издавање одобрења за набавку, држање и ношење оружја; предузимање разних мјера и вршење надзора у области заштите од пожара; издавање личних карата, пасоша и других идентификационих исправа и вођење њихове евиденције; издавање саобраћајних и возачких дозвола и вођење евиденције о њима као и евиденције о моторним возилима; додјеливање матичног броја грађанима и вођење јединственог регистра о њима; пријављивање пребивалишта и боравишта домаћих грађана и странаца; надзор у вези са провођењем закона о експлозивним материјама, запаљивој тачности и гасовима)²⁰

¹⁸ Закон о Државној граничној служби и Закон о измјенама и допунама Закона о Државној граничној служби, Службени гласник БиХ, број 50/04 и 27/2007.

¹⁹ Закон о Државној агенцији за истраге и заштиту БиХ – СИПА, Службени гласник БиХ, број 27/04.

²⁰ Дедић, С.: *Управно право Босне и Херцеговине*, Правни факултет Универзитета у Бихаћу и Магистрат Сарајево, 2001, стр. 350.

Свака од наведених група послова регулисана је посебним законом, као и низом подзаконских аката. На основу тих прописа, органи унутрашњих послова издају бројне управне акте у виду дозвола, одобрења, исправа, односно рјешења, што има снагу појединачних управних аката. Ако органи унутрашњих послова издају увјерења, потврде, изводе на основу јавних евиденција које воде, тада се ради о материјалноправним радњама, односно материјалноправним актима.²¹ Користећи принуду, полиција извршава многобројне управне акте. Такође, полиција извршава и судске одлуке. Међутим, овдје треба разликовати извршење одлука којима се заснива управоправни однос од одлука којима се заснива кривичноправни однос односно прекршајноправни однос. Код управноправног односа (чију садржину чине овлашћења и дужности субјеката у том односу који су правно санкционисани) принудно се извршава диспозиција, као саставни елемент управног акта, а код кривичноправних и прекршајноправних принудно се извршава санкција коју у правилу изриче суд поводом повреде диспозиције.

5. ЗАКЉУЧАК

Полиција врши активност којом доприноси остваривању управне функције државе. Управна функција полиције остварује се у посебном правном режиму у односу на правни режим у коме се остварују њене друге функције (кривична, прекршајна и нормативна). Управна функција полиције највише је заступљена у пословима који се односе на: јединствени матични број грађана; држављанство; личне карте; путне исправе; пребивалиште и боравиште грађана. Такође, управна функција полиције је значајно заступљена и на пословима који обухватају: контролу преласка државне границе; контролу кретања и боравка у граничном појасу; контролу кретања и боравка странаца; набављање, држање и ношење оружја и муниције; производњу и промет експлозивних материја, запаљивих течности и гасова; безбједност саобраћаја на путевима и противпожарну заштиту. Минорна је управна функција полиције када су у питању послови који обухватају: обезбјеђивање јавног реда и мира те обезбјеђивање зборова и јавног окупљања грађана.

Управни послови полиције специфични су како због инструмената које полиција има за њихово спровођење тако и због саме њихове природе. При обављању управне функције полиција примјењује начела управног поступка, с тим да она при томе има посебан механизам оличен у институту физичке принуде. Такође, специфично је и дискреционо

²¹ Ibid., стр. 358.

начело управног поступка које у обављању полицијске дјелатности има посебну димензију. Наиме, полицијски и управни рад не могу се учинити потпуно зависним од законских ограничења, не бар на начин како је то могуће у случају судова.

Дискреционим начином поступања полицији се даје одређена „комоција“ да у појединим специфичним ситуацијама има одређен слободни простор за избор најповољније солуције. Стална је колизија између очувања унутрашњег поретка који је повјерен полицији и прописаних људских права и слобода. Такође, у самој природи савремене државе постоји опасност да поједини њени дијелови (војска, полиција, обавјештајно-безбједносне службе), при извршавању својих задатака, угрожавају загарантоване слободе и права грађана. Очито, ради се о нескладу двојне улоге (ситуација у којој држава гарантује безбједност, а може бити и извор њеног угрожавања).

6. ЛИТЕРАТУРА

- [1] Дедић, С.: *Управно право Босне и Херцеговине*, Правни факултет Универзитета у Бихаћу и Магистрат Сарајево, 2001.
- [2] Ђурђев, А.: *Уставно право, организација државне власти*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2001.
- [3] Кунић, П.: *Управно право*, Правни факултет у Бањалуци и Висока школа унутрашњих послова у Бањалуци, Бањалука, 2006.
- [4] Кунић, П.: *Управно право – посебни дио*, Правни факултет у Бањалуци и Факултет за безбједност и заштиту Бањалука, Бањалука, 2008.
- [5] Мандић, М.: *Управно право, посебни дио*, Центар за културу и информисање Фоча, Фоча, 2006.
- [6] Марковић, Р.: *Уставно право и политичке институције, дванаесто оасвремењено издање*, Правни факултет Универзитета у Београду и ЈП Службени гласник Београд, Београд, 2008.
- [7] Милетић, С.: *Полицијско право, I књига*, Полицијска академија Београд, Београд, 1997.
- [8] Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Полицијска академија у Београду, Београд, 1997.
- [9] Милосављевић, Б.: *Увод у полицијске науке*, Полицијска академија у Београду, Београд, 1995.
- [10] Побрић, Н.: *Уставно право*, Слово, Мостар, 2000.
- [11] Пусић, Е.: *Наука о управи*, Школска књига Загреб, Загреб, 1983.

Mr Nevenko Vranješ, dipl. jur.

ADMINISTRATIVE FUNCTION OF THE POLICE

Abstract: The police represent the oldest body of the public administration. Besides, they are a specific public administration body. There are at least two reasons for that specific nature of theirs. Firstly, they are an armed public administration body and secondly, they are a public administration body that protects the internal order and apply a constraint instrument personified in physical force. This exclusiveness, entrusted to the police by the state, gives them a special dimension, as well as special nature to the administrative affairs they deal with. Therefore, the police conduct the special category of public administration activities, which are called internal affairs. Internal affairs are complex public activities of a particular sensibility and they require a special regime of implementation. These affairs provide the concept of protection of citizens and the internal order of the country as a whole.

Индира Рогич¹

Управа за правне и кадровске послове, МУП РС, Бања Лука

Николина Грбић-Павловић, мастер²

Висока школа унутрашњих послова, МУП РС, Бања Лука

ЖЕНЕ У ПОЛИЦИЈИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Апстракт: *Не постоји професија којом жене не би могле да се баве, осим оних које се везују за рад под земљом, мишљења су готово већине земаља широм свијета. Увођење жена у полицију представља позитиван корак ка превазилажењу стереотипа о жени као мајци, домаћици и његоватељици. Управо због различитих предрасуда да су жене „неспретне“ за полицијски посао, данас немамо много жена које раде у оперативи, а нема их ни на високим положајима у полицији.*

Професија „полицајац“, годинама у власти мушкараца, данас је врло доступно занимање и врло привлачна професија за жене.

Критеријуми за селекцију кадра представљају захтијеване стандарде у погледу психофизичких способности, знања, вјештина и других личних квалитета који су потребни за рад у полицији. Потребно је поштовати забрану полне дискриминације приликом запошљавања, односно настојати да се између пријављених кандидата одаберу они који су најбољи за одређени посао, без обзира на њихов пол.

У овом раду ће се приказати структура запослених женских припадника у Министарству унутрашњих послова у Републици Српској у односу на различите критеријуме.

Кључне ријечи: *полиција, жене полицајци, положај жена у полицији, послови које жене обављају.*

¹ Ауторка је начелница Управе за правне и кадровске послове у Министарству унутрашњих послова Републике Српске.

² Ауторка је асистенткиња и секретарка на Правној катедри на Високој школи унутрашњих послова.

1. Жена полицајац кроз историју³

Реализација жене у професији⁴ текла је у складу са њеном еманципацијом коју посматрамо кроз историјски процес. Друштвени оквир у коме се врши еманципација жена је грађанско друштво у свим историјским формама. Примарна улога жене чувара и брига за потомство и породицу битно се временом проширује и на стварање друштвених вриједности креирањем животног стила своје породице.

Жене су се дуго бориле за економску и политичку еманципацију, прихваћеност и сатисфакцију у одабраној професији.⁵ Борба са предрасудама, стереотипима, конзерватизмом и другим потешкоћама за многе жене траје и данас. Споро и дуго је цивилно друштво жени признавало постојање интелектуалних способности, талената, као и могућности стварања пословне или умјетничке каријере у одабраној професији. Тек у другој половини XIX вијека за жену се отварају врата универзитета и факултетског образовања. Друштвено-политички ангажман⁶ жена могућ је тек у XX вијеку.⁷

Питање заступљености жена у полицији, као и њиховог положаја и нивоа ангажовања на појединим пословима и задацима постаје с времена на вријеме актуелно, али не у довољној мјери. Многобројни међународни документи говоре о статусу жена. Први међународни документ који изричито потврђује равноправност мушкараца и жена је Повеља

³ Види шире у: Петровић, Д.: *Жена полицајац кроз историју*, Безбедност 2/07, стр. 330–431.

⁴ Према подацима Уједињених нација жене обављају двије трећине свјетског посла, зарађују једну десетину свјетског прихода, а посједују мање од један одсто свјетске имовине. Жене у свјетској политици су заступљене свега седам одсто. При Уједињеним нацијама девет амбасадора су жене, и то из: Финске, Јамајке, Казахстана, Киргистана, Либерije, Лихтенштајна, Сомалије и Туркменистана. У Уједињеним нацијама жене држе само девет одсто топ менаџмент позиција, 21 одсто виших руководећих позиција и 48 одсто службеника; *Пресмагазин*, 8. март 2009. год.

⁵ У 21. вијеку у неколико земаља жене и даље немају право гласа (међу њима су Брунеј, Кувајт, Оман, Саудијска Арабија и Уједињени Арапски Емирати). Међу земљама које немају ратификовану Конвенцију о дискриминацији жена су: Бахреин, Палестина, Катар, Саудијска Арабија, Оман, Сирија, Уједињени Арапски Емирати. Србија је једина европска земља, а Америка једина развијена земља која није ратификовала споразум. Жене у Србији добиле су право гласа 11. августа 1945. године, а први пут су гласале тек 9. децембра 1990. године; *Пресмагазин*, 8. март 2009. год.

⁶ Право гласа женама је прво дао Нови Зеланд 1893. године, затим Финска 1906, Албанија 1920, Монголија 1924, Еквадор 1929, Турска 1930. и Шри Ланка 1931. године. Међу земљама које су последње дале право гласа женама су Швајцарска 1971, Ирак 1980, Намибија 1989. и Казахстан 1994. године; *Пресмагазин*, 8. март 2009. год.

⁷ Петровић, Д.: *Жена полицајац кроз историју*, часопис Безбедност број 2/07, стр 330–341.

Уједињених нација, гдје се у члану 1. каже „да је основна сврха Уједињених нација очување мира и безбједности...унапређење и подстицање поштовања људских права и основних слобода за све, без обзира на расу, пол, језик или вјероисповијест“. Једнака права за запошљавање жена наглашено је у Универзалној декларацији о правима човјека⁸, гдје се наводи „да свако има право да на равноправној основи ступа у јавну службу у својој земљи“. Поред овог документа, ово питање регулише и Међународни пакт о грађанским и политичким правима⁹, Афричка повеља о људским правима¹⁰ и Америчка конвенција о људским правима¹¹.

Запошљавање жена на неполицијским задацима представља релативно раширену праксу, тако да жене, и данас, у полицији обављају различите задатке као службенице, секретарице и други помоћни радници у полицији. Традиционално схватање полицијске професије као мушке професије још увијек преовлађује у многобројним државама широм свијета. Ова схватања и култура представљају главну препреку пријему жена у редове полиције. Без обзира на овакве ставове, запошљавање жена у полицији отпочиње прије стотинак година, па се може рећи да полиција одавно није само мушка професија.

Према подацима из стране литературе, прва полицајка била је Роуз Форчн (*Rose Fortune, 1774*), која се ослободила ропства бјекством из Америке у Канаду, која није била полицајац у данашњем смислу, али је у сваком случају прва жена у „служби снага безбједности и реда на улицама *Annapolis Royal* на сјеверу Нове Шкотске“ у Канади. Она је успоставила неке стандарде у погледу понашања и облачења, што је усвојено од стране жена њеног доба.¹²

У Америци је, око 1845. године, на полицијским пословима запослена прва жена за надзорнички рад у женском затвору, са дефинисаним пословима и задацима, радним временом и платом. Пола вијека касније је, 1893. године, запослена прва жена у полицијској патроли Чикага са задатком да контролише јавни ред, проститутке, жене лаког морала и дјечије уличне преступе, просјачење и криминалитет. У

⁸ Усвојена Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 217А од 10. децембра 1948. год.

⁹ Усвојен и отворен за потписивање и ратификовање Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200А, од 16. децембра 1966. год.

¹⁰ Усвојена на 18. скупштини шефова држава и влада земаља Организације афричког јединства у Најробију, 27. јуна 1981. год.

¹¹ Усвојена на Конвенцији Организације афричких држава у *San Hozou*, 22. новембра 1969. год.

¹² Sameshied. Com – History of Policewomen. Htm: The Worlds First Policewoman, pg.1–2.

Лос Анђелесу је, 1910. године, прва жена полицајац обукла униформу шивену за жену полицајца.¹³

Прве жене полицајци (*Mrs Laurancy Harris* и *Miss Miller*) запослене су у Ванкуверској полицији 1912. у Канади. Не рачунајући праксу запошљавања жена као чувара у женским затворима, сматрало се да жене треба да обављају послове и задатке који су у вези са другим женама и дјецом. Први послови за жене у полицији, у данашњем поимању полицијских послова, рачунајући и послове надзора у женским затворима, били су: послови сузбијања криминалитета, односно превенција криминалитета, посебно малољетничког, брига за јавни ред и мир, брига за јавни морал, напуштену дјецу, женску младеж и посрнуле дјевојке. Сматрало се да су жене осјетљивије и да се боље носе са емоционалним ситуацијама од мушкараца. Бољи су борци када је потребно остварити одређена породична права. Женама су додјељивани специфични случајеви у којима се углавном радило о другим женама и дјечи.¹⁴

У Европи, Енглеска је прва имала жене у полицији, примљене око 1905. године са циљем њиховог ангажовања на сузбијању проституције, контроли и сузбијању, за оно вријеме доста великог, малољетничког и женског криминалитета. Жене су 1916. године биле организоване у Женску добровољачку полицију, састављену од око хиљаду жена које су контролисале ресторане и хотеле и „вршиле уличну службу”.¹⁵

Прва жена полицајац у Шведској примљена је 1908. године, исте године и у Норвешкој, а у Данској 1911. године. До 1914. године тј. до почетка Првог свјетског рата¹⁶, све нордијске земље и Њемачка имале су жене у полицији на административним пословима и пословима организације, тј. пословима који су, у ствари, били из сфере социјалног старања и бриге о младима. Проблем запошљавања жена био је прагматичне природе – да се ријеша тренутни проблем недостатка мушкараца због избијања рата, или као посљедица остварења захтјева женских организација за изједначавање полова у људским правима.¹⁷

¹³ Brown, J&F. Heidesohn: *Gender and Policing: Comparativ Perspectives*, London: Macmilan Press LTD, 2000, pg. 149–155.

¹⁴ Le Beuf, Marcel-Eugene & McLean, Julia. 1997. *Women in Policing in Canada: Beyond the Year 2000-It's Challenges*. Ottawa, On: Canadian Police College, pg. 41.

¹⁵ Scoot, H.: *Женска полиција у Великој Британији*, „Избор“, бр. 4/1956, стр. 407–411.

¹⁶ Први свјетски рат доноси масовније запошљавање жена у полицији на пословима тзв. превенције и заштите и успостављања социјално-хигијенских послова. У току Првог свјетског рата, полиција великог броја држава Европе, Аустралије и других дијелова свијета, запошљава жене да попуне мјеста мушкараца на фронтовима. Тај позитиван тренд пријема се наставља, не у очекиваном броју, али је извјесно да жене, мада полако, ипак сигурно улазе у полицију.

¹⁷ Јанковић, З.: *Жене у полицији*, Полиција, Београд, 1926, стр. 498.

У 1927. години, према једној анкети Друштва народа, било је 20 земаља које су имале жене у полицији, док су Краљевина Југославија, Грчка, Француска и још неке земље биле против ове праксе. Све жене полицајци у међуратном периоду су имале задатке строго ограничене на проблематику женског и омладинског криминалитета, односно у вези са дјелима код којих су жене, дјеца и омладина жртве. Сагласно томе, Међународна комисија криминалистичке полиције је била мишљења да је главна корист од запошљавања жена у полицији тамо гдје је потребна помоћ дјечи, младим људима и женама, док се коришћење жена полицајаца за друге полицијске задатке није препоручивало.¹⁸

Занимљиво је да овакав став постаје стереотип и задржава се у данашње вријеме као преовлађујући у мноштву земаља. Порука тог става је да ако се жене морају примати у полицију, онда их треба примати на „женске послове“ и од њих формирати посебну „женску полицију“.

На конгресу жена 1931. године у Паризу, између осталог, расправљало се и о запошљавању жена у полицији. У Русији, жене су, почев од Октобарске револуције, а нарочито послје Другог свјетског рата (у СССР), примане равноправно на све послове као мушкарци, па тако и у полицију. Пољска има жене у полицији од 1926. године. Мађарска добија жене – полицајце 1935. године. И у Кини се приступало оснивању женске полиције. Шангај је први кинески град који добија женску полицију 1929. године, а 1932. и 1933. године уводе је и сви већи градови у Кини. Примјер Кине слиједе Индија и Сингапур. Турска 1932. запошљава жене у саобраћајној полицији.¹⁹

Првих деценија послје Другог свјетског рата само мали број жена успијева да буде промовисан у полицајце. Средином седамдесетих година ситуација у овом погледу није битније измијењена, мада је у појединим земљама остварен извјестан напредак (посебно у Великој Британији, у којој су жене полицајци чиниле 5,2% полицијског особља). У САД је 1971. године било око 3.700 жена полицајаца, а 1990. године 29.403 или 8,1% од укупног униформисаног полицијског особља. У Канади²⁰ је 1988. године било 18,8% жена међу запосленима у полицији, али је проценат њиховог удјела међу полицијским особљем био свега 5,1%. Највиши проценат жена – полицајаца имала је *RCMP* (7%), док је *Служба безбједности* у Квебеку од 4.500 полицајаца имала тек 50 жена. У Италији је *Корпус женске полиције* са 553 припаднице формиран 1959.

¹⁸ Видјети шире у Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997. Преузето од: Лазаревић, В.: *Међународна полиција: историја, рад, резултати*, Београд, 1993, стр. 105–109.

¹⁹ Петровић, Д., *op.cit.*, стр. 330–341.

²⁰ Lunneborg, Patricia W.: *Women Police Officers*, Springfield, Illinois: Charles C Thomas Publishers, 1989, pg. 251.

године, да би 1981. године био укинут и жене полицајци у потпуности изједначене са мушкарцима. Шездесетих година запошљавање жена полицајаца добија нешто шире размјере и у другим западноевропским земљама.²¹

Мада још увијек незадовољавајући, пријем жена у полицијске редове подстакнут је током осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог вијека активношћу женског покрета, који захтијева да се полна структура запослених у полицији усагласи са полном структуром становништва, односно да жене учествују у полицијском особљу са 50%. У појединим земљама су донијете и судске одлуке којима је констатовано постојање дискриминације жена приликом запошљавања у полицији. Такође, постоје и препоруке званичних орагана у мноштву земаља, донијете ради ширег запошљавања жена у полицији и мотивисане позитивним гледањем јавности на то питање. Сви такви захтјеви, одлуке и препоруке наилазе на снажне отпоре полицијске средине. Занимљиво је да се конзервативизам полиције у вези са овим питањем повремено изражава и јавно, у виду отвореног противљења пријему жена у полицију. Као уобичајене препреке пријему жена се појављују стандарди селекције, односно исти захтјеви у погледу висине, тежине и физичких способности за мушке и женске кандидате. Одбрану јединства наведених стандарда полиција је темељила на увјерењу о физичкој снази, као једном од кључних предуслова за полицијски посао.²²

Жене које успију да задовоље стандарде селекције, наилазе на нове препреке током обуке и пробног рада. Обуку углавном изводе мушкарци и, како пракса показује, жене се, готово стално, током обуке, подсјећају како је полиција мушка професија. До правих проблема за жене полицајце долази тек са уласком у службу. На то указују резултати бројних истраживања и анкета, жалбе жена полицајаца и судске одлуке.²³

²¹ Милосављевић, Б., *op.cit.*, стр. 525–529.

²² Милосављевић, Б., *op.cit.*, стр. 525–529;

²³ Према једном истраживању извршеном 1987. године у полицији Лос Анђелеса, констатовано је да већина жена полицајаца има у служби проблеме у вези са непризнавањем њихових радних способности (70%), сексуалним приједлозима колега (76%), вербалним оспоравањем личних способности од колега (55%), итд. Подацима се доказује да се рад жена полицајаца вреднује по друкчијим стандардима (строжим), као и да су оне често предмет шиканирања и да уопште још нису прихваћене на послу. Генерални тужилац Канаде, послје бројних притужби жена полицајаца на шиканирање од руководиоца и колега, истрагом је утврдио како је у тој земљи током двије године (1983–1985) чак 69 жена полицајаца било отпуштено са посла, а њих 68 дало оставке. Број жена које су дале оставке био је пет пута већи у односу на број мушкараца који су у истом том периоду напустили службу. Као основне разлоге напуштања службе, наводиле су: неприхватање свог рада, „сексуалне приједлоге“ надређених и грубе шале колега. И у Великој Британији је констатовано постојање дискриминације жена у полицијској служби, а тим проблемом се бавио и Европски суд. (Anderson, R., Brown, J. M. And Campbell, E. A., *Aspects of Sex Discrimination within*

Жене полицајци се морају борити не само са криминалитетом и криминалним активностима већ и са негативним схватањима и стереотипима који су усмјерени према женама генерално, а према женама полицајцима посебно.²⁴

Данашња схватања указују на чињеницу да поједине послове у полицији искључиво може да обавља жена, а то су прије свега службени контакти са женама (законом је прописано да претресање женских лица могу да обављају искључиво жене), информативни разговори са женама (сексуална злостављања и блудне радње), разговори са малољетницама. У свим тим случајевима мушкарац би много теже дошао до правих информација, јер су "жене по природи нежније, прецизније и темељитије".

Запошљавање жена у полицији је традиционално ограничено, јер многи мушкарци који врше контролне функције у полицији сматрају да је обављање полицијских послова мушка дјелатност и да би се жене могле запошљавати једино на неколико позиција гдје се обично траже жене, на примјер рад са малољетницима.²⁵ Као могућа радна мјеста гдје би жене полицајци могле радити и гдје је њихово ангажовање неопходно, јесу она радна мјеста везана за расвјетљавање кривичних дјела силовања, сексуалних злочина, насиља у породици и злостављања дјеце. Инсистирање стручњака да се нагласак стави на полицију као „службу“, а не као „снагу“, као и на потреби да запослени у полицији према грађанима покажу „саосјећање, уљудност, стрпљење, и љубазност“, мора посебно да се поштује када је у питању расвјетљавање и пружање помоћи у наведеним дјелима. А ту је управо значајна улога жене полицајца, што је схваћено још почетком прошлог вијека и реализовано кроз дјелатност женске полиције у многим земљама.²⁶

the Police Service in England and Wales, London: Home Office Research and Planning Group, 1993).

²⁴ Hernandez, Dreifus: *Females in Law Enforcement, Femininity, Competence, Attraction, and Work Acceptance*, 1982, pg. 42.

²⁵ Cohn, Alvin W. 1978. *The Future of Policing*. Beverly Hills, CA: Sage publications Inc., pg.189.

²⁶ Далчевић-Марковић, Ј.: *Жене у Полицији*, Безбедност 2/02, стр. 353.

2. Жене у полицији Републике Српске

Уставом Босне и Херцеговине²⁷ и Републике Српске²⁸ у поглављу Људска права и слободе дефинисано је да су сва лица, односно грађани на територији Босне и Херцеговине, односно Републике Српске, равноправни у слободама, правима и дужностима, једнаки пред законом и уживају исту правну заштиту без обзира на расу, **пол**, језик, националну припадност, вјероисповијест, социјално поријекло, рођење, образовање, имовинско стање, политичко или друго увјерење, друштвени положај или друго лично својство.

Како произилази из уставног и законског оквира којим је уређена радноправна област, приликом запошљавања жена на полицијске послове у Министарству унутрашњих послова Републике Српске²⁹ не прави се никаква разлика у односу на мушкарце, као ни приликом њиховог распоређивања и школовања, стручног усавршавања или специјализација, дужине приправничког стажа и полагања стручног испита.

Право на рад и слободу рада, слободу избора занимања и запослења под једнаким условима, као основно људско право садржано је и у Закону о унутрашњим пословима³⁰ којим је уређена надлежност, дјелокруг и основи организације и руковођења у Министарству, те полицијски и други унутрашњи послови из надлежности Министарства.

²⁷ Устав Босне и Херцеговине (Анекс 4. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини) ступио на снагу 14. децембра 1995. год.

²⁸ На основу закључка Народне скупштине Републике Српске од 14. септембра 1992. године и члана 61. став 1. алинеја 9. Пословника Народне скупштине Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 3/92), Законодавноправна комисија Народне Скупштине, на сједници одржаној 17. децембра 1992. године, утврдила је Пречишћени текст устава Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 3/92, 6/92, 8/92, 15/92 и 19/92).

²⁹ У даљем тексту Министарство.

³⁰ Закон о унутрашњим пословима Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 48/03). Овим Законом одређено је да су полицијски послови оперативно-стручни послови којима се обезбјеђује заштита живота, лична безбједност, људска права и слободе, заштита уставног поретка од насилног угрожавања и промјена и безбједност Републике, заштита свих облика својине, спречавање извршења кривичних дјела, откривање кривичних дјела, проналажење, хватање и предаја извршилаца кривичних дјела надлежним органима, очување јавног реда и мира, заштита одређених личности и објеката и остали оперативни послови.

У Министарству је запослен укупно 7.091 радник, од чега је жена **1.485**.³¹ Од овог броја жена, на полицијским пословима, **са статусом овлашћеног службеног лица, запослене су 332 жене**, и то униформисане 184, а неуниформисане 148, што чини **6,3%**, од укупног броја овлашћених службених лица у Министарству, који износи 5.285. Статус државног службеника у Министарству унутрашњих послова Републике Српске имају 623 жене, а статус осталих запослених има 530 припадница женског пола.

У табели број 1 приказан је распоред жена на полицијским пословима:

Табела број 1

Организационе јединице	Униформисане		Неуниформисане		Руководиоци		Остале
	01	02	01	02	01	02	
Министарство у сједишту	12	-	-	35	-	4	1
ЦЈБ Бања Лука	72	-	-	47	9	2	2
ЦЈБ Добој	31	-	-	12	2	1	-
ЦЈБ Бијељина	19	-	-	19	9	-	-
ЦЈБ Источно Сарајево	20	-	-	17	5	1	-
ЦЈБ Требиње	6	-	-	5	-	1	-
Укупно:	160	-	-	135	25	9	3 (1 руков.)

Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста у Министарству, за радна мјеста полицајца предвиђени су исти општи и посебни услови и за жене и за мушкарце. Квалификациона структура жена полицајаца је сљедећа: са високом стручном спремом запослено је 112 жена, са вишом стручном спремом 58, а са средњом стручном спремом 162 жене полицајци.

³¹ Сви подаци су од априла 2009. године према званичној евиденцији Управе за правне и кадровске послове Министарства унутрашњих послова Републике Српске.

На руководним позицијама статус овлашћеног службеног лица има 35 жена, и то:

- ☒ начелник Инспектората за ревизије и инспекције – 1;
- ☒ начелник Криминалистичкотехничког центра – 1;
- ☒ начелник одјељења – 3;
- ☒ шеф одсјека – 3;
- ☒ руководилац лабораторије – 2;
- ☒ помоћник командира полицијске станице – 11;
- ☒ замјеник командира полицијске станице – 3;
- ☒ командири станичних одјељења полиције – 1;
- ☒ шеф смјене – 10.

У табели број 2 приказана је квалификациона структура жена полицајаца:

Табела број 2

Организационе јединице	ВСС	ВШС	ССС	УКУПНО
Министарство у сједишту	37	4	13	54
ЦЈБ Бања Лука	38	21	71	130
ЦЈБ Добој	9	6	31	46
ЦЈБ Бијељина	12	15	20	47
ЦЈБ Источно Сарајево	13	10	20	43
ЦЈБ Требиње	3	2	7	12
Укупно:	112	58	162	332

Жена полицајаца нема распоређених у Специјалној јединици полиције.

У члану 38. Закона о унутрашњим пословима Републике Српске одређено је да се запосленима у Министарству утврђују чинови, а назив, изглед чинова и ознака функције као и услови за стицање и губљење чинова полиције утврђени су Уредбом о чиновима и ознакама у Министарству.

У Министарству је утврђено 11 нивоа чинова, и то: полицајац, виши полицајац, наредник, виши наредник, млађи инспектор, инспектор, виши инспектор, самостални инспектор, главни инспектор, генерал инспектор полиције, главни генерал инспектор полиције.

Структура жена полицајаца којима је утврђен **чин** је следећа:

- ☒ Главни инспектор – 1;
- ☒ Самостални инспектор – 2;
- ☒ Инспектор – 43;
- ☒ Виши инспектор – 11;
- ☒ Млађи инспектор – 95;
- ☒ Наредник – 2;
- ☒ Виши полицајац – 59;
- ☒ Полицајац – 103.

Жене полицајци, као и њихове колеге мушкарци, због посебних услова рада и природе посла имају бенефицирани радни стаж, што значи да им се за 12 мјесеци ефективног стажа рачуна 16 мјесеци.

Надаље, осим Закона о унутрашњим пословима као закона *lex specialis*, у области радних односа примјењују се Закон о раду³², Закон о здравственој заштити³³, Закон о пензијском и инвалидском осигурању³⁴ и други, те Општи колективни уговор и Посебни колективни уговор за запослене у области унутрашњих послова Републике Српске.

Будући да су права жене и материнство под посебном заштитом, Министарство и у овој области обезбјеђује заштиту права жена полицајаца, као и свих других жена запослених у Министарству, примјењујући посебне одредбе Закона о раду, Општег колективног уговора, а нарочито Посебног колективног уговора за запослене у области унутрашњих послова, којима је одређено да се не може одредити прековремени рад и ноћни рад за трудну радницу и мајку са дјететом до 3 године живота, а ради превенције односно благовременог откривања болести специфичних за жене, омогућиће се годишњи лѐкарски прегледи. Када по оцјени породичног лѐкара ношење униформе штети здрављу жене или дјетета, трудница не смије носити униформу, а руководилац је дужан да јој обезбиједи могућност рада на пословима на којима се не захтијева ношење униформе уз задржавање истих права у погледу плате.

Тренутно се у Министарству на породилском одсуству налази 29 жена полицајаца, које ће се након окончаног породилског одсуства вратити на послове и задатке које су обављале прије отпочињања породилског.

³² *Закон о раду* („Службени гласник Републике Српске“, број 55/07, Пречишћени текст).

³³ *Закон о здравственој заштити* („Службени гласник Републике Српске“, број 18/99, 58/01, 62/02).

³⁴ *Закон о пензијском и инвалидском осигурању* („Службени гласник Републике Српске“, број 106/05, 20/07, 33/08).

Интересантно је споменути да повреде радних дужности мање чине жене полицајци, па су у 2008. години вођени и окончани поступци против 3 жене полицајца, због двије лакше и једне теже повреде радне дужности, којима је изречена дисциплинска мјера – новчана казна, док је против 447 мушкараца полицајаца покренут дисциплински поступак, било за лакшу или тежу повреду радне дужности.

Награде или похвале за исказане резултате у раду у 2007. и 2008. години је добило само 11 жена полицајаца, док је мушкарцима полицајцима додијељено 247 награда или похвала. Важно је напоменути да су на прошлогодишњој промоцији студената Високе школе унутрашњих послова, која је одржана 21. новембра 2008. године, за најбоља три студента проглашене управо 3 дјевојке.

У Министарству тренутно приправнички стаж обавља 27 жена. Са високом стручном спремом приправнички стаж обавља 20 жена, са вишом стручном спремом 5 жена, а са средњом стручном спремом 2 жене које представљају млади и стручни кадар који ће се врло брзо ухватити у коштац са врло одговорним и конкретним пословима и задацима.

3. Закључак

Запошљавање жена на неполицијским пословима у полицији представља релативно стару и раширену праксу, тако да се оне и данас у сразмјерно великом броју појављују као извршиоци на административним, техничким, или помоћним пословима у полицији. Занимање полицајац се сматрало искључиво мушким занимањем, гдје женама никако није било мјеста. Међутим, схватања да жене нису добродошле у полицију временом су нестала и почела полако да се мијењају. У деветнаестом и двадесетом вијеку жене активно почињу да се запошљавају у полицијским снагама широм свијета. Данас постоје многобројне „женске полицијске организације“³⁵ које настоје да обезбиједе поштовање жена и, наравно, промовишу успјешне и вриједне женске полицајце.

³⁵ Women in Federal Law Enforcement, Chicago Police Women's Association, North Carolina Law Enforcement Women's Association, Wisconsin Association of Women Police, Mid-Atlantic Association of Women in Law Enforcement, National Center for Women & Policing, Australasian Council of Women and Policing Inc, Ontario Women in Law Enforcement, National Association of Women Law Enforcement Executives, Association for Belgian Policewomen, Women Police Officer's Association of California, European Network of Policewomen, Texas Women in Law Enforcement, Women in the Trades, Technology and Science, PoliceWomen.org, England, British Association of Women Police.

Традиционално схватање полицијске професије као мушке професије, промијенило се током година, па се са сигурношћу може рећи да жене обављају све дужности у полицији, и да жена може обављати сваку дужност у полицији, те да полицијска професија одавно није само привилегија мушкараца.

Просјек жена полицајаца у европским земљама је око 10%, изузев Шведске, Норвешке, Холандије и Велике Британије чији је просјек 18%. У свим земљама овај број је у порасту, а што се тиче Босне и Херцеговине он још увијек није достигао европски просјек, те износи око 7%, а у Републици Српској 6,3%.

Данас, у нашој земљи, када се тежи развоју партнерства полиције и грађана у локалној заједници ради његовања и унапређивања позитивних релација, организовања превенције и других активности којима ће се смањити број кривичних дјела и осталих друштвено неприхватљивих понашања, неопходна је модернизација полиције. Полиција у нашој земљи треба да постане модеран сервис грађана, чему ће допринијети запошљавање већег броја припадница женског пола. Квалитетна полна структура један је од основних услова за професионално извршавање одређених полицијских задатака.

Indira Rogić

Human Resources and Legal Affairs Department, MIA RS, Banja Luka

Nikolina Grbić-Pavlović

Police College, MIA RS, Banja Luka

**WOMEN IN THE POLICE OF THE REPUBLIC OF
SRPSKA**

Abstract: Worldwide spread opinion is that there is no such profession women could not perform, except those related to the underground works. Introduction of women into Police represents a major step in overcoming the prejudice about women being only mothers, housewives and nurses. Even nowadays, only few women work as operatives or hold highly responsible positions, due to the prejudice about women being „inapt“ to perform job of a police officer.

The profession of a „police officer“ has been male dominated for many years, but now it represents a very available and attractive position for women as well.

The criteria for selection of human resources is reflected in very demanding standards in terms of physical and mental capabilities, knowledge, skills and other personal qualities the job of a police officer requires. It is necessary not to discriminate women based on their gender during the process of employment, i.e. to choose the best candidates for a certain position, regardless of their gender.

This paper will show the structure of women employed in the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Srpska according to various criteria.

Key words: police, women police officers, placement of women in police, jobs that women can perform.

Дарко Јокић, дипл.правник
Висока школа унутрашњих послова
Бања Лука

ОДРЕЂИВАЊЕ ВЈЕШТАЧЕЊА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

„Заклињем се чашћу да ћу
вјештачење извршити савјесно и по
свом најбољем знању и да ћу тачно и
потпуно изнијети свој налаз и
мишљење“.

Текст заклетве за вјештаке
(члан 277. став 4. ЗКП РС)

Апстракт: Начело истине је једно од круцијалних начела кривичног поступка, које доводи до коначног циља – да се учиниоцу кривичног дјела изрекне кривичноправна санкција предвиђена позитивним кривичноправним материјалним прописом, а да нико невин не буде осуђен. Суд, тужилаштво и други органи који учествују у кривичном поступку дужни су са једнаком пажњом да истинито и потпуно утврде све чињенице важне за доношење законите одлуке, како оне које терете осумњиченог, односно оптуженог (*in reius*), тако и оне које му иду у корист (*in favorem*).

Ова дужност али и право органа кривичног поступка да оцјењују постојање чињеница, није везана посебним формалним доказним правилима, нити је везана неким посебним роком и утврђивање чињеница се врши у току цијелог поступка (па и по ванредним правним лијековима) властитим опажањем, а чешиће извођењем доказа на главном претресу од стране странака и суда.

На том мукотрпном путу утврђивања чињеничног стања судија, тужилац и овлашћена службена лица често се налазе на пољима за која немају довољних или никаквих стручних знања, нити вјештине, па су принуђени да траже стручну помоћ вјештака – експерата. Ову стручну помоћ такође

често тражи и осумњичени, односно оптужени. Вјештачење и његова примјена у кривичном поступку у циљу откривања и доказивања кривичних дјела се не може замијенити нити једним другим доказним средствима, како у истрази тако ни на главном претресу.

Можемо слободно рећи да нема граница у погледу врсте стручних знања која се могу појавити у кривичним поступцима.

Кључне ријечи: *кривични поступак, вјештачење, налаз и мишљење, доказно средство, доказивање кривичног дјела.*

1. ПРЕДМЕТ И ОДРЕЂИВАЊЕ ВЈЕШТАЧЕЊА

Број извршених кривичних дјела константно расте, али упоредо са њим расте и број извршених вјештачења. Међутим, број вјештачења процентуално расте и у односу на број извршених кривичних дјела. Скоро да и нема кривичног поступка у којем се не изврши барем једно вјештачење. У циљу утврђивања постојања кривичног дјела и неког лица као његовог извршиоца све се више примјењују реални (материјални) докази и њихов број расте скупа са бројем вјештачења, јер материјални докази говоре језиком ствари, па је потребан стручњак који разумије тај језик.¹

Свеопштим развојем науке и технике модернизују се и различити облици људских активности који условљавају коришћење научних и техничких достигнућа у вршењу криминалних активности, али и у њиховом сузбијању, откривању и доказивању. Зато је судијама у доношењу коначне одлуке све више потребна помоћ вјештака, који у складу са правилима своје научне области, техничких знања, вјештина или умјетности дају мишљења која помажу код утврђивања и разјашњавања спорних чињеница и оцјене доказа.² Чак да судија и посједује неко стручно знање потребно за доношење мишљења о некој чињеници (која није правно питање), то знање и давање мишљења он не би смио користити, па би таква чињеница остала неутврђена, а уколико би се одлука темељила на овако утврђеној одлучној чињеници, могла би се успјешно побијати у жалбеном поступку.

Вјештачење се може вршити само у односу на разјашњење и утврђивање неке важне чињенице, по правилу, када су у питању елементи бића кривичног дјела или битна питања кривичне

¹ Грасбергер, Р.: *Психологија кривичног поступка*, Сарајево, 1958, стр. 280

² Симоновић, Б.: *Криминалистика*, Крагујевац, 2004, стр.330.

одговорности, јер не би било цјелисходно одређивање вјештачења неких небитних, ирелевантних и споредних чињеница.

1.1. Општи и посебни облици вјештачења (по ЗКП РС)

Вјештачење, као процесна радња, регулисано је Законом о кривичном поступку Републике Српске у цијелом току поступка (како у претходном, тако и у главном поступку), па се мора посматрати као систем норми.

Вјештачења могу бити из најразличитијих области науке, технике, вјештине или умјетности, тако да би њихово набрајање било беспредметно. С обзиром на ову констатацију, законодавац је и поставио опште одредбе о вјештачењу, без обзира на врсту вјештачења, а којима се регулишу питања одређивања вјештачења, права и обавезе вјештака, рјешења процесних односа и оквирног поступка вјештачења (чл. 159–166. ЗКП РС).

Али, законодавац је предвидио и посебне врсте вјештачења, за која поред наведених општих норми важе и ове посебне одредбе којима се регулишу специфична питања појединих врста вјештачења, као што су случајеви:

- 1) кад у неком смртном случају постоји сумња да је смрт узрокована кривичним дјелом или да је у вези са извршењем кривичног дјела (преглед и обдукција леша чл. 167–170. ЗКП РС),
- 2) ако постоји сумња о тровању (токсиколошко испитивање, чл. 171. ЗКП РС),
- 3) кад је потребно утврдити вјештачење тјелесних повреда, по правилу прегледом повријеђеног, а ако то није могуће или није потребно, на основу медицинске документације или других података у списима (вјештачење тјелесних повреда, чл. 172. ЗКП РС),
- 4) кад је неопходно у циљу утврђивања чињеница важних за кривични поступак извршити тјелесни преглед осумњиченог, односно оптуженог (тјелесни преглед и друге радње из чл. 173. ЗКП РС),
- 5) ако се појави сумња да је искључена или смањена урачунљивост осумњиченог, односно оптуженог, или да је осумњичени, односно оптужени учинио кривично дјело због зависности од алкохола или опојних дрога, или да због душевних сметњи није способан учествовати у поступку (психијатријско вјештачење, чл. 174. ЗКП РС),

- 6) ако је потребно предузети вјештачење пословних књига (чл. 175. ЗКП РС)
- 7) уколико је неопходно потребно за одређивање идентитета или чињенице да ли откривени трагови материјала потичу од осумњиченог, односно оптуженог или оштећеног (ДНК вјештачење, чл. 176–179. ЗКП РС),
- 8) кад је потребно утврдити здравствено стање малолетника, његове душевне развијености, психичких својстава или склоности (чл. 361. ст. 4. ЗКП РС)
- 9) кад је потребно да суд одлучује о примјени мјера безбједности обавезног лијечења од зависности (чл. 401. ЗКП РС).

2. КО СЕ МОЖЕ ОДРЕДИТИ ЗА ВЈЕШТАКА?

Стручност вјештака је најбитније обиљежје за његово ангажовање у конкретном предмету, али сваки стручњак не може се безусловно одредити за вјештака. Осим стручности предвиђени су и други услови да би се неко могао именовати за вјештака.

Закон о вјештацима Републике Српске (“Сл. гласник Републике Српске”, број 16/05) и Закон о измјенама и допунама Закона о вјештацима, (“Сл. гласник Републике Српске” број 12/08) је утврдио услове и поступак именовања вјештака у судском, управном и прекршајном поступку и прописао да се за вјештака може именовати:

- 1) лице које је држављанин БиХ,
- 2) лице које је пословно способно,
- 3) лице које није осуђивано на казну затвора за кривична дјела против уређења и безбједности, за кривична дјела против човјечности, међународог права, против службене или друге одговорне дужности или за друго кривично дјело извршено из користољубља или других ниских побуда,
- 4) лице које има високу стручну спрему (уз прописане изузетке) и одговарајућа стручна знања и квалификације те практичне способности и искуства за одређену врсту вјештачења,
- 5) лице које има најмање пет година радног искуства на пословима у областима које је кандидат навео у захтјеву за именовање,
- 6) да не обавља дјелатности које нису спојиве са пословима вјештака и да се лице одликује високим моралним квалитетима.

Судија и тужилац су слободни у одабиру вјештака са званичне листе сталних судских вјештака, а у случају да су исти тренутно спријечени или ако постоје други разлози (из одређене области не постоји на листи такав вјештак, разлози хитности и др.), могу се одредити за конкретни случај и друга лица која располажу одређеним стручним знањем. Овај начин одређивања вјештака би морао бити изузетан и додатно образложен, јер по правилу стални судски вјештаци би требало да су компетентнији и стручнији у давању одговора на постављена питања од *ad hoc* вјештака.

Министар правде Републике Српске је објавио јавни позив за именовање вјештака под бројем 01/2-052-40/05 од 12. 04. 2005. године (“Сл. гласник Републике Српске”, број 39/05) и у току је поступак квалификационог тестирања кандидата за вјештака који ће спровести стручна комисија коју именује министар правде.

У пракси се понекад појављују конкретне потребе за примјеном знања неке врсте умјетника или занатлије, што значи да одговарајућа универзитетска или високошколска знања нису примарна, већ је ствар процјене да ли је или није неко лице стручњак у својој професији. Ово се поготово мора шире посматрати код одређених врста вјештачења (нпр. дактилоскопска, графоскопска, механоскопска...) чија знања и вјештине се могу стицати једино у одговарајућим стручним установама, углавном полицијским.

Стручност вјештака, дакле, значи како формално образовање у одређеној области, тако и вишегодишње искуство, запажени резултати у раду, суверено познавање теоретских и практичних проблема одређене области, владање савременом методологијом, стално праћење и упознавање са развојем и перспективама у одговарајућој дисциплини.³

Закон о кривичном поступку Републике Српске је предвидио да се за вјештака не може одредити:

- ☒ лице које је оштећено кривичним дјелом,
- ☒ лице које је у истом предмету саслушано као свједок,
- ☒ лице коме је осумњичени, односно оптужени, његов бранилац, тужилац, оштећени, његов законски заступник или пуномоћник, брачни односно ванбрачни друг или сродник по крви у правој линији до било ког степена, у побочној линији до четвртог степена, а по тазбини до другог степена,

³ Група аутора (Сијерчић-Чолић, Х., Хадиомерагић, М., Кауриновић, Д. и Симовић, М.): *Коментари закона о кривичном поступку*, Сарајево, 2005, стр.293)

- ☑ лице које је са осумњиченим, односно оптуженим, његовим браниоцем, тужиоцем или оштећеним у односу стараоца, стараника, усвојιοца, усвојеника, храниоца или храниеника,
- ☑ лице које не може бити саслушано као свједок,
- ☑ лице које је ослобођено дужности свједочења,
- ☑ лице које је заједно са осумњиченим односно оптуженим или оштећеним у радном односу у истом органу, предузећу или другом правном лицу или код самосталног привредника,
- ☑ лице које је у радном односу код оштећеног или осумњиченог, односно оптуженог,
- ☑ лијечник који је лијечио умрлог,
- ☑ лице за које постоје околности које изазивају разумну сумњу у његову непристрасност.

О изузећу вјештака до подизања оптужнице одлучује тужилац, а послејде подизања оптужнице вијеће, председник вијећа или судија, али се у поступку правних лијекова може побијати пресуда која се заснива на доказу прибављеним од стране вјештака који је морао бити изузет. Ако је као вјештак ангажовано лице које је морало бити изузето, на његовом налазу и мишљењу се не може заснивати судска одлука.

Друга је ситуација када странка у поступку исказе своје неслагање са налазом и мишљењем вјештака, а то не може бити разлог за изузеће вјештака, већ разлог за побијање закључка – изведеног доказа.

2.1. Одређивање установа, државних органа или предузећа за вјештачење

Поред ангажовања вјештака појединца, послове вјештачења могу обављати и правна лица (предузећа, установе или државни органи) која су регистрована за обављање вјештачења. Ова правна лица се уписују у именик правних лица за вршење послова вјештачења након добијања рјешења министра правде о постојању услова за њихово вршење вјештачења.

Законодавац је дао начелну предност одређивању вјештачења у некој од стручних установа, у односу на вјештачење извршено од вјештака појединца.⁴ То вјероватно има и свог разлога у претпоставци да такве установе посједују боље кадровске могућности за обављање квалитетнијег вјештачења, као и материјалне предуслове (опрему,

⁴ Према члану 160. став 2. ЗКП РС, ако за одређену врсту вјештачења постоји стручна установа или се вјештачење може обавити у оквиру државног органа, таква вјештачења, а посебно сложенија, повјериће се, по правилу, таквој установи, односно органу.

инструменте, материјал за обављање експеримената и сл.), те да им је вршење одређених вјештачења, по правилу основна, а не узгредна дјелатност. Такође, треба имати у виду чињеницу да, уколико је одређен за вјештака појединац, а појави се потреба за мултидисциплинарним вјештачењем, онда вјештак мора да затражи одређивање новог вјештака, јер не може да излази ван граница своје стручности, односно специјалности, нити је овлашћен да ангажује новог вјештака.⁵ Овакви проблеми се сигурно лакше рјешавају одређивањем компетентне установе за вјештачење.

Међутим, с друге стране, будући да орган који наређује вјештачење у исто вријеме и руководи вјештачењем, то је објективно теже извршити надзор и контролу рада по одређеном предмету када је оредмет уступљен установи, а не вјештаку појединцу. Уколико се вјештачење повјерава таквом правном лицу, тужилац или суд који издаје наредбу навешће упозорење да се посебно обрати пажња да приликом давања налаза и мишљења не учествује лице које мора бити изузето из вјештачења.

Руководилац установе за вјештачење се брине да су испуњени формални услови за успјешно вршење вјештачења (стручна спрема, изузеће вјештака, хитност у поступању, руковање доказима и сл.), тј. врши административну улогу након пријема наредбе са прилозима, одабира вјештака, а након извршеног вјештачења и административну улогу отпреме налаза и мишљења (са прилозима). Сваки вјештак – радник установе, који добије наредбу за вјештачење лично је одговоран за извршено вјештачење (он потписује налаз и мишљење).

Мада то није правило, ипак влада мишљење да ће у стручној установи, односно органу вјештачење извршити тим вјештака и да ће на тај начин резултати вјештачења бити истинитији – тачнији. Сам број вјештака не мора увијек значити и већи квалитет вјештачења. Вјештачење од стране више вјештака све се више појављује у пракси и не одређује се због тежине кривичног дјела, већ због комплексности предмета вјештачења и потребе да учествује у вјештачењу више вјештака различитих научних дисциплина (мултидисциплинарно вјештачење).⁶ Вјештак је компетентан да презентује само једну научну дисциплину. Ако је потребно да се при утврђивању чињеница у кривичном поступку примијене знања и искуства више наука, одређује се комплексно вјештачење, али се не смије одредити вјештачење цјелокупне кривичне ствари.

Оваква вјештачења могу имати предност код заједничког руковања предметом вјештачења, утврђивања потпуније слике и образлагања

⁵ Петрић, Б.: *Коментар закона о кривичном поступку* – књига, Београд, 1986, стр. 474.

⁶ Симовић, М.: *Кривично процесно право – Увод и општи дио*, Бихаћ, 2005, стр. 342.

цјеловитијег мишљења, али и недостатак, када је један дио вјештачења некомплетан или се један од вјештака не може изјаснити експлицитно, па да се у очима лаика створи одређена конфузија или противрјечност⁷.

Иако се поједини вјештак у тиму бави разјашњењем оних чињеница (детаља) које улазе у његову стручну област – он не може радити изоловано и не водећи рачуна о цјелини задатка који је постављен тиму.⁸ Сваки од вјештака може бити позван на главни претрес да појасни како је дошао до датог мишљења, а може се одредити да један вјештак у име цијелог тима образложи налаз и мишљење и одговара на постављена питања (директна и унакрсна), уколико давањем одговора не би изашао из свог стручног домена (тим вјештака исте струке).

У ситуацији када постоје противрјечности између појединих налаза и мишљења, оне морају бити објашњене и отклоњене, уколико је то могуће. Пожељно би било да тим вјештака постигне јединствено мишљење, али када то није могуће, ни у ком случају се не смије стварати атмосфера прегласавања и убјеђивања једног вјештака од стране других – „да се приклони мишљењу већине“. Уколико постоје различита мишљења вјештака исте струке о истим чињеницама, сваки појединачан налаз и мишљење се доставља на оцјену органу који је наредио вјештачење. Када добије овакав резултат вјештачења, суд би требало да вјештачење прогласи за неуспјешно или да се определијели за једну врсту мишљења, а да издвоји супротна мишљења, и да у својој одлуци детаљно образложи како разлог прихватања једног, тако и разлог неприхватања другог мишљења.

У сваком случају сви ове налази и мишљења морају се дати на увид осумњиченом, односно оптуженом, посебно ако је вјештачење вршено у фази истраге, гдје је ограничена примјена начела непосредности и контрадикторности, јер то може бити чињеница која осумњиченом иде у корист.

3. КО МОЖЕ ОДРЕДИТИ ВЈЕШТАЧЕЊЕ?

Вјештачење, као радња доказивања у кривичном поступку у РС, може се извршити по иницијативи странака, браниоца и суда (чл. 276. ст. 1. ЗКП РС). Ако вјештака ангажују тужилац или суд, основни формални предуслов за вјештачење је постојање **наредбе о вјештачењу**, а изузетно и овлашћена службена лица могу **одредити** потребна вјештачења.

⁷ Нпр. вјештак хемијске струке се не може експлицитно изјаснити о поријеклу честица, док се вјештак балистичке струке изјасни изричито о врсти оружја и даљини пуцања,

⁸ Марковић, Т.: *Савремена техника истраживања кривичних дјела (Криминалистика)*, Загреб, 1977, стр.462.

Руководилац вјештачења (орган који је **наредио** вјештачење) ће у наредби навести чињенице о којима се врши вјештачење, а да би издао квалитетну наредбу из које ће се недвосмислено знати на која се питања жели вјештачењем дати одговор, потребно је да прије одређивања вјештачења сазна што више о предмету вјештачења и методама за вјештачење како би се могао ангажовати вјештак одговарајуће струке. Осим правничких знања, истовремено је потребно да тужилац или судија располажу одређеним општим знањима, као и знањима најмање просјечно образоване и информисане особе.⁹ Наредба за вјештачење је акт тужиоца или судије којим се, по правилу, одређеном вјештаку (може и институцији) поставља писмено фиксиран задатак који би он требало да обави. Међутим, у пракси се дешава да тужилац или судија због непознавања кривичног предмета, па и метода за вјештачење, није у могућности да постави нити оријентациона питања, па саставља типске, уопштене наредбе за вјештачење, што директно препушта вјештаку да сам процјењује шта од њега тражи наредбодавац. Често се нагласак у наредбама за вјештачење даје на формулацији типа „размотрити и све друге релевантне податке које вјештак сматра потребним за праведну и објективну анализу“. Тачно је да то предвиђа одредба чл.161. ЗКП РС, али смисао наредбе је да се њеним формулисањем јасно даје до знања колико „наредбодавац“ разумије одређени проблем, колико је упућен у појединости конкретног кривичног случаја из којег проистичу питања на која вјештак мора дати одговор, коначно и указује на конкретну природу посла вјештака и границе његове научне дисциплине или вјештине.

Стога би се морало много више радити на криминалистичком образовању органа кривичног поступка (тужилаца и судија) у погледу:

- ☒ упознавања са актуелним развојем науке и технике која омогућавају давање појединих одговора,
- ☒ могућности и ограничења у погледу расположивих кадровских потенцијала – вјештака, у Републици Српској, БиХ, државама у окружењу, а и шире,¹⁰
- ☒ могућности и ограничења расположивих техничких потенцијала – установа или вјештака појединаца у Републици Српској, БиХ, државама у окружењу, а и шире,
- ☒ вршења комплексних вјештачења, која би се врста вјештачења требало прво извршити, како би се несметано могла обавити и друга вјештачења (без уништавања трагова) и сл.

⁹ Група аутора: Коментари закона о кривичном поступку, стр.285.

¹⁰ У последње вријеме се поједини комплекснији предмети достављају на вјештачење у лабораторије еминентних институција или полицијских агенција у САД, Немачку, В. Британију и др.

3.1. Одређивање вјештачења од стране овлашћених службених лица

Вјештачења у истрази превасходно имају оперативни карактер и врше се са задатком да се установе чињенице у циљу утврђивања постојања кривичног дјела или утврђивања везе између одређеног лица и кривичног дјела.

У пракси се поставља питање када вјештачење могу одредити овлашћена службена лица, и о томе владају различита, па чак и опречна мишљења. Закон о кривичном поступку БиХ, ФБиХ и Брчко Дистрикта БиХ регулише ово питање на тај начин да предвиђа да је **дужност** овлашћеног службеног лица да, након обавјештавања тужиоца, изврши увиђај и одреди потребна вјештачења, осим прегледа, обдукције и ексхумације леша. Закон о кривичном поступку Републике Српске предвиђа да овлашћено службено лице **може, изузетно**, након обавјештавања тужиоца, извршити увиђај и одредити потребна вјештачења.

И у једном и у другом случају **одређивање потребних вјештачења** треба разликовати од **наређивања вјештачења**.

Законодавац је ове радње прописао у одредбама којима се регулишу радње овлашћених службених лица у истрази, под називом „Увиђај и вјештачење“. Дакле, одређивање потребних вјештачења подразумијева да, након обавјештења тужиоца, овлашћено службено лице може да изврши увиђај и одреди потребна вјештачења. А која ће то бити вјештачења, то је *questio facti*. Наиме, из разлога опасности од одлагања, вјештачење се скупа са увиђајем у овим случајевима сматра хитном радњом. Зато овлашћено службено лице само изузетно може одредити потребна вјештачења, а ову изузетност мора објективизирати детаљним образложењем хитности поступања без писмене наредбе тужиоца, уз обавезну напомену да је тужилац упознат и сагласан са одређивањем вјештачења (радње под надзором тужиоца) и да ће што је прије могуће доставити писмену наредбу. Према томе, надлежност овлашћених службених лица у односу на увиђај и вјештачење је секундарна и условљена: *секундарна*, јер су за те радње примарно надлежни други органи (тужилац и суд), а *условљена*, јер те радње овлашћена службена лица могу предузети само у изузетним околностима, те након што о томе обавијесте тужиоца.¹¹

Ово често наилази на неразумијевање овлашћених службених лица, који, правдајући се разлозима хитности, што се не смије занемарити у немалом броју случајева, одређују потребна вјештачења о којима

¹¹ Јекић, З. – Шкулић, М.: *Кривично процесно право*, Источно Сарајево, 2005, стр. 309.

експлицитно није упознат тужилац и он не доставља наредбу о вјештачењу како овлашћеном службеном лицу тако ни вјештаку. Ипак се мора имати у виду чињеница да уколико овлашћено службено лице уложи довољно труда да обезбиједи лице мјеста, започне и изврши увиђај, утврди потребу за хитним вршењем вјештачења, па тада пронађе и ангажује (одреди) вјештака, тешко је бранити став да се није имало могућности обавијестити тужиоца и прибавити његова усмена сагласност, а потом и писмена наредба за вјештачење.

Закон о кривичном поступку не познаје усмену наредбу за вјештачење, али се тумачењем члана 221. ЗКП РС може закључити да овлашћено службено лице обавјештава тужиоца са „ситуацијом на терену“ и тужилац је сагласан да овлашћено службено лице самостално – без његовог присуства, изврши увиђај и одреди потребна вјештачења. Како се наредба за вјештачење даје само у писменој форми (чл.160. ЗКП РС) од стране суда или тужиоца, основано се закључује да не би требало представљати никакву сметњу да тужилац након давања усмене сагласности, накнадно достави наредбу за вјештачење на коју се може позвати вјештак приликом давања налаза и мишљења, као и на усмену сагласност коју је издао тужилац непосредно вјештаку или посредно преко овлашћеног службеног лица. Све ово треба овлашћено службено лице формализовати одговарајућим документима, као што су записник о увиђају, службена забиљешка о обављеном разговору са тужиоцем, захтјев за вјештачење упућен вјештаку у коме ће се навести вријеме и садржај разговора са тужиоцем уз навођење сагласности тужиоца за вршење увиђаја и одређивање вјештачења и др. Сарадња и информисање тужиоца се у данашње вријеме постојања савремених телекомуникацијских уређаја сигурно може остварити у било које вријеме и са било којег мјеста.

У сваком случају, свима је општепознато да је овлашћено службено лице *субјект оперативног дијела истраге*, а тужилац субјект *правног дијела истраге*.

Судска пракса је о овом проблему дала своје мишљење и значајно је овдје напоменути пресуду Врховног суда РС бр. 118-0-Кж-8-000 147 од 16. 10. 2008. године, којом је наведено да чињеница да су поједина вјештачења код извођења радње доказивања увиђајем извршена по захтјеву полицијске станице (овлашћеног службеног лица), не чине ове доказе незаконитим, али је неопходно да се што хитније надлежном вјештаку достави писмена наредба тужиоца, која ће конвалидирати одређивање вјештачења од стране овлашћеног службеног лица.

Поткрепљујући ове наводе, истичем још и одредбе члана 158. став 2. ЗКП РС (помоћ вјештака и стручног лица), гдје се дозвољава могућност да се на увиђај или реконструкцију позове и вјештак, ако би

његова присутност и стручност била корисна за давање мишљења. Дакле, то би биле све оне ситуације када није могуће да се у сарадњи са стручним лицима криминалистичкотехничке или друге струке разјасни ситуација на лицу мјеста, а када би помјерањем трагова, предмета или на други начин дошло до деструктивних процеса који би директно проузроковали потешкоће или немогућност накнадног вјештачења или би вјештачење било могуће обавити само на лицу мјеста (ситуациона вјештачења)¹². Овдје се додатно вјештаку даје могућност да када присуствује увиђају, реконструкцији догађаја или другој истражној радњи, може предложити разјашњење појединих околности или да се лицу које се саслушава поставе поједина питања (чл.163. ст.3. ЗКП РС).

Будући да је закон овдје поред увиђаја и реконструкције предвидио могућност присуствовања вјештака *и на другим истражним радњама*, то подразумијева, поред осталог, позивање вјештака да присуствује вршењу претреса, али тада је вршење ове радње, по правилу, формализовано наредбом за претресање, уз коју би требало сачинити наредбу вјештаку за присуствовање извршењу ове радње доказивања и да по потреби изврши узимање узорака, а потом и вјештачење сумњивих супстанци.

Овдје се мора напоменути да овлашћена службена лица често чине грешке приликом вршења радње претресања, посебно када претресање врше уз наредбу овлашћеног суда, којом приликом проналазе одређене предмете или трагове за које је потребно вјештачењем дати одговор на постојање неке важне чињенице. Тада, обично и уз усмену сагласност тужиоца, али без писмене наредбе тужиоца или судије одређују се потребна вјештачења. Овом приликом се занемарује смисао законских одредби да је суд једини дужан и овлашћен да располаже одузетим предметима који су тражени и одузети приликом вршења претреса. Такође, уколико се приликом претресања стана, просторија или лица нађу предмети који немају везе са предметним кривичним дјелом ради којег је и вршено претресање, али за које постоји сумња да имају везе са другим кривичним дјелом, овлашћено службено лице нити у овом случају не би требало самоиницијативно одредити потребна вјештачења, јер је његова обавеза да о томе обавијести тужиоца и на њега пренесе одговорност за евентуално отварање истраге и даљу диспозицију са одузетим предметима.

Пресудом Врховног суда РС бр.118-0-Кж-К-06-000 009 од 30. 1. 2007. године је отклоњена дилема о начину поступања овлашћеног службеног лица у оваквим ситуацијама, јер је констатовано да је након

¹² Нпр., излазак вјештака судскомедицинске струке на лице мјеста проналаска леша у атипичном положају, излазак вјештака електро струке на лице мјеста на којем је на објекту у потпуности изгорјела електроинсталација, излазак вјештака хемијске струке на мјесто проналаска сумњивих прашкастих материја – антракс, кокаин и сл.

извршеног претресања и одузимања предмета, одређивањем вјештачења од стране овлашћеног службеног лица добијени доказ незаконит и да није постојао нити један разлог да се изврши вјештачење без одговарајуће наредбе за вјештачење.

Овдје бих поред осталог изнио још једно мишљење зашто овлашћено службено лице може, само изузетно, одредити потребна вјештачења. Наиме, многе радње у кривичном поступку, па и вјештачење изазивају одређене материјалне издатке, о којима рјешава суд након одлучивања о главној ствари. Међутим, реалност је да трошкове вјештачења које испоставе полицијске установе за вјештачења (нпр. Криминалистичкотехнички центар МУП-а РС) остају на нивоу „интерних извјештаја у реализацији буџета“ и не исплаћују се (не рефундирају) по окончању сваког судског процеса. Па чак и у ситуацији када по окончању кривичног поступка трошкови падну не оптуженог, они се исплаћују на рачун буџета и не врши се њихова расподјела по сегментима настанка.

Али, зато се трошкови за сва друга „екстерна“ вјештачења исплаћују кроз накнаде и награде вјештацима, па директно утичу на трошкове поступка. Зато се, из практичних разлога, овлашћена службена лица одлучују да одреде КТЦ МУП-а да изврши одређена вјештачења, а на то понекад благонаклоно гледају тужиоци и судије, јер се никада не испостављају коначни рачуни за наплату трошкова вјештачења и увиђаја које изврше полицијске институције, што директно утиче на средства којима располажу наведене институције. Уколико би то било другачије ријешено, сигурно је да би се и поступак овлашћених службених лица код одређивања вјештачења промијенио и био би примјењиван као у случају других вјештачења – само уз наредбу за вјештачење.

Посебно је питање да ли и колико једна криминалистичка служба полицијске станице или центра јавне безбједности може одређивањем Криминалистичкотехничког центра МУП-а да успјешно врши надзор над радом истог по достављеном предмету, тј. да „руководи вјештачењем“, како то предвиђа чл. 163. ст. 1. ЗКП РС.

У унутрашњој организацији Министарства унутрашњих послова Републике Српске, Криминалистичкотехнички центар је унутрашња организациона јединица у *сједишту министарства* (хијерархијски вишег ранга), а полицијске станице и центри безбједности су унутрашње организационе јединице *ван сједишта министарства* (хијерархијски нижег ранга). Тако Криминалистичкотехнички центар са својим Одјељењем за криминалистичкотехничка вјештачења у свом редовном раду врши надзор, контролу и инструктивно усмјеравање над примјеном и коришћењем криминалистичке технике у центрима јавне безбједности и полицијским станицама, а тиме и контролу рада по одређеним кривичним предметима.

Због тога је неприхватљиво мишљење да одређена полицијска станица или центар безбједности може вршити надзор над радом КТЦ-а приликом вјештачења по достављеном предмету, када је подзаконским актом КТЦ овлашћен да, поред осталог, врши надзор и увид у све предмете из домена послова криминалистичке технике у полицијским станицама и центрима јавне безбједности, па аутоматски и предметима који су му достављени на вјештачење.

Поред тога, када је осумњичени или оштећени у радном односу у МУП-у РС, што је обзиром на број радника МУП-а честа ситуација, питање је да ли постоји разлог за изузеће вјештака из КТЦ-а из члана 162. ЗКП РС. О овом изузећу у току истраге на основу члана 42. ст. 2. и 4. ЗКП РС одлучује тужилац, па је ово додатни аргумент да се одређивање вјештачења од стране овлашћеног службеног лица мора примјењивати изузетно рестриктивно и само из разлога хитности ради разјашњавања одређених чињеница приликом вршења увиђаја.

4. АНГАЖОВАЊЕ ВЈЕШТАКА ОД СТРАНЕ ОСУМЊИЧЕНОГ

За разлику од „официјелних вјештачења“, све чешће се у кривичним поступцима прилажу налази и мишљења вјештака ангажованих од стране осумњиченог, односно оптуженог или његовог браниоца (чл. 276. ст. 1. ЗКП РС), који сnose трошкове вјештачења. Приватним ангажовањем вјештака да дају своје мишљење о неким важним чињеницама, сигурно ће се потпуније утврдити истина и потврдити став о вјештачењу као институту који подлијеже начелу контрадикторности – расправности, као и принципу једнаког ранга свих вјештака. Ова мишљења и налази се најчешће појављују уз уложене жалбе, када у првостепеном поступку није проведено вјештачење или оптужени није задовољан датим налазом и мишљењем вјештака одређеног у истрази или на главном претресу. Овакав поступак у ЗКП-у није посебно регулисан, али сигурно да није ни забрањен, па налази и мишљења која су прибавили осумњичени, односно оптужени и његов бранилац се морају озбиљно размотрити од стране суда и цијенити као и сви други докази, а посебно налази и мишљења других вјештака по истом питању. Било да се слаже или не слаже са предложеним мишљењем вјештака, суд је дужан да се огласи по овом питању и да своје мишљење увјерљиво образложи у пресуди. Уколико суд ово своје мишљење темељито не образложи, поготово у случају неприхватања резултата вјештачења, то може представљати битну повреду кривичног поступка (чл. 297. ЗКП РС). Ако се не сложи са вјештаковим налазом и мишљењем, судија га не може замијенити својим мишљењем, нити може вјештаково мишљење прилагодити свом мишљењу, него ће констатовати

да вјештачење није успјело и да је важна чињеница која се имала вјештачити остала неутврђена.

5. ЗАКЉУЧАК

Данас, у вријеме евидентирања све сложенијих и организованијих облика криминалитета, органи кривичног поступка свакодневно стварају комплексан ланац доказивања, како кривичних дјела, тако и одређених лица као могућих учинилаца тих кривичних дјела. Вјештачење као радња доказивања, сачињава само дио тог ланца, једну карику, али без те карике ланац не може да постоји. Вјештак наступа као посредник – карика између процесних субјеката који траже истину и ствари које саопштавају истину.

Материјални докази све више преовладавају над персоналним, а развој науке перманентно развија техничке методе и средства која проширују дијапазон начина утврђивања чињеница. Вјештаци као стручни свједоци у кривичном поступку, помажу суду и странкама (тужиоцу и осумњиченом, односно оптуженом) да разјасне неке одлучујуће чињенице важних за кривичну ствар, њено законито, правилно и потпуно расвјетљење и разрјешење. Њихов рад представља значајан корак да се доказ заснован на субјективном вјеровању претвори у објективну чињеницу и подлијеже контроли егзактним научним методима. Вјештак никада није доказ, већ је само доказно средство, које саопштава истину уколико је може открити и схватити.

Стручност вјештака и резултате до којих је он дошао извршеним вјештачењем првенствено цијени онај који га је ангажовао и по чијем захтјеву је извршено вјештачење, а када се као доказ вјештачење уведе у предмет (принцип асперације), налаз и мишљење вјештака, као и све друге доказе, коначно оцјењује *peritus peritorum* – вјештак над вјештацима, тј. судија. Суд мора све доказе да слије у једну хармоничну цјелину, у којој ће налаз и мишљење вјештака својом снагом знања (*cum imperio scientiae*) заузети значајно мјесто.

Дакле, улога вјештака у кривичним поступцима је незамјењива и представља значајан допринос у утврђивању истине, а да би та улога била остварена, превасходно се мора утврдити ко, када и како може одредити вјештачење, ко се може одредити за вјештака и на која питања се вјештачењем жели дати одговор.

Надам се да ће овај краћи приказ допринијети рјешавању појединих дилема које се појављују у погледу легалног и легитимног одређивања вјештачења и избора вјештака од стране органа кривичног поступка.

Darko Jokic, dipl. jur.
Pollice College
Banja Luka

**EXPERTISE IN A CRIMINAL PROCEEDING IN THE
REPUBLIC OF SRPSKA**

”I swear/affirm on my honor that I shall testify truthfully and shall present my findings and opinion accurately and completely.”

(Article 277, paragraph 4 of the CPL RS)

Abstract: The principle of truth is one of the crucial principles of criminal procedure, which leads to the final goal - that the perpetrator of the criminal offences is imposed certain criminal sanctions, established by positive criminal/justice financial regulation, and that no one innocent is convicted. The court, prosecutor’s office and other authorities involved in criminal proceedings are obliged to determine, truthfully and completely, all the facts relevant to making a lawful decision, both those decisions which charge the suspect i.e. the accused one (in peius), and those that are in his favor (in favorem).

This duty as well as the right of the bodies participating in a criminal procedure to evaluate the existence of facts are not bound to special formal rules on evidence, nor are related to a specific deadline. The parties and the court do the fact-finding throughout the whole proceeding (and by the extraordinary legal remedies) by their own perception and more often by presenting evidence at the main trial.

In this burdensome way of determining the facts, the judge, prosecutor and authorized officials often find themselves in the areas where they do not have sufficient professional knowledge or skills, and are forced to seek professional help of an expert. The suspects or accused ones also often require this expertise. Expertise and its application in criminal proceedings with the aim

of detecting and proving the offences can not be replaced by any other evidentiary instrument, both in the investigation and in the main trial.

We can say that there are no limits regarding the types of expertise that may apply in criminal proceedings.

Key words: criminal procedure, expertise, findings and opinions, evidentiary tool, proving the criminal offence.

Спец. Драгана Милијевић,
дипломирани правник унутрашњих послова

**ПРИКАЗ КЊИГЕ:
RESEARCH METHODS FOR CRIMINOLOGY AND
CRIMINAL JUSTICE
("МЕТОДИ ИСТРАЖИВАЊА У
КРИМИНОЛОГИЈИ И КРИВИЧНОМ
ПРАВОСУЂУ")**

Анстракт: Аутор приказом наглашава од какве је важности примјена адекватног научног приступа приликом проучавања проблема из кривичноправних области. Уџбеник "Research Methods for Criminology and Criminal Justice", Marka L. Dantzkera и Ronalda D. Huntera, представља добар примјер методолошки исправног приступа у проучавању појава из области криминологије и кривичног права.

1. Уводна разматрања

Уџбеник *Research Methods for Criminology and Criminal Justice*, аутора Marka L. Dantzkera и Ronalda D. Huntera, може се окарактерисати као изванредан примјер који указује на основне карактеристике метода и истраживања везаних за кривичноправну област. Mark L. Dantzker је професор на кривичноправној катедри у Единбургу (универзитет у Тексасу), док је Ronald D. Hunter професор и шеф катедре за примијењену криминологију Универзитета Каролина (Cullowhe). Уџбеник Методе истраживања у криминологији и кривичном правосуђу је друго издање и издат је 2006. године у Sudbury-ju, Massachusetts, а данас је широко примјењивана литература на многим универзитетима широм свијета.

Вршење криминолошких истраживања (Doing Criminological research). Истраживања из области криминологије и кривичног права која се одликују исправним методолошким приступом и поступком јесу неопходна због специфичности предмета проучавања ових наука, превасходно криминалитата као масовне појаве и појединачног криминалног акта (кривичног дјела). Криминолошка истраживања се могу појавити у једној од четири форме или једном од четири типа (*Types*

of Research), односно истраживања могу бити дескриптивна (*descriptive*), експланаторна (*explanatory*), предикативна (*predictive*) и интервенишућа (акциона) (*intervening*). Примијењено или базично, квалитативно или квантитативно истраживање, састоји се из одређених базичних корака (*Steps in Research*) који се морају примијенити на сваки од наведених типова, а то су: идентификација проблема (*Identifying the Problem*), постављање нацрта (дизајна) истраживања (*Research Design*), прикупљање података (*Data Collection*), анализа података (*Data Analysis*) и писање извјештаја (*Reporting*). Ових пет основних корака представљају саставни дио који партиципира у постављању свакога истраживања.¹

Језик истраживачке теорије (*The Language of Research Theory*).

Почетну тачку једног истраживања из наведених области, како истичу аутори, представљају концепти који су веома често општи по природи, односно процес концептуализације, након чега се врши операционализација, чији је примарни фокус креирање варијабли а затим развој мјерних инструмената за оцјену тих варијабли. Овдје се разликују превасходно независна (*independent variable*) и зависна варијабла (*dependent variable*). Једном, када је концепт операционализован кроз варијабле погодан за теорију и питања, већина истраживача се фокусира на тестирање валидности тврдње која се назива хипотезом.² Након овога у криминолошким истраживањима се врши узорковање (*Sampling*) примјеном неколико стратегија (овдје се наводе случајни узорак, стратификовани узорак, групни узорак и сврсисходни узорак, који треба у сваком случају да буду окарактерисани као валидни и релијабилни).

Подаци (*Data*). Један дио овог уџбеника посвећен је скалама података. Веома јасно су презентоване номинална, ординална, интервална и рацио скала. Номинална скала је скала прости континуалне упоредивости, и то скала која не показује величину разлика, већ само то да разлике постоје и да расту од врха ка дну. Ординална скала се јавља као скала метричког редослиједа, односно скала у којој се и даље јављају различита растојања између чланова, али се та растојања могу утврдити – мјерити. Интервална скала је конструисана на начин да увијек показује утврђена растојања између чланова помоћу исте мјерне јединице која почиње мјерење од нуле. Рацио скала има својства слична интервалној скали, међутим, између њих постоји битна разлика, а то је да рацио скала почиње од апсолутне нуле, односно стварнога одсуства одређеног обиљежја.³

¹ Dantzker M.; Hunter R.: *Research Methods for Criminology and Criminal Justice*, Jones and Bartlett Publishers, Sudbury, Massachusetts, 2006, стр. 24.

² Исто, стр 26.

³ Милосављевић, С.; Радосављевић, И.: *Ренетиторијум из методологије друштвених истраживања*, Институт за политичке студије, Београд, 1998, стр. 206–208.

Почетак истраживања (*Getting Started*). Као код свега што се реализује у животу, и у случају истраживања најважнија и најтежа ствар јесте почетак. Постоји много ствари које у одређеној мјери отежавају почетак једног криминолошког истраживања. Адекватна припрема је кључни елемент за успјешно комплетирање криминолошког истраживачког пројекта. Што се тиче дијела који се односи на истраживање, најважније је, према ауторима, изабрати тему (*Picking a Topic*), имати адекватан преглед литературе (*Reviewing the Literature*), поставити одређена истраживачка питања (*The Research Question*), поставити адекватне хипотезе (*Hypotheses*) и одредити варијабле (*Variables*) (независну и зависну варијаблу).

Етика истраживања (*Research Ethics*). Важан сегмент коме се данас поклања све више пажње јесте етика истраживања. Сама етичка питања укључују: питања која се тичу штете нанесене другима, питања која се односе на приватност, као и питања која се тичу доброволности и информисаности. Да би се предузело једно истраживање са предзнаком етичког, неопходно је да се избјегавају истраживања која доприносе озљеђивању актера, да истраживач буде објективан приликом дизајнирања, постављања и оцјене истраживања, да се адекватно извјештава о самом истраживању и, наравно, да се штите извори (очување повјерљивости).

Квалитативна и квантитативна истраживања (*Qualitative and Quantitative Research*). Што се тиче типова истраживања, аутори истичу да су у истраживањима која се спроводе у области криминологије и кривичног права заступљене двије врсте истраживања. Ради се о квалитативним и квантитативним истраживањима. Квалитативна истраживања (*Qualitative*) у криминологији и кривичном праву, али и уопште, дефинишу се као „нунумеричка“ истраживања и интерпретације опсервација у сврху откривања скривених значења и односа између посматраних појава. Као основни типови квалитативног истраживања поменути су теренски интервјуи, теренска опсервација, етнографска студија, хистографија (историјско-компаративно истраживање) и анализа садржаја. Квантитативна (*Quantitative*) истраживања се могу одредити као нумеричко презентовање и манипулисање посматрањем у сврху описивања и објашњења феномена који се опсервира. Постоје следеће врсте квантитативних истраживања: прегледно истраживање, теренско истраживање, развојно истраживање и комбиновано истраживање.

Нацрт (дизајн) истраживања (*Research Designs*). Што се тиче самога дизајна истраживања у криминолошким и кривичноправним истраживањима, постоји неколико ствари које треба узети у обзир приликом његовог избора. На избор дизајна истраживања утичу сврха истраживања, пријашња истраживања, теоријска оријентација,

дефиниција, хипотезе истраживања, јединица анализе, технике прикупљања података, процедура узорковања, кориштени инструменти, аналитичке технике, временско одређење (временски оквир), као и етичке одлуке. У литератури се наводи неколико типова нацрта (дизајна) истраживања, од којих се могу издвојити историјска истраживања, студије случаја, компаративно-узрочна истраживања и сл.

Конструкција питања (*Questionnaire Construction*). Када се изврши одабир одговарајућег нацрта, врши се конструкција питања. Када год је могуће потребно је да се питања која су креирана за одређено истраживање најприје тестирају. Основни разлог за ово је елиминисање брига око тога да ли је инструмент валидан и релијабилан, што представља двије основне карактеристике инструмената истраживања. Говорећи о питањима, важно је напоменути, како се истиче у уџбенику, да методолози треба да поштују предвиђена методолошка правила приликом конструисања питања.

Прикупљање података (*Data Collection*). Посматрањем уџбеника уочавају се четири примарне технике прикупљања података које стоје на располагању истраживачима у криминолошким и кривичноправним истраживањима. То су мјерења – прегледи (*Survey*), интервју (*Interview*), опсервација (посматрање) (*Observation*) и тзв. „ненаметљива“ истраживања (*Unobtrusive Research*). Такозвано мјерење-истраживање представља једну од најфреквентнијих метода прикупљања података. Постоји неколико основних типова прикупљања података на овај начин: прикупљање података путем поште (*Mail Surveys*), прикупљање података путем електронске поште (*E-mail*), као и испитивање у коме инструмент достављају истраживачи лично (*Self-administered Survey*). Интервјуи се често користе у криминолошким истраживањима. Постоји неколико типова интервјуа: структурирани интервјуи, неструктурирани интервјуи, дубински интервјуи, као и интервјуи који се популарно називају „*Face to Face*“, који омогућавају контакт између истраживача (испитивача) и испитаника.

Обрада и анализа података (*Data Processing and Analysis*). Обрада података се састоји из неколико фаза, и то кодирања (шифровања) података, уписа података и „чишћења“ података. *Кодирање* (*Data coding*) представља додавање одређених вриједности подацима за статистичку анализу. Такозвано „чишћење података“ (*Data cleaning*) представља на одређени начин прелиминарну анализу података. Сврха ове фазе обраде података јесте да се подаци „очисте“ од грешака које су се могле појавити приликом почетног прикупљања података или током уноса података. Након реализације ових фаза у криминолошким истраживањима и истраживањима из области правосуђа, врши се приказивање фреквенција (*Displaying Frequencies*). Уважавајући да се

овај дио уџбеника у великој мјери односи на област статистике, у уџбенику се истиче да је у овим истраживањима најдрагоцјенија тзв. „закључујућа“ статистика (*Inferential Statistic*), која омогућава криминологији да постави истраживања која могу бити генерализована на популацију великих размјера унутар једнога друштва.⁴

И на крају, потребно је напоменути да је значајан дио уџбеника посвећен **писању извјештаја о истраживању** (*Writing the Research*).⁵ У оквиру овога дијела је потребно укратко истаћи да извјештај о истраживању неизоставно треба да испоштује прописану форму, да има правилно постављену методологију у којој се добијају одговори на питања „гдје“, „када“ и „како“ се истраживање спроводи, те на крају резултате и закључке истраживања, који наравно треба да буду поткрепљени одговарајућим табелама и графиконима. Све наведено треба да буде прегледно и лако разумљиво читаоцима извјештаја.

2. Закључна разматрања

Знања из области методологије данас представљају неизоставан дио сваке науке. Наиме, код нас је област методологије, односно научног метода, област о којој се још увијек мало пише. Што се тиче криминологије и кривичног права, предмет њиховог проучавања представљају негативне друштвене појаве, и од изузетног значаја за друштво је могућност њиховог разумијевања. Ово се може постићи само истраживањем, као логичким, епистемолошким и техничким системом умних и других пратећих активности којима се, примјеном научних метода, верификује (провјерава) већ постојеће или стиче ново научно (теоријско или емпиријско) сазнање. Правилна имплементација методолошког поступка, а прије свега метода истраживања, на подручју криминологије и кривичног права доводи до успјешне реализације криминолошких истраживања, доласка до одређеног степена научног сазнања које ће субјектима политике сузбијања криминалитета свакако корисно послужити.

3. Литература

- [1] Dantzker, M.; Hunter, R.: *Research Methods for Criminology and Criminal Justice*, Jones and Bartlett Publishers, Sudbury, Massachusetts, 2006;

⁴ Dantzker M.; Hunter R., op. cit., стр 191.

⁵ Исто, стр. 229.

- [2] Elliott, C., Quin, F.: *Criminal Law*, Pearson Education Limited, Harlow, England, 2006;
- [3] Милосављевић, С., Радосављевић, И.: *Репетиторијум из методологије друштвених истраживања*, Институт за политичке студије, Београд, 1988

Спец. DRAGANA MILJEVIĆ,
Dipl.jur.at Internal Affairs

RESEARCH METHODS FOR CRIMINOLOGY AND CRIMINAL JUSTICE

Abstract: By this resume the author wants to emphasise the importance of appropriate scientific approach to studying the criminal justice affairs. The book „Research Methods for Criminology and Criminal Justice“ by Mark L. Dantzker and Ronald D. Hunter, is a good example of methodologically correct approach in studying different phenomena of criminology and criminal justic.

